

Josep PERARNAU I ESPELT

L'AUTOR D'UN TRACTAT ALQUÍMIC
PODIA TROBAR EN L'OBRA AUTÈNTICA
D'ARNAU DE VILANOVA
ALGUNA RAÓ PER A ATRIBUIR-LO A ELL?

ADVERTIMENT PREVI

*Tota la part expositiva –la més extensa– d'aquest article pertany a l'estudi introductori per a l'edició crítica de la *Introductio in librum* [Joachim] *De semine scripturarum*, volum terç de les *Arnaldi de Villanova Opera Theologica Omnia* (AVOThO), detall que explica les freqüents referències al llibre complet; n'he feta aquesta publicació prèvia perquè el dit volum no serà a la disposició dels possibles lectors interessats a l'hora en què les col·laboracions a la «II Trobada Internacional d'Estudis sobre Arnau de Vilanova. Barcelona, 30 setembre - 3 octubre 2004» han d'ésser a les mans dels assistents a la dita Trobada, a fi que hi arribin amb ple coneixement d'allò que hi serà discutit.*

Les referències a l'Allocutio super significatione nominis tetragrammaton o als seus complements (p. e., en la nostra nota 29 hi ha una referència a la nota 123, que pertany al dit text) remetent a la mateixa edició, aparats, línies i notes compreses.

*M'he decidit a reproduir ací tota la dita introducció, també la part inicial relativa a l'influx que el *De semine scripturarum* tingué en Arnau de Vilanova a l'hora d'escriure la seva *Introductio*... al mateix llibre, perquè allò que hi és exposat contribueix a comprendre la posició doctrinal de l'autor estudiat en el tema de la «II Trobada...».*

*Les referències a les línies del text arnaldia al qual aquestes pàgines fan referència constant corresponen a l'edició d'AVOThO indicada més amunt, que encara no és a les mans dels lectors, tal com he dit. Però a fi que el lector d'aquesta 'preedició' tingui accés al text arnaldia de la *Introductio in librum* [Joachim] *De semine scripturarum*, publico en apèndix el dit text, sense, però, cap dels complements que l'acompanyen en l'edició esmentada.*

I. INTRODUCTIO IN LIBRUM DE SEMINE SCRIPTURARUM*

Encara que aquest volum s'ocupi dels dos primers textos arnaldians de naturalesa 'teològica', la present introducció ha de tenir present que, ja des de

*Ultra les lletres que remetent a les còpies manuscrites i a les edicions dels nostres texts fetes pels profs. Manselli, Carreras i Nadal, que consten al final del present estudi introductori, hom pot trobar en aquestes pàgines les sigles següents:

darreries del segle XIX per motius i en moments diversos, l'atenció dels estudiosos es concentrà d'alguna manera en el primer, raó per la qual també aquest estudi introductorí resseguirà aquelles primeres aportacions.

Aquestes responien a la necessitat de clarificar un punt bàsic per a la comprensió del primer dels dos tractats, el de la seva vinculació a la doctrina de Joaquim de Flore.

La *Introductio in librum {Ioachim} De semine scripturarum*, en efecte, recolza explícitament en un tractat que Arnau de Vilanova atribueix a Joaquim de Flore, el *De semine scripturarum*, tal com el nostre autor feia constar tant en el títol com dins el text de la seva *Introductio*.

En formular mestre Arnau aquestes referències a Joaquim de Flore no era pas la primera vegada que en la segona meitat del segle XIII hom citava aquell *De semine*...

Fra Roger Bacon, en efecte, el 1267 l'esmentava en l'*Opus tertium*;¹ però allò que ha tingut més repercussió en les investigacions dels darrers segles és

AT (o *Allocutio*...) = Arnaldi de VILLANOVA, *Allocutio super significatione nominis Tetragrammaton*.

ATCA = «Arxiu de Textos Catalans Antics», I (1982), i següents.

BAV = Biblioteca Apostolica Vaticana.

DSS = Pseudo-IOACHIM DE FLORE, *De semine scripturarum*.

FC = Ferdinandus de Corduba (Annotationes in margine *Allocutionis super significatione nominis Tetragrammaton* in ms. Vat. lat. 3824).

IDSS (o *Introductio*...) = *Introductio in librum Ioachim de semine scripturarum*.

L = Leipzig, Universitätsbibliothek, ms. 440, ff. 101-136r.

LCNVT = *Liber de concordia Novi et Veteris Testamenti*.

LEE = Harold LEE, *Scrutamina Scripturas. Jochimist Themes and Figuræ in the Early Religious Writings of Arnald of Vilanova*, dins «Journal of the Warburg and Courtauld Institutes», XXXVII (1974), 33-56.

RANDOLPH DANIEL = Emmet RANDOLPH DANIEL, *Abbot Joachim of Fiore Liber de Concordia Novi et Veteris Testamenti* (Transactions of the American Philosophical Society held at Philadelphia for Promoting Useful Knowledge, 73/8), Philadelphia, The American Philosophical Society 1983, LXII i 456 pp.

W = Wrocław, Biblioteca de la Universitat, Cod. I F 100, ff. 1a-25d.

1. «Deinde comparo linguarum utilitatem ad ecclesiam Dei, tum propter officium divinum, tum propter consecrationes ecclesiarum et huiusmodi, tum propter alia secretiora de cursu totius ecclesiae, secundum omnes status a principio usque ad finem, secundum potestatem litterarum. Quia iota unum aut unus apex non praeteribit a Lege donec omnia fiant. Et haec consideratio valet multum pro futuris periculis Antichristi et aliorum considerandis, sicut docetur libro De seminibus scripturarum» (Fr. Rogeri BACON, *Opus tertium*, cap. XXVI, in *Opera quaedam actenus inedita*. Vol. I containing I. *Opus tertium*. II. *Opus minus*. III. *Compendium philosophiae*, ed. by J. S. BREWER (Rerum Britannicarum Medii Aevi Scriptores, [15]), London, Longman et alii 1859, 95); altres referències al *De semine scripturarum* els segles XIII i XIV són assenyalades per Herbert GRUNDMANN en l'article citat en la nota 5, 167, nota 2, i 168, nota 1.

Un altre paràgraf de fr. Roger Bacon pot cridar l'atenció entorn d'un tema que creuria mai no plantejat, el de la proximitat entre el framenor anglès i el nostre metge espiritual: «...si ecclesia vellet revolvere textum sacrum et prophetias sacras, atque prophetias Sybillae, et Merli-

el detall que l'alemany Alexander von Roes l'aprofités, sense però relacionar-lo amb l'abat Joaquim, en el seu *Memoriale de prerrogativa Romani imperii*,² escrit els anys 1280-1281 en un moment en què, com a conseqüència dels problemes provocats pel capteniment de l'emperador Frederic II Hohenstaufen davant el papat, l'Imperi Romano-Germànic anava perdent, substituït per la Casa de França, la fins aleshores relació privilegiada amb l'Església de Roma.³

La importància d'aquell moment per a la història d'Alemanya explica que des de darreries del segle XIX un interès constant d'historiadors germànics i de llur institució representativa que són els «Monumenta Germaniae Historica», es concentrés en el o els texts amb què en aquells moments crítics Alexander von Roes havia defensada la posició i funció del Sacre Imperi Romagermànic al costat de la Seu de Roma. I si aquella atenció es concretà bàsicament en la ja citada edició dels escrits de l'esmentat Alexander,⁴ no po-

ni et Aquile, et Sestonis, Joachim et multorum aliorum, insuper et historias et libros philosophorum, atque iuberet considerari vias astronomiae, inveniatur sufficiens suspicio vel magis certitudo de tempore Antichristi», *Opus maius*, cap. *Mathematicae in divinis utilitas*, dins *The 'Opus maius' of Roger Bacon*, edited with introduction and analytical Table by John Henry BRIDGES, I, London, Williams and Norgate 1900, 269: no es pot trobar major recolzament a favor de la que seria la tesi central d'Arnau de Vilanova entre el 1299 i el 1305, concentrada en el *De adventu Antichristi*.

2. Els escrits d'Alexander von ROES foren editats dues vegades a mitjan segle XX: *Die Schriften des Alexander von Roes*, herausgegeben und übersetzt von Herbert GRUNDMANN und Hermann HEIMPEL (Deutsches Mittelalter. Kritische Studententexte der Monumenta Germaniae Historica, 4), Weimar, Hermann Böhlhaus Nachfolger 1949, 136 pp.; i ALEXANDER VON ROES, *Schriften*, herausgegeben von Herbert GRUNDMANN und Hermann HEIMPEL (Monumenta Germaniae Historica 500-1000. Staatsschriften des Späten Mittelalters, I), Stuttgart, Anton Hiersemann 1958, 208 i 24 pp. El *De semine scripturarum* és, no sols esmentat, ans parcialment copiat per Alexander von Roes en la seva *Notitia saeculi* tres vegades: 1) pàgina 151, línies 7-16; 2) de la pàgina 151, línia 24, a la pàgina 152, línia 13; i 3) pàgina 170, línies 3-15, de l'edició GRUNDMANN-HEIMPEL.

3. El lector s'haurà adonat de la implicació dels fets esmentats amb la història de Catalunya: el refús romà dels Hohenstaufen (l'emperador Frederic, el seu hereu Manfred, i la pubilla de l'hereu, Constança) repercutí en la política de la Seu Romana envers el nostre país, primer intentant que no fos realitat el matrimoni entre la pubilla Constança de Hohenstaufen i el nostre futur Pere el Gran, i, anys després de realitzat el matrimoni i com a conseqüència de les Vespres Sicilianes (en què eren reivindicats els drets de Constança a tot el Regne de Sicília, illa i Terra Ferma fins al límit amb els Estats Pontificis), excomunicant i depasant el nostre ja rei Pere II i provocant el gran tràngol de la Croada contra Catalunya, les conseqüències de la qual durarien fins almenys entorn el 1315, quant a les relacions amb les potències croades (Santa Seu i regnes de França i de Mallorca), i s'allargarien durant segles per la banda de Catalunya amb l'assentament de la dinastia de Barcelona en l'illa de Sicília, inicialment amb el títol reial de Trinàcria. Recordem la implicació d'Arnau de Vilanova en aquells esdeveniments inicials, ni que només fos pel fet d'ésser el metge del rei Pere II, present i actuant a Vilafranca del Penedès en els moments de l'agonia d'aquest, tan turmentada per la dita excomunió papal.

4. Cf. nota 2.

gué prescindir d'interessar-se per un text, al qual aquest havia atribuïda tanta d'importància.⁵

El resultat de les investigacions germàniques, en tant que ens afecten, es pot resumir en aquests punts:

- 1) el *De semine scripturarum* no fou escrit per Joaquim de Flore, ans els anys 1204-1205 possiblement a Bamberg per un monjo de Michelsberg fins ara anònim;⁶

5. Hom pot resseguir la seqüència d'estudis i de publicacions dedicats a Alexander von Roes a base dels dos títols assenyalats a continuació: Herbert GRUNDMANN, *Über die Schriften des Alexanders von Roes*, dins «Deutsches Archiv für die Erforschung des Mittelalters», 8 (1951), 154-237; i Beatrix HIRSCH-REICH, *Alexander von Roes Stellung zu den Prophetien. Unter besonderer Berücksichtigung des Traktates ‚De Semine Scripturarum‘ in der ‚Notitia saeculi‘*, dins «Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung», LXVII (1959), 306-316 (cf. també 422-425); aquest títol té per a nosaltres un particular interès, car l'autora, en voler demostrar que Alexander von Roes tenia posada una atenció especial en la literatura contemporània de ‚profecies‘, assenyalava el fet de coincidir amb Arnau de Vilanova en la lectura del *De semine scripturarum*, qui també s'hi hauria interessat en la nostra *Introductio... i «vor 1292 ausführlich kommentierte»* (309); es basa en el *Tractatus quidam in quo respondetur...*, que ella coneix per l'article de Miquel BATLLORI d'«Analecta Sacra Tarraconensia», XXVIII (1955-1956), 45-70, i, considerant-lo autèntic d'Arnau, en dedueix que «Arnolds Bekanntschaft mit Joachim von Flores Lehren schon vor 1288 als sicher erwiesen» i que ell «auf eigenen Wegen auf Joachim striss» (310). Però ni el nostre no va comentar (ni ‚ausführlich‘ ni de cap manera), el *De semine...*, tal com veurem, ni l'esmentat *Tractatus...* és d'Arnau, tal com hom pot veure en els estudis signats per un servidor i per Jaume Mensa dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», XX (2001), 7-348 i 403-451, i l'actual estudi confirma; precisament l'autor del dit *Tractatus quidam...* no hi demostrava un coneixement exhaustiu ni de la persona d'Arnau de Vilanova ni de la seva obra escrita, tal com hom pot veure en les pàgines 24-30 del volum acabat de citar; en aquest estudi introductori, text corresponent a les notes 37-44, hom pot trobar dades sobre el desconeixement o coneixement equivocat que el mateix autor tenia de la cronologia de les obres primerenques d'Arnau de Vilanova. Desconexedor dels darrers resultats, exposa hipòtesis que en qualsevol cas haurien d'ésser demostrades, Rosario Andrea LO BELLO, *Arnaldo di Villanova dall'esegesi alla profezia*, dins «Florenzia. Bolletino del Centro Internazionale di Studi Gioacchimiti», XVI-XVII (2002-2003), 169-214; cf. la nota 40.

Per l'article de GRUNDMANN, 161, nota 2, som informats que el 1951 ja era a punt l'edició crítica del *De semine scripturarum*, preparada pels dos autors acabats d'esmentar, la publicació de la qual era prevista en els «Monumenta Germaniae Historica». No em consta que hagi estat publicada. L'article de Hermann HEIMPEL, *Über den Pavo des Alexander von Roes*, dins «Deutsches Archiv für die Erforschung des Mittelalters», 13 (1957), 171-227, no sols completa la visió de l'activitat literària d'Alexander von Roes, ans de més a més, dedica algunes pàgines a les Vespres Sicilianes: 180-181 i en particular 185-189.

La manca d'edició crítica que permetés de referir-se a un text unitari del *De semine scripturarum*, m'ha obligat a recórrer ara a les anotacions textuais fragmentàries preses en el breu contacte amb les còpies manuscrites de Leipzig, Breslau/Wroclaw i Graz. M'excuso d'aquesta multiplicat.

6. L'atribució a Joaquim de Flore no devia ésser considerada per tothom com a segura, quan el mot ‚Joachim‘ fou raspat del títol del tractat en el ms. de la BAV, Vat. lat. 3824, f. 1a; no m'atreveixo a dir quan fou raspat, però l'observació directa no permet de veure-hi proves d'intervenció recent; m'atreviria a dir que ja han passat segles. El caràcter espuri de l'atribució a Joaquim de Flore fou ja defensat per Franz KAMPERS, *Zur ‚Notitia saeculi‘ des Alexander von Roes*, dins la «Festgabe für Karl Theodor von Heigel... gewidmet», 1903, 105-124, tesi acceptada

- 2) la transmissió manuscrita del tractat manifestaria que ultra el text complet, present en biblioteques alemanyes, n'existeix una versió rediïda, present en els països del sud d'Europa;⁷

pels autors posteriors en els respectius articles sobre Joaquim del «Dictionnaire de Theologie Catholique» VIII (1934), 1431 (E. JORDAN) i del «Dictionnaire de Spiritualité», VIII (1972), 1184 (Cebrià BARAUT), i per Friedrich STEGMÜLLER, *Repertorium Biblicum Medii Aevi*. III, *Commentaria. Auctores H - M*, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas 1951, 229, núm. 4034, ultra els autors citats en la nota anterior. La precisió relativa al monjo de Michelsberg es troba en l'article de B. HIRSCH-REICH també citat en la nota anterior, p. 306; hom pot trobar breus informacions sobre el monestir de Michelsberg en els respectius articles dedicats a Bamberg en el «Dictionnaire d'Histoire et de Géographie Ecclésiastiques», VI (1932), 469-470 (H. BURKARD) i en el «Lexikon des Mittelalters», I (1980), 1399-1400 (A. WENDEHORST i F. GELDNER). Afegiré, perquè no veig que la dada hagi estat esmentada per cap dels qui s'han ocupat de l'atribució del *DSS*, que la còpia del Vat. lat. 3819, que, si no m'erro, és de començaments del segle XIV i, atesa la seva qualitat material (damunt pergamí, distribució de la pàgina, marc bicolor de la primera, uniformitat de les pàgines, lletra formada), qui sap si destinada al grup d'Alexander von Roes, protegit per un dels cardenals Colonna, acabat el text al f. 18^c, afegeix: «Explicit liber Joseph de seminibus scripturarum»: es deia Joseph el monjo de Michelsberg?

La datació és donada pel mateix text, en parlar del sentit de la lletra ,U': «Sub huius littere centenario, nos, qui iam sub anno gratie Dei M^o CC^o III° hec scribimus», en el manuscrit de Breslau/Wroclaw, Biblioteca de la Universitat, ms. I. E. 100, f. 15r; trobant-se a l'interior del text i no al final, no es pot descartar que fos acabat el 1205.

7. GRUNDMANN, *Über die Schriften...* (citad en la nota 5), 166, nota 3 i 4: la redacció primitiva i completa es trobaria en els manuscrits de Bamberg, Leipzig, en els dos de Breslau (Wroclaw), i en el de Praga; la redacció abreujada es trobaria en els dos manuscrits de la Biblioteca Apostòlica Vaticana, i en els de Pàdua, Tours, Chalons-sur-Marne, Bruges i Cambridge. Hi hauria encara una redacció intermèdia en sengles manuscrits de Saint-Omer i de Brussel·les; i fragments en el ms. 442 d'Assís, del 1312.

Però la comparació textual dels dos manuscrits vaticans, els Vat. lat. 3819, ff. 1ss., i Vat. lat. 5732, ff. 71-75, presenta dues versions tan allunyades, que difícilment es deuen poder considerar pertanyents a la mateixa redacció: heus-ne una mostra:

Vat. lat. 3819, f. 2d:

«At quia Romanorum opera sub densissimis peccatorum tenebris per eosdem septingentos annos fuerunt fundamentum eruditionis sue non in celo sed in terra profundissime posuerunt; unde et hee .vij. litere quid singulariter in se misticum minus michi pre ceteris literis sequentibus patet; unde hic, quia prospicue patere non potest quidquid sub terra latet, attamen pictores pingere volentes persepe colorem nigrum substernunt ut postmodum preciosi colores appareant venustioris (!)»

Vat. lat. 5732, f. 71;

«At quia Romanorum opera tenebris dempsissimis peccatorum pro eosdem septingentos annos fuerunt fundamentum eruditionis ipsorum non in celo, sed in terra posuerunt pro easdem septem. Set pictores pingere volentes persepe nigrum colorem substernunt ut postmodum preciosi colores appareant venustiores».

De més a més, en el darrer dels manuscrits citats, l'últim text esmentat s'acaba en el f. 75^d amb la paraula ,deiciat', que és la final de l'explicació de les lletres pròpiament llatines; el text del Vat. lat. 3819, en canvi, després de la dita paraula, que es troba en el f. 16^c, afegeix en els ff. 16^c-18^c l'explicació de les dues lletres manllevades de l'alfabet grec (y/z), i altres últimes consideracions.

- 3) en el decenni de 1280-1290 i cal suposar que a Montpeller, un exemplar, segurament de la versió reduïda, es trobava a les mans de mestre Arnau de Vilanova, qui, d'alguna manera, intentà de justificar amb aquell 'precedent' el seu intent de descobrir els possibles sentits amagats darrere les lletres, sobretot les bíbliques, que són els 'semina scripturarum'.⁸

Segons Arnau, aquesta seria la doctrina del DSS:

Per revelar, Déu es pot servir de molts mitjans; i la tesi de l'autor del *De semine scripturarum* és que Déu en els elements de les coses ha posat significacions que permetin a l'home de contemplar el futur, quan la significació li és revelada pel beneplàcit de Déu; aquesta tesi és aplicable als elements de l'escriptura i de la Sagrada Escripura, que tota ella i els seus elements són de Déu (105-123).

La tesi s'aplica a les tres llengües bíbliques (hebreu, grec i llatí), en què era clavada a la creu la sentència de mort de Jesús, l'alfabet de les quals hauria estat inventat per inspiració divina (124-132) i per això, en l'alfabet, arrel i llavor de l'escriptura per voluntat divina, s'hi amaga una capacitat de significació del futur en relació als secrets de Déu, tal com Jesús afirmà en l'Evangelí que no passaria ni la lletra més petita ni el mínim signe gràfic de l'Escripura (124-154).

L'afirmació de Jesús significa que de la boca de Déu no en surt res d'inútil ni sense sentit i que, doncs, tots els misteris de la Revelació bíblica s'han d'a-

8. Localització i datació són deduïdes del fet que el mateix Arnau de Vilanova consignà que havia posat punt final al *De significatione nominis Tetragrammaton* (lfn. 958-959) el 22 de juliol del 1292 a Meullion, raó per la qual el tractat precedent pot ésser datat d'entorn el 1290; i en aquell moment ell era professor de Medicina a la Facultat de Montpeller. Manselli assenyalà la hipòtesi que hagi estat justament Arnau de Vilanova qui hagi atribuït el *De semine...* a Joaquim de Flore: «...noi avanziano l'ipotesi che Arnaldo da Villanova sia colui che ha attribuito l'opera a Gioacchino», *La religiosità...* (cit. nota 9), 12; hipòtesi que accepta HIRSCH-REICH, *Alexander von Roes...* (cit. en la nota 2), 310-311; però per ventura és doctrinalment més important i significatiu que en aquells anys de la dècada del 1280 coincidissin per Occitània, potser a Montpeller mateix, Arnau i fra Pèire Joan (Oliu), el qual també coneix el *De semine...*, l'esmenta en la seva *Postilla in Apocalypsim*, bo i atribuint-la a l'abat calabrès: «Ioachim vero in libro *De seminibus scripturarum* dicit quod...» (*Ibid.*, 13); acabem de veure que el Vat. lat. 3819 atribueix el *De semine...* a un tal 'Joseph'; si la còpia coneguda i utilitzada a Montpeller per Pèire Joan (Oliu) i per Arnau de Vilanova hagués abreujat aquell antropònim en una 'J.', seria explicable que algú de l'ambient espiritual occità hagués transformat la dita inicial en 'Joachim'.

Hi pot haver, almenys, una hipòtesi sobre la presència del *De semine scripturarum* a Montpeller, ciutat, fins al 1275 sota senyoria del comte de Barcelona i rei d'Aragó, Jaume I, on el 1262 s'havia celebrat el casament del futur Pere el Gran de Catalunya-Aragó amb Constança de Hohenstaufen. És impensable que els responsables del viatge de la núvia no haguessin dipositat a les mans del senyor de Montpeller, comte de Barcelona i rei d'Aragó, tota la documentació i literatura que podia justificar una possible reivindicació de les possessions i dels drets de la família de la núvia, ara concentrats en ella. I Arnau de Vilanova fou metge de la casa reial des del 1281. Per aquest o per algun altre camí, HIRSCH-REICH, *art. cit.*, 8, creu que Arnau de Vilanova hauria rebut d'Alexandre de Roes, de forma directa o indirecta, el *De semine scripturarum*.

complir (167-170) i que, per tant, cada lletra de l'alfabet porta una càrrega significativa en la funció didàctica divina en relació sobretot a la comunitat dels escollits, car només per al compliment d'aquesta finalitat didàctica Déu volgué que existís el temps i per tant l'evolució de la realitat creada, tal com afirma l'*Apocalipsi*, confirmant les prediccions dels profetes (171-195).

L'Esclat, doncs, conté tants misteris com paraules, però el llibre dels misteris divins, segons l'*Apocalipsi* és escrit per dins i per fora i només li pot desfer els segells el Lleó de Judà, Jesucrist; cal, doncs, demanar-li-ho, tal com féu l'autor del *De semine Scripturarum*, li fou atorgat i desvelà misteris de l'abecedari llatí. I com que tot signe significa per allò que ell mateix és, tota lletra té tres propietats: la figura (grafia), la força (accent) i l'ordre (col·locació dins la paraula), extrems explicats per l'autor del *De semine scripturarum*, quant a l'accent i a la col·locació d'una lletra dins l'alfabet (196-229).

Però, en canvi, no va exposar la significació d'una lletra en el misteri de Déu per la seva col·locació en la paraula o en la síl·laba, segurament perquè no li fou revelat, car la revelació es realitza de forma successiva, cosa que també s'esdevé amb tots els elements bàsics de totes les ciències, car tot, per dintre i per fora, és ple de significacions i de misteris, tancats fins que Déu els revela. I així, una lletra pot tenir significació en tant que és signe del misteri, cosa que l'autor del *De semine...* explicà exposant la significació mística de les lletres en tant que també signifiquen nombres relacionats amb el temps o amb les seves parts, fins que la totalitat de la revelació sigui completa i completa (230-328); extrem que demostra per raons, signes i 'autoritats'.

La tesi del *DSS* és que si hom pot parlar de l'hebreu com de llengua de la revelació a través dels profetes, no hi ha raó per negar que la llengua llatina pot oferir el mateix servei a través de les prediccions de les Sibil·les (la significació de les set primeres lletres de l'alfabet inclou un reconeixement de les sibil·les: «Nonne iste .vij. littere per omnem annorum et mensium computum, qui in ipso urbis Rome exordio, seu etiam in calendario, intitulatus est, quasi .vij. prophetisse in testimonium sue prophetie inscribuntur. Dedit namque Deus hiis .vij. prophetissis annorum centenaria .vij.... Et quia per septenarium numerum universitas nobis insinuat per .vij. primas litteras prophetissas universitatem omnium prophetarum qui ante Christi adventum prophetaverunt, intelligere poterimus...» (W, ms. I. F. 100, f. 3bc); i si cada una de les lletres és 'llavor d'escriptura', ja tenim posat el tema de com cada lletra pot ésser transmissora de revelació, tant en sentit pretèrit com futur («Videndum quoque si et Latinorum littere non solum primum sed et secundum adventum eius prophetare queant» (W, ms. I. F. 100, 3c).

La part central del *DSS* és dedicada a exposar la significació de cada lletra hebrea, més en concret fins a la 'G', que té el valor numeral de set i assenyala el segle en què s'acabava l'Antic Testament; vuit segles després d'introduïda (o inventada) l'escriptura hebrea per Heber, arribà la nativitat de Jesucrist, ja en el segle 'H' («Cur autem Dominus sub huius littere centenario venire dignatus est, libet michi intueri. Cum omnes littere aliquam vim habeant in me-

tro, ,H' sola prorsus nullam vim habet, sed sic est quasi non sit... Igitur, per hanc litteram ,H', que nullam vim habet in metro, non vetus homo..., sed novus homo in Christo, qui nullam vim peccati cum ceteris mortalibus habeat, occurrit... Hec littera... aspiratio est, proprietatem tamen littere retinens. Vis ut probem tibi ex scripturis quia Christus aspiratio fieri dignatus est...? Per ,H' litteram, non carnalis seminis, sed divine aspirationis notam accepit» (W, ms. I. F. 100, 3d-4a). I, és clar, si aquesta operació és vàlida per a l'Antic Testament, també ho ha d'ésser per a les Sibil·les i el Nou, suposició que enclou una tesi: la que la durada del Nou Testament en segles equivaldrà al nombre de lletres que resten des de la ,H' al final de l'alfabet; l'aplicació d'aquesta tesi portarà a la convicció que els esdeveniments finals tindrien lloc cap a mitjan segle XVI.

En el temps que passà entre l'article de Grundmann i el de Hirsch-Reich, Raoul Manselli publicava el text arnaldia de la *Introductio in librum Joachim de semine scripturarum*;⁹ en l'estudi introductori, acceptada l'aleshores recent aportació de Grundmann, es preguntava quin sentit tenia aquell text i responia que el d'afirmar que per la successió i la forma de les lletres de l'alefat hebreu i per les de l'alfabet llatí era possible de comprendre el passat i de pronosticar l'esdevenidor;¹⁰ i en la pàgina següent transcrivia un dels paràgrafs fonamentals del *De semine...*¹¹; assenyalava, de més a més, que el text bàsic és entrellaçat amb un parell de narracions incidentals i precisava que aquell autor no dóna la mateixa importància a totes les lletres, ans es fixa amb més atenció en la ,i' (inicial de Ihesus), en la ,x' (inicial de Xristus) i en la ,u', perquè essent aquesta la darrera de l'alfabet llatí, connectaria amb els temps escatològics.¹²

9. Raoul MANSELLI, *La religiosità di Arnaldo da Villanova*, dins «Bulletino dell'Istituto Storico Italiano per il Medio Evo e Archivio Muratoriano», 63 (1951), 43-59.

10. «...che cosa è questo MSS e che significato abbia tra le opere gioachimistiche e nella storia della fine del Duecento...»; «...dalla successione e dalla forma delle lettere dell'alfabeto si ricavano elementi di giudizio e di esame storiografico per le epoche già trascorse e si possono preannunciare le linee essenziali di svolgimento dei secoli futuri.», lloc citat en la nota anterior, 10.

11. El paràgraf es troba en el ms. Vat. lat. 3819, f. 1d, i diu així: «Omnis prophetia, ne de memoria deleatur, scripturarum libris commendanda est. Et unde sententia nisi ex coniunctione verborum, et unde verba nisi ex sillabis, et unde sillabe nisi ex literis? Litere igitur radices sunt omnium scripturarum; plane sicut omnium virentium fructus sue fructificationis ex radicibus sumit initium, sic omnis scriptura cum suo fructu ex radicibus literarum procedit. Proinde, si prophetia latet in scripturis, quomodo non latet in radicibus scripturarum? Tenebrosa aqua in nubibus aëris, obscura est scientia in libris prophetarum; quid ergo mirum si obscurior est ipsa prophetia in ipsis radicibus?», *ibid.*, 11.

12. *Ibid.*, 9. L'autor del *De semine...* està convençut que les dues lletres que segueixen la ,u/v' no són pròpiament llatines, ans procedeixen del grec: «Viginti et duas litteras habent Hebrei, Greci .XXIIIIJ., Latini .XXI. habent. Nam duas extremas litteras, scilicet ,y' et ,ç' [= z] Latini ex Grecis habent», Graz, Universitätsbibliothek, ms. 1226, f. 105a.

PRIMERA PART: ELS DOS PRECEDENTS

Els estudis, als quals ens acabem de referir, han clarificada la no autenticitat joaquimita del *De semine scripturarum*, l'època de la seva redacció, la utilització que hom en féu durant la segona meitat del segle XIII i la hipòtesi de si la seva atribució a Joaquim de Flore fou obra d'Arnau de Vilanova, però pràcticament no ens han informat de res sobre la *Introductio...* arnaldiana.

Ara, doncs, ens comencem d'ocupar del text arnaldia, més ben dit, dels dos textos arnaldians publicats en aquest volum, perquè sense que l'autor ho digui enlloc de manera explícita, també l'*Allocutio super significatione nominis Te-tragrammaton* deriva del *De semine scripturarum* i, no caldria dir-ho, de la seva pròpia *Introductio*.

En aquests dos tractats inicials trobem referències explícites, ultra les de la *Bíblia*, a tres 'autoritats': en la *Introductio...*, a Joaquim de Flore i a l'autor del *De semine Scripturarum*, també atribuït a l'abat Joaquim;¹³ i a fra Ramon Martí i a la pròpia *Introductio...* en l'*Allocutio...* (i per això en el present estudi introductoris ens ocuparem de Martí en l'apartat dedicat al segon dels dos texts). Hi hauria encara l'influx de la *Bíblia* a través de tantes citacions explícites i implícites, el clar aprofitament de la doctrina lul·liana dels correlatius i les al·lusions al GRAMMATICUS, que és PRISCIÀ, amb alguna derivació a DONAT. Però si ens proposem d'esbrinar l'influx real de cada un dels autors recordats com a autoritats doctrinals, i anant de menor a major, crec que quant al primer dels dos tractats, a hores d'ara podem dir el següent:

a) *Joaquim de Flore*

El cas de Joaquim de Flore és prou complex. Primer, ultra el *De semine...*, Arnau li atribueix, en aquest cas amb encert, tres de les obres principals de l'abat calabrès, el *Psalterium decacordum*, l'*Expositio Apocalypsis* i la *Concordia Veteris et Novi testamenti*.¹⁴

13. No cal dir que la separació entre les obres de Joaquim de Flore i el *De semine scripturarum* no és d'Arnau, que l'hauria refusada plenament, com ja ho fa amb frases com: «in misteriis autem horum numerorum et aliorum..., quantum iam reuelatum est, sufficienter tractauit hic actor in quatuor operibus suis, scilicet hoc presenti, et in *Psalterio decacordo* et in *Expositione Apocalypsis*, et pre hiis omnibus in *Concordia duorum Testamentorum*» (línies 645-650 de la *Introductio...*). Però l'estat actual de la investigació, a la qual ens hem referit en la nota 6, i la distància objectiva entre el *De semine...* i els tres autèntics tractats de l'abat Joaquim és tan gran en tots sentits (també en el de l'influx damunt la *Introductio...* arnaldiana), que per força els hem de tractar per separat.

14. Donant per cert que Arnau de Vilanova havia llegit el *Liber concordiae...*, és possible que els altres dos títols els conegués pel fet que, amb l'esmentat, són citats en la declaració inicial de la *Concordia...*: «...Denique Librum Concordie quinque voluminibus comprehensum, Expositionem Apocalypsis .viii. pertinet telis insignitam, Psalterium decem chordarum tribus volu-

Hagués o no llegit Arnau de Vilanova els tres tractats de Joaquim de Flore abans d'escriure la *Introductio...*, el cert és que allò que li crida l'atenció i cita com a justificació dels seus interessos és el fet que Joaquim estaria segur d'haver trobada la clau que li permetria de comprendre la significació profètica dels nombres en la revelació bíblica:

«De illis autem numeris, quorum sunt iam significationes et misteria revelata, iam ut plurimum sufficienter locutus est actor iste in *Concordia Noui et Veteris testamenti*»;

«...quod [unus dies = mille anni] qualiter sit, in libro *De concordia duorum testamentorum*, actor iste diuina reuelatione sufficienter edisserit, scilicet de misteriis et significationibus sex dierum»;

«De misteriis autem horum numerorum et aliorum... quantum iam reuelatum est, sufficienter tractauit hic actor in... operibus suis... et pre hiis omnibus in *Concordia duorum testamentorum*»¹⁵

De Joaquim de Flore, doncs, interessa a Arnau, almenys en el moment d'escriure la seva *Introductio...*, el fet que aquell «divina reuelatione sufficienter edisserit» (lín. 622-624) les significacions dels nombres per a la previsió del futur a partir de la setmana bíblica de la creació.

Si, en canvi, escoltem el mateix Joaquim, ell ens dirà que la seva aportació es diferencia de la d'algun altre en el fet que no pren pas per punt de partida de les seves elucubracions aritmètiques uns nombres d'anys qualssevol, ans els nombres de les generacions:

«Ostensa ratione quare tempora mundi duobus modis oporteat assignari... modo dicendum est utrum secundum numerum annorum estimanda sint tempora ista aut secundum aliquid aliud. Dicit autem beatus Augustinus cum ageret de etatibus in libro *De civitate Dei*, ab Adam usque ad Noe unam esse etatem, a Noe similiter usque ad Abraham, unam etatem. Quod cum dixisset, adiecit et ait: "Non quia tot annos habuerit secunda etas quot prima, sed quia tot habuit generationes": non igitur secundum numerum annorum estimanda sunt tempora ista, sed secundum numerum generationum».¹⁶

minibus incisum, prout Deus melius inspiravit et facultas ingenii autem fuit, ad consummationem conduxi», *Diuini uatis abbatís Ioachim Liber Concordie Noui et Veteris Testamenti: nunc primo impressus: et in lucem editus: Opus quidem diuinum ac aliorum fere omnium tractatum suorum fundamentale diuinorum eloquiorum obscura elucidans: archana reserans: necnon eorundem curiosis sitibundisque mentibus non minus satietatem afferens*, Venècia, Simon de Luere 1519, f. [I]b. L'estudi actual de l'obra de Joaquim segueix considerant que els dits tres títols contenen l'essencial de la seva doctrina: Cebrià BARAUT: «Trois ouvrages forment l'essentiel de l'héritage littéraire de Joachim: la *Concordia noui et veteris testamenti*, l'*Expositio in Apocalypsim* et le *Psalterium decem chordarum...*», *Joachim de Flore (Gioacchino da Fiore)*, dins «Dictionnaire de Spiritualité», VIII (1972), 1183.

15. *Introductio...*, línies 589-591, 622-625 i 645-650.

16. *Diuini uatis... Liber concordie...* (citada en la nota 14), Liber II, pars I, cap. 19, f. 13^{a-b}.

En relació al possible influx de Joaquim de Flore damunt Arnau de Vilanova, la meua posició és la d'atendre'm a la lletra del darrer, sense permetre'm interpretacions més pròpies d'un

Si no m'erro, allò que per a Joaquim de Flore és la clau per a obrir, amb el beneplàcit de Déu, els secrets divins sobre el futur, i és el paral·lelisme entre el nombre de generacions en els dos testaments, resta absolutament en l'ombra per no dir en la foscor en els texts d'Arnau de Vilanova, car allò que de Joaquim interessa al nostre és només el precedent d'haver cercada ell una clau per a entrar en el rebost de la veritat divina, un joc de nombres, exactament com si es tractés d'una caixa de cabals.¹⁷

b) *De semine scripturarum*

Si l'interès d'Arnau de Vilanova envers les obres autèntiques de Joaquim de Flore es manifestava només en tres referències i un punt focal, el dels nombres, el que el mateix autor manifesta pel *De semine scripturarum* del monjo germànic, fins i tot prescindint del fet que tota la *Introductio...* li és dedicada, és considerablement més ampli.

D'una banda, hom pot veure en la taula de mots les vegades que compara la paraula ‚a[u]ctor‘, que normalment es refereix a Joaquim de Flore en tant que és considerat autor del *De semine...*, però allà on es pot copsar la rela-

assaig que d'un estudi, com les que crec trobar en LEE, on, per exemple, si no interpreto malament, l'autor sembla identificar la figura núm. 2 de la pàgina 46 amb el paràgraf dedicat al cercle geomètric, el de les línies 691-696 de la *Introductio...*: no sé veure en l'esmentada figura les «omnis angularis et multilatera figura», ni molt menys les «omnes figure multigone finaliter in triangulum resolute», perquè dins aquell cercle de figures, de ‚multilatera et multigone finaliter in triangulum resolute‘ no n'hi sé veure cap.

17. Aquesta constatació permet de plantejar un problema, el de la significació de ‚joaquimisme‘: sense cap dubte, Arnau de Vilanova ha llegit almenys un dels llibres fonamentals de Joaquim de Flore, s'ha prevalgut d'alguna de les seves doctrines, però ha prescindit de la que el mateix Joaquim considera la seva aportació específica, la del paral·lelisme entre el recompte de generacions d'ambdós testaments com a clau que permetria de pronosticar el futur. Però, per la sola pretensió de pronosticar el futur, seria justificat de qualificar Arnau de Vilanova de ‚joaquimista‘? O caldrà cercar (o encunyar) un altre mot, ni que fos un neologisme, que limiti l'influx d'un autor en un altre a aspectes merament secundaris o marginals?

Segurament tal mot o neologisme es podria aplicar a la relació de Joaquim amb d'altres autors, com és ara la que Francesc Eiximenis establí amb l'obra i doctrina joaquimista.

En acabar el seu estudi sobre el conjunt de la doctrina de Joaquim de Flore el P. Cebrià Baraut escrivia: «Le développement spirituel de l'humanité, subordonné à la progressive révélation de la Trinité et au facteur temps („processus temporis“), conduit infailliblement à la ‚plenitudo perfectionis‘ communautaire ou collective de l'âge de l'Esprit et de l'„ecclesia monachorum‘. Cette conception dynamique et sociale de la perfection, unie à un spiritualisme qui supprime les barrières entre les contingences du présent et la transcendance du futur, voilà sans doute les éléments les plus caractéristiques de l'ideal joachimite; ce sont eux qui distinguent nettement l'abbé de Flore de ses prédécesseurs et qui en font une figure unique dans l'histoire de la spiritualité du moyen âge», *Joachim de Flore*, dins «Dictionnaire de Spiritualité», VIII, París, Beauchesne 1972, col. 1193. Jo almenys confesso no haver sabut veure per enlloc aquest nucli doctrinal en les referències d'Arnau a les obres de Joaquim de Flore.

ció d'Arnau de Vilanova amb el text esmentat és en les vegades que s'hi refereix per la seva càrrega doctrinal.

Només d'encetar la lectura del text, ja podem constatar que l'interès pels nombres manifestat en relació a Joaquim de Flore, ací s'eixampla i abasta les significacions de les lletres.¹⁸

En les línies 105-112 de la *Introductio...* trobem la idea general que Arnau es feia del *De semine scripturarum*; segons ell, aquelles pàgines haurien indicat un dels camins a través dels quals Déu revela els secrets del futur: el dels elements, dels quals les coses són formades, i la significació dels dits elements, en la mesura en què Déu la dóna a conèixer; car cal tenir sempre present que només si Déu ho ha fet així i ho dóna a conèixer, pot quelcom ésser considerat 'element' constitutiu de l'ésser i de la revelació. Aquesta és la tesi general que Arnau de Vilanova atribueix al *De semine scripturarum*:

«...inter ceteros [revelandi modos], unus est ille, quem actor insinuat in hoc opere *De semine scripturarum*, scilicet, quia posuerit Deus in elementis rerum significaciones, quibus humana ratio, quasi prenoscendo, ualeat contemplari futura. Tantum, inquam, quantum eidem placet actori quod homini notum fiat, sicut in elementis scripturarum eleganter prosecutus est actor iste. In quo tractatu per totum supponit huiusmodi rationem: Nichil in diuinis effectibus potest esse elementum nisi a Deo sit».¹⁹

Aquest és un principi general, que Arnau de Vilanova considera concretat amb encert per l'autor del *De semine Scripturarum* en alguns dels punts, on el germànic afirma que les lletres són 'elementa Scripturae', és a dir, vehicles de la revelació divina; i encara més en concret, allà on, sempre amb l'aprovació arnaldiana, exposa que serien tals vehicles en virtut de la 'potestas - pronúncia' i de l'ordo - col·locació':

«Sed adhuc scire oportet de potestate et ordine litterarum, quoniam unumquodque dupliciter conuenit littere. Conuenit enim ipsi ordo in alphabeto, de cuius ordinis significatione locutus est actor per singulas».²⁰

18. «In misteriis igitur numerorum et in significationibus litterarum alphabeti, que in huius operis serie tangit auctor...», *Introductio...*, líns. 9-10: tenim, doncs, ja dues possible claus per a obrir el secrets divins: la que proporcionen els nombres i la de les lletres.

19. *Introductio in librum De semine scripturarum*, línies 105-113.

20. Cfr. líns. 223-226. Però no és ben veritat que l'autor del *DSS* hagi exposat la significació profètica de cada una de les lletres ('per singulas') a partir de llur col·locació dins l'alfabet, car tal explicació no la féu ni per a les lletres de l'alefat hebreu, ni per a les set primeres lletres de l'alfabet llatí fins a la G, que considerava significatives només per als segles que van de la fundació de Roma fins al Nou Testament (cf. el text de les línies 371-377). L'explicació 'per singulas' es limitava a afirmar el paral·lelisme entre les lletres de l'alfabet llatí posteriors a la G (és a dir, a partir de la H fins a la U [cf. Vat. lat., 3819, ff. 3^a-16^b], a les quals s'afegien les dues rebudes de l'alfabet grec, la X i la Z (cf. *ibid.*, ff. 16^c-17^c), d'una banda, i de l'altra els succes-

Ara, seguint el mateix Arnau, s'ha de considerar suficient l'explicació del monjo germànic sobre l'altra propietat de la lletra, la ,potestas', tant la que una té en ella mateixa, com la que té ,in sillaba et metro' (aquesta suficientment explicada en el *DSS*),²¹ i de considerar satisfactòria la presentació d'una lletra en tant que és ,principium vocis compositae' (lín. 267):

«...potestas illa qua dicitur quod litterarum quedam sunt que per se uocem faciunt, ut uocales, quedam uero cum aliis, ut consonantes, et de consonantibus quedam, sicut mute, quedam sicut semiuocales, et de hoc modo satis tetigit actor».²²

Però no tot té sentit positiu; hi ha, en efecte, almenys un punt en el qual el monjo de Bamberg no hauria estat il·lustrat per Déu:

sus segles de la mateixa època, fins que la darrera lletra fés conèixer quin seria el darrer segle, és a dir, el XVI; cf. la nota 29.

De més a més, la llibertat d'Arnau de Vilanova en relació al *De Semine Scripturarum*, tot i haver afirmat que allò que l'autor hi escriví ho havia vist perquè el Lleó de la tribu de Judà li n'havia alçat el vel que cobria el sentit místic (cf. líns. 206-208), resulta evident en el cas de la significació de la paraula ,Christus': per a ell, «Christus est nomen Dei», tal com, seguint Ramon Martí, explica amb detenció i repeteix en l'*Alphabetum catholicorum* (BURGER, «Römische Quartalschrift», XXI (1907), 177-178); per a l'autor del *DSS*, per contra, el mot ,Christus' no passa d'ésser la denominació més terrorífica de Jesucrist, la de Judge definitiu, que, justament per això, es contraposa al sentit consolador de ,Jesús': «Nolo, Domine, ut per ,X' iudex uivorum atque mortuorum venias, nisi prius per suavissimum nomen tuum Ihesus venias ad saluationem. ,X' nomen potentie est, ,I' nomen humilitatis, ,X' nomen est divinitatis, ,I' nomen est humanitatis, per ,I', Domine, miseras nostras induisti, famem, sitim, opprobria et crucem sustinuisti, per ,X' miracula fecisti, resurrexisti, celos ascendisti. Non me salvabis, Domine, nisi per minimam litteram ,I', propter [me?] minimus fias. Ego in stercore peccatorum iaceo et surgere nescio, nisi tu inclinatus formam servilem suscipias. Suavior michi nempe est humilitas tua per ,I' quam potentia tua per ,X'... per ,I' nunc saluat, per ,X' in fine iudicabit, per ,I' misericordiam exhibet, per ,X' iudicium...» (W, ms. I. F. 100, ff. 4b-5a). Malgrat que en l'*Allocutio...super Tetragrammaton* no sembla gaire favorable a aquesta interpretació, Arnau s'hi refereix en les línies 939-941.

21. Vat. lat. 3819, f. 3^c: «...beato Petro vice Christi incathedrato, post ,H' aspirationem, ,I' littera cum suo annorum centenariio successit. Sed quid est .i.? Littera minima in forma, sed maxima in sacramento. Est enim in metro modo vocalis, modo simplex consonans, modo duplex consonans. Item, ipsa .i. litera, modo simplex litera, modo sillaba, modo dicio. Verbi gratia: .i. simplex vocalis est et litera, ut in hoc verbo ,ibo'; simplex consonans ut in hac dictione ,ihesus'; et duplex consonans, ut in hac dictione ,maior'; scilicet, cum in medio dictionis inter duas vocales ponitur. Sillaba est, ut in predicto verbo ,ibo'. Dicio est, cum .i. ponitur pro ,vade'. Hec littera caput est in nomine ,ihesu': super hoc caput, Roma caput est gentium, ad fidem Ihesu fundatur, que ad caput gentium ad saluationis gratiam quasi lapis angularis ponitur. Item, per eam nobis nomen saluationis, quod est Ihesus, insinuat, media inter vocales...».

22. Línies 267-271. El fragment paral·lel del *DSS* diu així: «Hec quidem latinorum litere sunt .XXJ., due extreme, id est, .y. et .z. ex grecis sunt assumpte. Quinque sunt vocales, .a., .e., .i., .o., .u.; dicuntur autem vocales quia per se solam (!) vocem faciunt. Nulla prorsus sillaba potest fieri in omni litteratura sine aliqua ex hiis quinque, nisi forte greca .y. pro .i. ponatur. Semivocales sunt .l., .m., .n., .r., .s., .x.», Vat. lat. 3819, f. 2^{a-b}.

«De eo uero quod per hunc ordinem littera [in coniunctione cum aliis] potest in Dei significare misteriis, nichil tetigit actor iste, aud dubium, quod illi reuelatum non fuit».²³

I encara restaria un punt a esbrinar, car l'autor del *DSS* també hauria assenyalat que, ultra el de les característiques de les lletres (figura, potestas, ordo), hi hauria un altre camí per al coneixement del misteri, el dels nombres, sense, però, explorar-lo:

«Sed de potestate ipsius [litterae] in quantum est signum misterii solummodo hoc intendit [auctor iste], scilicet, quod habet potestatem significandi misterium numeri: sicut enim ostendit quod et quale significat misterium per figuram, quod uero per ordinem eius in alphabeto, sic intendit [auctor iste] quod ultra illam potestatem quam habet in quantum est principium uocis, habet etiam aliam potestatem, non a figura uel ordine, significandi numerum in diuinis misteriis».²⁴

Però no és pas a base de petites frases que cal veure la relació d'Arnau de Vilanova amb el *DSS*, ja que aquesta ha configurat allò que segurament és el bloc central de la *Introductio...*, el que va de la línia 105 a la 483.

L'explicació inicial de les línies 21-104 entorn al 'misteri' del temps, arribava a la conclusió que la globalitat d'aquest només és coneguda per Déu, que se'l mira des de fora, des de l'eternitat, i, si Ell ho vol comunicar a algú, aquest algú sabia allò que, des de més amunt, lliurement i liberalment li fos permès de conèixer.²⁵

A partir d'ací comença el diàleg amb el *DSS*, amb vistes al qual tenim en les línies 106-195 com una premissa o una tesi o suposició prèvia, formulada tant al començament com a l'acabament d'aquesta secció, amb referència explícita al *DSS* en les línies 106-107:

«...quia posuerit Deus in elementis rerum significationes, quibus humana ratio, quasi prenoscendo, ualeat contemplari futura»; i

23. *Ibid.*, línies 231-232. En aquest primer tractat, Arnau no fa referència a cap futura obra seva (i en ell aquesta absència em sembla significar que en aquell moment almenys no tenia decidit d'insistir en el tema amb un altre escrit); de fet, però, insistiria en l'*Allocutio super significatione nominis Tetragrammaton*, en el text del qual, trobem la consideració d'allò que Déu revelaria a través de l'ordo' d'una lletra dins el seu context, en les línies 243-245 d'aquell tractat (doctrina general); en les línies 266-275 (quant a l'ordo' de la lletra ,iod'); en les línies 282-288 (quant a la primera ,he'); en les línies 301-308 (quant a la lletra ,vau'); i en les línies 380-382 (quant a la segona ,he'). En assenyalar, però, que l'autor germànic del *De semine...* en aquest punt havia quedat enrere, donava a entendre que ell miraria d'omplir aquell buit?

24. Línies 278-284. Les equivalències dels números C (o 100) = A, fins a MMCCC (o 2300) = Z, es poden veure al Vat. lat., 3819, f. 1^a; cf. també f. 7^b i 18^a; i el cas concret de l'aplicació de la teoria, en la nota 123.

25. Vegeu el text de les línies 94-104.

«Ex predictis igitur habetur expresse quod in misteriis Dei, que Sacra Scriptura fidelibus et maxime electis proponit ad credendum et presciendum quod reuelabuntur et implebuntur constanter temporibus quibus diuina stabiliiuit prudentia, significant aliquid elementa uel semina Scripturarum.»²⁶

A fi, doncs, que quelcom pugui ésser considerat ,elementum' significador de la veritat de Déu cal:

- a) que consti la positiva voluntat divina de constituir aquella realitat en ,elementum';
- b) dels ,elements' que es troben en la Sagrada Escriptura consta explícitament que per voler de Déu han estat introduïts en la significació «totius mysterii incarnati Dei» (lín. 127);
- c) l'anterior afirmació val sobretot (,maxime', lín. 124) per als elements significatius de les tres llengües que proclamaven el dit misteri al cim de la creu, on Jesús moria crucificat.²⁷

Tot seguit, des de la línia 133 a la 195, Arnau desplega dues proves a favor de la seva tesi, una de raó, derivada de la naturalesa o de l'anàlisi de les coses, i l'altra de la paraula de Déu. No són dues proves independents, car la segona confirma la primera.

L'anàlisi dels ,elements' significatius de l'Escriptura, és a dir, «omnium vocum significatarum ad placitum» (líns. 139-140), es redueix en darrera instància a la de les lletres i són, doncs, aquestes els darrers elements significatius damunt els quals ha recaigut la positiva voluntat de Déu; i si algú no acceptés la força d'aquest raonament, cal que recordi l'afirmació de Jesús a *Mt* v, 18, segons la qual, «donec transeat caelum et terra, iota unum aut unus apex non praeteribit a Lege, donec omnia fiant»: i si la ,iota/i' és la més menuda de les lletres, l'àpex' no arriba ni a lletra: tot, doncs, en l'Escriptura posseïx, per voluntat de Déu, la seva significació o contribueix a configurar la significació global de l'Escriptura, que, d'acord amb la frase bíblica acabada de recordar, ha d'ésser desvelada o explicitada i, doncs, coneguda per la comunitat dels elegits, per a la qual existeix i a la qual s'adreça, abans que arribi el final del temps.

26. Els dos fragments es troben respectivament en les línies 107-109 i 191-195 de l'*Introductio...* (i m'excuso d'haver-hi repetit el text de les línies 107-109, ja conegut per la nota 19). La referència bàsica al *De semine scripturarum...* i les corresponents frases textuais són donades en les notes a les línies 107-109 de l'aparat de fonts; les línies 191-195 no en tenen perquè són la tesi formulada per Arnau de Vilanova resumint l'exposició del conjunt 107-190.

La segona frase transcrita presenta l'Escriptura en la seva projecció vers el futur en què s'han d'adverar les prediccions divines: pot ésser paral·lela del paràgraf en què el mateix Arnau presenta l'Escriptura com a conductora del poble fidel vers el futur; pertany a la *Philosophia catholica et divina* (PERARNAU, «Arxiu de Textos Catalans Antics», X (1991), 77, línies 311-323).

27. Aquests són els punts, si no m'erro, que són formulats en les línies 105-132 de la *Introductio...*

Arribat ací, Arnau de Vilanova ja pot donar un altre pas en el seu raonament. Serà llarg, en el sentit que l'explicació ocuparà el text que va de la línia 196 a la 483.

Comença constatant que si pel text acabat de citar de *Mt* v, 18, sabem que tot detall de la Sagrada Escripura, per insignificant que sigui, és portador d'ensenyaments místics; i si pel text d'*Apoc* v, 1, sabem que l'Escripura és un llibre escrit per dins i per fora, però clos i segellat, i que només el Lleó de Judà, que és Jesucrist, el pot descloure i obrir a qui Ell vulgui, cal trucar a la seva porta, tal com féu l'autor del *DSS*, i obtingué la resposta que li permeté de veure allò que escriu ací sobre la significació mística dels elements, que són les simples lletres, de l'Escripura.

D'acord amb llur naturalesa, els elements, és a dir, les lletres, signifiquen per llur figura, pronúncia (,potestas') i ordre o col·locació dins un conjunt.

Aparcat de moment el tema de la possible significació d'una lletra en virtut de la seva figura o grafia,²⁸ Arnau comença una anàlisi d'allò que hom pot descobrir pel camí de la ,potestas' o pronúncia i de l'ordre o col·locació. I ací, per a la comprensió del text arnaldià, crec que cal cridar l'atenció sobre el fet que entrem en una secció, en la qual les constatacions sobre allò que veié i digué o escriví l'autor del *DSS*, s'entrellacen amb els raonaments d'Arnau i àdhuc amb paràgrafs que ell mateix ha afegit per compte propi. Crec que aquests afegits són molt eloqüents a l'hora de comprendre allò que pensava i volia transmetre el nostre autor; de més a més, aquests excursos, amb tota la secció, desembocaran en la formulació que Arnau presenta com el seu pensament, en la darrera secció del nostre tractat, bàsicament en el text de les línies 485-673.

Comencem, doncs, per recordar aquells detalls portadors de missatge místic, que Arnau de Vilanova considera suficientment exposats per l'autor del *DSS*: quant a l',ordo', la significació en virtut de la seva col·locació dins la llista alfabètica (cf. líns. 224-225), extrem tractat a bastament en el *DSS*, en exposar el significat de les lletres llatines de la ,H' al final de la dita llista;²⁹ i quant a la ,potestas', tant la significació mística d'una lletra per la seva col·locació dins una síl·laba o en el metre d'un vers (líns. 262-264), com per la naturalesa mateixa de les lletres, en tant que vocals o consonants, i aquestes en

28. *L'Allocutio...* donarà una mostra d'allò que poden significar les lletres de la paraula ,Yhavé' en virtut de cada un dels tres conceptes (figura, potestas, ordo) en el text de les línies 240-382; i quant al significat en virtut de la col·locació dins la paraula o la síl·laba (aspecte, recordem, no tocat per l'autor del *DSS*, segons la nostra *Introduccio...*, líns. 231-232), hom pot veure el text de *L'Allocutio...* en les línies 271-277, 282-292, 301-308 i 380-382.

29. L'explicació del significat místic de cada una de les lletres llatines entre la H i la Z, ocupa la major part del text del *DSS*; en el Vat. lat. 3819, els ff. 3^a-14^a; vegeu-ne una aplicació en la nota 123; i la nota 20.

tant que mudes o semivocals, «et de hoc modo satis tetigit actor» (líns. 270-271); encara dins el capítol de la ,potestas', una lletra pot portar significació de misteri en ella mateixa, prescindint de qualsevol circumstància afegida, i també aquest extrem «huic auctori revelatur» (líns. 275), tal com hom pot veure al començament mateix del *DSS*, un cop passat el paràgraf inicial, en una composició estranya que consisteix a col·locar en línies horitzontals paral·leles cada una de les lletres de l'alfabet i sota ella el centenar corresponent, des del 100 al 2300 d'acord amb les vint-i-tres lletres de l'alfabet llatí.³⁰

En canvi, amb referència a l',ordo', Arnau considera que l'autor del *DSS* deixà sense exposar, segurament perquè Déu no li ho volgué desvelar, el sentit misteriós que pot tenir una lletra pel seu veïnatge amb les altres dins una paraula o una síl·laba (líns. 225-232).³¹

I en arribar ací Arnau, pel seu compte, ja fa una digressió, que considero important per a la comprensió de la seva doctrina, en la qual afirma la historicitat dinàmica del coneixement humà, tant en la revelació com en la ciència purament humana (líns. 230-260). Veu la relativa a la revelació simbolitzada en el somni del Faraó (*Gen* XLI, 1-7 i 17-36), el de la successió de les set vaques grasses per les seques i de les set espigues plenes per les buides; o en la visió d'Isaïes (*Is* VI, 2), segons la qual les dues ales mitjanes dels dos querubins, ara amagaven, ara descobrien el tron de Déu; i n'explicita el sentit doctrinal en la frase de Sant Pau, segons la qual «només de forma parcial coneixem i profetitzem».³²

Tot seguit aplica els dos principis esmentats (el de l'abundància d'aspectes amagats sota qualsevol realitat i el de la seva descoberta en el curs del temps) a tots els camps del coneixement, tant al de la revelació bíblicocristiana com a totes les «artibus et scientiis veritatis et rationis» (línies 242-260, en particular 243), doctrina resumida en una síntesi o principi, digne d'ésser reproduït:

«Totum enim plenum est intus et foris huiusmodi significationibus et figuris» (lín. 254-256),

significacions i figures amagades per Déu Creador i Causa, amb la conseqüència d'elevar a la categoria de profetes els investigadors que successivament les descobreixen (lín. 256).

30. Vegeu, per exemple, Graz, Universitätsbibliothek, ms. 1226, f. 105^a, i el Vat. lat. 5732, f. 64^a; aquest recompte, que augmenta un centenar o segle a cada lletra successiva de l'alfabet llatí, torna a ésser esmentat al final del *DSS*, Vat. lat. 3819, f. 18^c: «Nam .a. significat centum, .b. 200, .c. 300, .d. 400, et sic usque ad finem alphabeti quodlibet elementum addit centum supra aliud. Explicit...».

31. Cf. notes 23 i 28.

32. *Gen* XLI, 1-7 i 17-36; *Is*, VI, 2; i *1Cor*, XIII, 9, 12; cal tenir present que la frase reportada per Arnau és incompleta, car sant Pau continua així: «Cum autem venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est».

Aquest, diguem-ne joc, d'acceptar una doctrina de l'autor del *DSS*, i alhora ampliar-la pel seu compte, la repeteix Arnau en parar més atenció a la ,potestas' d'una lletra tota sola «in quantum est signum mysterii» (lín. 273), punt en el qual ja aquell autor havia vist que la dita significació és numèrica, és a dir, «significat numerum in divinis mysteriis» (líns. 279-284).

Aquesta ,potestas litterarum in quantum sunt signum mysterii' (lín. 278), és explicada en les línies 288-289 dient que és aquella que només és considerada en tant que les lletres ,constituunt alphabetum', i consisteix en aquell nombre que li correspon ,in tempore sive in partibus eius' en paral·lelisme entre el lloc/nombre que pertoca a una lletra dins l'alfabet i el del parió segle en la successió del temps (294-295).

Al servei de la claredat, seguim de forma esquemàtica els passos que ara i ací fa Arnau a fi d'establir el seu raonament, que conduirà a la conclusió de les línies 480-483:

cada lletra de l'alfabet, tota sola:

- a) només pot significar un número (línies 292-293);
- b) i un número a l'interior fluid del temps (línies 303-304: o en dimensió temporal i fluida: 303-304; o encara, un número que significa el temps o una part del mateix: 327);
- c) aquest número és el cent, i en el temps un centenar o segle (línia 329);
- d) quant al primer fruit de la revelació cristiana que és la justificació del creient (líns. 337-338), la lletra-llavor es troba en el decàleg i aquest, multiplicat per ell mateix, dóna cent (líns. 351-356);³³
- e) aquesta dada és particularment aplicable a la previsió de la segona vinguda del Fill de Déu encarnat (línies 358-360);
- f) el conjunt, doncs, de les vint-i-tres lletres llatines significa els vint-i-tres segles que van del profeta Daniel a la segona vinguda del Fill de Déu encarnat (línies 400-406);
- g) conclusió o resultat d'aquesta secció (línies 480-483):
 - ga) que les llavors d'Esriptura, és a dir, cada una de les lletres, «numerum in tempore significat» (línies 481-482);
 - gb) «et quem etiam numerum», és a dir, el número cent i, tractant-se de temps, els cent anys d'un segle (línia 482);

33. En aquest punt, basat en el concepte evangèlic de fructificació, sembla estrany que almenys Arnau no fes referència a la coneguda *Paràbola del sembrador* (p. e., *Mt* XIII, 4-8, en particular 8, i 18-23, sobretot al vers 23; i *Lc* VIII, 5-15, en especial 8), on, sobretot en el text de *Lc*, és expressat de forma ben clara que la llavor, sembrada mitjançant el missatge cristià en els cors, pot arribar a donar el cent per u (fructum centuplum', vers 8); de fet, no féu referència a la dita paràbola evangèlica allà on sembla que li hauria escaigut, sinó com a prova per a la previsió de la segona vinguda de Jesucrist (línies 427-444); i aquesta pot ésser una indicació que allò que a Arnau li interessava realment de clarificar era la previsió escatològica, tot i que la seva doctrina fos més àmplia.

gc) «et ad cuius rei cognitionem», és a dir, per a la previsió del segon adveniment del Fill de Déu encarnat (línies 482-483).

La doctrina proposada en aquest esquema és la que Arnau de Vilanova està segur d'haver trobat exposada per l'autor del *DSS*, perquè Déu li n'havia feta revelació o il·luminació, o perquè havia estat vista o endevinada pel monjo de Bamberg.³⁴

No cal dir que, si el lector recorda el resultat de la referència d'Arnau de Vilanova a les obres de Joaquim de Flore, que ens ha ocupat més amunt, no es podrà immunitzar contra la sensació que la relació amb el *DSS* és, en un cert sentit, tota una altra cosa. I dic 'en un cert sentit' perquè en ambdós casos hi ha un comú denominador, el que formula Arnau en les línies 590-591, en dir que l'autor de la *Concordia Veteris et Novi Testamenti* -ací, sí, Joaquim de Flore- «de illis numeris, quorum sunt iam significationes et mysteria revelata, iam ut plurimum sufficienter locutus est actor iste», és a dir, el comú denominador que, per al nostre autor, tant a través de la *Concordia...* com per mitjà del *De semine...*, Déu ja ha començat de desvelar quelcom del seu misteri. Però, més enllà d'aquest pla genèric, la utilització feta de cada un dels dos títols és més que considerablement diversa. Ací és innegable que el nostre autor llegí amb detenció el *DSS* i que, sense apropiari-se la tesi fonamental d'aquest text, la que, a partir de l'existència del poble hebreu, els segles previsibles de durada del món fins a la irrupció de l'Anticrist i a la immediata segona vinguda de Jesucrist a posar punt final al món, corresponen al nombre de lletres tant de l'alfabet hebreu com del llatí, accepta com a desvelades per Déu una sèrie d'afirmacions o de pressupòsits molt més precisos que la minsa herència assumida de la *Concordia* joaquimita.³⁵

34. No es pot oblidar que, mentre exposa i intenta de justificar els punts que ell creu desvelats per Déu a l'autor del *DSS*, Arnau aprofita l'ocasió per a introduir doctrina que li interessa d'exposar, cosa que fa en tres moments: en les línies 223-260, on propugna el progressiu descobriment humà de la veritat, tant en el pla teològic com en el de les ciències de la naturalesa; en les línies 294-398, on capgira el sentit de la frase de Jesús en *Mt* v, 18, el de reafirmar la validesa de la Llei antiga tot i la novetat del missatge del mateix Jesús («heu sentit que fou dit als antics... però jo us dic...»), i li fa dir que el significat del 'iod' i de l'accent del text de la Llei només serà conegut totalment quan s'acabarà la història del món; i en les línies 407-426 i 445-480, on propugna que els dos-mil tres-cents dies de *Dan* VIII, 14, s'han d'entendre d'acord amb el principi del 'dies pro anno', basat en *Ez* IV, 6.

35. Cal dir que els set punts, la llista dels quals acabo de reportar, són les tesis doctrinals, que Arnau considera desvelades per Déu a l'interior o a través de les lletres de l'alfabet llatí.

Però ultra les, diguem-ne tesis, hi ha d'altres punts dins el text corresponent a cada una d'elles, en els quals Arnau considera que l'autor del *DSS* hauria estat agraciat amb una 'desveladura' de sentit místic de les lletres, p. e., en relació a *Mt* v, 18 (líns. 294-296: amb això no vull dir de cap manera que l'autor del *DSS* i Arnau de Vilanova coincideixin en la interpretació d'aquell verset); o en els llocs bíblics proposats com a demostració que el núm. 100, ací un segle, equival a cada una de les lletres de l'alfabet i que, per tant, entre el començament de l'alfabet hebreu i el Nou Testament passaren vint-i-dos segles; que entre el començament de Roma i el Nou Testament en passaren set (línies 372-376); i que entre Daniel i la fi del món només en passarien vint-i-tres (línies 401-406).

L'impacte del *DSS* en el nostre metge fou doble: li oferia un precedent per a sumar-se també ell al grup d'aquells qui creien haver trobat en la significació misteriosa dels nombres la clau per a endevinar la previsió dels plans de Déu damunt la història de l'univers; i alhora un mètode d'anàlisi de les tres característiques de les lletres ('figura, potestas, ordo'), per a exprémer-ne no pas únicament el significat misteriós dels nombres per a preveure el futur, ans també el doctrinal que permetés de confrontar la fe cristiana amb la infidelitat dels qui neguen la unitritat de Déu, en particular amb la dels hebreus, cosa que farà en l'*Allocutio super significatione nominis tetragrammaton*.

SEGONA PART: ESTUDI DEL TEXT

Esbrinada la relació d'Arnau de Vilanova amb els dos precedents que són la *Concordia Veteris et Novi Testamenti* de Joaquim de Flore i el *De semine Scripturarum* d'autor alemany desconegut, ambdós de començaments del segle XIII, ens cal fitar la mirada directament en el text del nostre autor. I començarem oferint l'esquema del tractat arnaldia, en el qual veiem quatre parts bàsiques, ultra el títol i la cloenda:

a) Esquema del tractat

- I. Línies 1-2: Títol del tractat
- II. Línies 3-93: El temps i les seves característiques
- III. Línies 94-484: Els 'elementa Scripturarum': identificació i significació
- IV. Línies 485-673: La realització dels plans de Déu en sis mil·lenaris
- V. Línies 674-755: Els plans parcials i llur realització
- VI. Línies 756-760: Cloenda.

Intentem, doncs, de veure amb més detall el paper de cada una de les parts en tot el conjunt:

I. Líns. 1-2: Títol: *Introductio in librum {Ioachim} de semine Scripturarum, quae est de prophetis dormientibus sive de dormientium prophetiis*

- II. Líns. 3-93: El temps i les seves característiques
 - a) Líns. 3-20: Punt de partida: la doctrina del *DSS* sobre els misteris dels números i els significats de les lletres
 - c) Líns. 21-90: consideracions sobre els números
 - ca) Líns. 21-31: coexistència paral·lela entre realitats en moviment i temps
 - cb) Líns. 32-60: característiques del temps: continu, divisible en parts com el moviment; numerable en virtut de les parts

- cc) Línies 61-93: la diferència entre els mòbils universals (sol i lluna); entre els espais en relació als quals les coses es mouen; i entre certs concomitants com la foscor o la claredat, ajuda a veure la diversitat entre parts majors o menors del temps, entre les quals destaca l'any.

III. Línies 94-484: Revelació del sentit místic del temps

- a) Línies 94-104: Principi bàsic d'aquesta secció: Com que la totalitat del temps és a les mans de Déu i salta per damunt la capacitat de l'home, aquest només en pot conèixer el sentit, si li és revelat per Déu
- b) Línies 105-139: Un camí de revelació es troba en els elements/semi-na/llavors de l'Esriptura, atès que aquesta i, doncs, aquells són obra de Déu
- c) Línies 140-195: La força seminal reveladora dels elements d'Esriptura es troba en l'alfabet, tal com consta en *Mt* v, 18
- ca) Línies 167-195: Arnau en dedueix que la càrrega mística manifestada en els significants de la Llei de l'Esriptura, fins i tot en els mínims, s'ha de desvelar i, doncs, ha de fruitar per al bé dels fidels abans de la fi del món
- d) Línies 196-480: La càrrega mística de cada una de les lletres de l'Esriptura s'ha de deduir de llur figura, potestas / pronúncia i ordre / col·locació
- da) Línies 230-232: De la càrrega mística d'una lletra en virtut de la seva col·locació al costat d'altres en una paraula o síl·laba, l'autor del *DSS*, no en parla, perquè Déu no l'hi desvelà
- daa) Línies 232-260: Insistència en la tesi de les línies 167-195: ací Arnau reafirma que en tots els camps, tant en el teològic com en el de les ciències humanes i materials, Déu desvela els misteris de forma successiva, car tot n'és ple, per dintre i per fora, i els seus descobridors són profetes
- db) Línies 261-480: La càrrega mística d'una lletra en virtut de la ,potestas' (deixant d'altres aspectes: 263-271), es concentra ací en la lletra pura i simple, en tant que només és una de l'alfabet, i és esbrinada en la seva significació de missatge superior
- dba) Línies 271-480: la càrrega mística de la lletra pura i simple:
- només pot significar un número: línies 271-283
 - en dimensió temporal o dins el flux del temps: 294-328
 - en concret, el núm. 100 i, en temps, un segle: 329-480
 - prova de raó: línies 329-357
 - proves per signes, d'ambdues vingudes de Crist: 358-426
 - proves per autoritats de la Bíblia: 428-480
- e) Línies 481-484: conclusió doctrinal de tota la secció.

IV. Línies 485-683:³⁶ El valor místèric dels nombres o també els nombres són ‚semina Scripturarum’:

- a) Línies 485-522: nocions generals sobre els nombres
 - aa) Línies 485-499: El temps va lligat amb el nombre, tant en la seva unitat com en la suma d’unitats
 - ab) Línies 500-512: Sentit estàtic o abstracte del nombre (parell-senar) i sentit dinàmic o aplicat (dígit-article)
 - ac) Línies 511-522: La concentració didàctica de significats numerals en la ‚manus abbae’
- b) Línies 523-545: també els nombres són ‚semina Scripturarum’
 - ba) Línies 523-529: Els nombres, com les lletres, han estat descoberts per inspiració divina
 - bb) Línies 529-535: En llur globalitat els nombres signifiquen el temps comptable per mil·lenis
 - bc) Línies 536-541: Cal, doncs, saber el nombre de mil·lenaris que durarà el món
 - bd) Línies 542-545: I també cal tustar a la porta del Lleó de Judà perquè en desveli el coneixement
- c) Línies 547-669: Conseqüències numèriques del principi que les obres de Déu són perfectes
 - ca) Línies 547-559: el mil·lenari és nombre perfecte
 - cb) Línies 560-596: sota el mil·lenari, el nombre arrodonit és el sis
 - cc) Línies 597-669: per tant, el món haurà arribat a la plenitud dels temps en el seu sisè mil·lenari
- d) Línies 670-673: conclusió i resultat general de les explicacions sobre la significació místèrica:
 - de les lletres de l’alfabet llatí
 - dels nombres
 - i de les parts del temps.

V. Línies 674-755: «Rotae in rota» i programació d’activitats:

- a) Línies 674-722: «Rotae in Rota»: dins la gran roda del temps que va del començament a la plenitud final de la història, hi ha nombre

36. Per a la part de la *Introductio...* relativa als nombres, en la qual els conceptes tècnics es barregen amb les significacions religioses, poden ésser d’ajuda per a la comprensió la literatura medieval sobre el tema, per exemple, els tractats de GODEFRIDUS ALTISSIODORENSIS, *De sacramentis numerorum a tredenario usque ad vicenarium*, o bé *De creatione perfectorum et sacramento*; o el de THEOBALDUS LINGONENSIS, *De quatuor modis quibus significaciones numerorum aperiuntur*; o encara ODO DE MORIMONDO, *Analetica numerorum et rerum in Theographyam i Eiusdem Epistola ad Petrum, Bisantiae archidiaconum et decanum*, tots editats per Hanne LANGE, *Traité du XIIe siècle sur la symbolique des nombres* (Cahiers de l’Institut du Moyen-Âge Grec et Latin, 29 i 40), Copenhague, Université 1979 i 1981, 112 i 192 pp., respectivament. *L’Epistola...* havia estat publicada per L. GRILL, dins «Studia Anselmiana», núm. 50, Roma 1962, 193-203.

de rodes sectorials o parcials, que són les diverses ocupacions humanes: «omnes artes et scientie veritatis» (679-680)

- aa) Línies 721-722: realitzada l'aportació de les ciències i arts, ja només resta el destí definitiu, de premi o càstig
- b) Línies 723-755: programació d'activitats amb vistes a la plenitud dels temps

VI. Línies 756-758: Resum final

VII. Línies 759-760: ÈxPLICIT.

b) *Què és la* *Introductio in librum De semine Scripturarum?*

A fi que el possible lector en tingui una primera idea de conjunt, en les pàgines anteriors ha estat exposada esquemàticament l'estructura global de la *Introductio...*, de forma igualitària entre totes les seves parts.

Però ultra aquesta dimensió horitzontal, el nostre tractat té una orografia gens igualitària, en la qual és possible de descobrir no sols els cimals més elevats, i les fondalades més baixes, i les planures a nivell de mar, ans encara la forta cohesió entre uns i altres.

Evidentment, això que ara vaig a exposar no respon a afirmacions o a indicacions de l'autor entorn a la jerarquia de doctrines en el tractat que ens ocupa, ans a la meua visió, que procuraré justificar amb fragments del mateix Arnau, però que en darrera instància és d'exclusiva responsabilitat meua.³⁷

Però abans d'entrar en matèria, cal clarificar un punt del qual depèn l'entert de l'atribució al nostre tractat de la o de les doctrines que li donen personalitat pròpia. Un autor, en efecte, Harold LEE, el 1974, publicà un assaig, la bàsica afirmació del qual era que Arnau de Vilanova entre els anys 1288-1292, hauria escrit tres tractats; el primer hauria estat el *De tempore adventus*

37. Tot i ésser, tal com veurem, bàsic per a la comprensió del punt de partida doctrinal d'Arnau de Vilanova, la *Introductio...*, no ha estat objecte de cap estudi substantiu. El mateix Raoul MANSELLI, que el llegí amb detenció i el transcriví, el redueix als quatre punts següents: a) l'èsser-xarxa del misteri diví només és visible amb humilitat i il·luminació divina (cf. líns. 3-8); b) aquesta il·luminació arriba a través dels 'semina Scripturarum', tal com diu el text de les línies 118-123, transcrit per ell, il·luminació que cal demanar al Lleó de la tribu de Judà (cf. líns. 202-204); c) Arnau subratlla la dimensió escatològica del *DSS*, establint els sis mil·lenaris de la història, amb transcripció de les línies 637-640; d) i manifesta un dels trets del seu escatologisme: «specialmente l'inquadratura cronologica ricavata dal profeta Daniele non sarà mutata e costituirà la base, su cui verranno poggiati gli ulteriori sviluppi», *La religiosità di Arnaldo da Villanova*, dins «Bulletino dell'Istituto Storico Italiano per il Medio Evo e Archivio Muratoriano», 63 (1951), 15-16.

Per la seva banda, LEE dedica al nostre text les pàgines 42-47 del seu assaig, del qual ens ocuparem tot seguit.

Anticristi, el segon, la *Introductio in Librum Ioachim de Semine Scripturarum* i el terç l'*Allocutio super significatione nominis Tetragrammaton*;³⁸ evidentment, si les coses haguessin anat d'aquesta manera durant aquells anys, ara no hauríem de fer res més que remetre el lector a la futura edició del *De tempore adventus Anticristi* o començar el nostre treball editorial per aquest text.

Cal, doncs, encarar-se amb aquest problema abans d'atribuir a la *Introductio...* la càrrega que no sols li és pròpia, ans encara és aquella amb la qual Arnau de Vilanova hauria formulada inicialment la seva doctrina teològica. Cal, doncs, que primer ens referim a

c) Un problema prejudicial: la cronologia

La posició del prof. LEE era el resultat de dos factors: el primer, i segurament determinant, era el testimoniatge del *Tractatus quidam in quo respondetur obiectionibus que fiebant contra tractatum Arnaldi 'De Adventu Anticristi'*, l'existència del qual i algun fragment del text havia estat donat a conèixer per Miquel Batllori uns quants anys abans, el 1955, alhora que, sense cap base en el manuscrit únic que l'havia tramès, n'atribuïa l'autoria al mateix Arnau de Vilanova;³⁹ el segon és el fet que creia trobar en els tres texts uns 'temes' i altres elements joaquimistes, cosa que li devia fer l'efecte que confirmava la simultaneïtat de tots tres títols.

Mentrestant, però, després d'haver demostrat que el manuscrit de finals del segle XV (l'únic que l'ha conservat) no atribueix aquell *Tractatus...* a Arnau de Vilanova; que, per crítica interna, el dit *Tractatus...* no pot ésser atribuït a Arnau; i que el seu autor no tenia un coneixement gens exacte dels fets de la vida del mateix Arnau ni, més en concret, de la cronologia de les obres

38. «...three tracts written during the period 1288-92. The first of these was... the *De tempore Adventus Anticristi*, written perhaps as early as 1288... The second, written in 1292, was the *Introductio in Librum Ioachim de Semine Scripturarum*... The final work of this early period, the *Allocutio super Significatione Nominis Tetragrammaton*, also written in 1292...», LEE, 33.

És estranya aquesta afirmació taxativa del prof. Lee tenint en compte que tenia davant els ulls la transcripció de l'*Allocutio... super tetragrammaton* de Carreras i Artau, en la qual podia veure la datació del 1292, perquè el *De tempore adventus anticristi* també és autodatat en les línies 356-357 de la meua transcripció d'ATCA, VII-VIII (1988-1989), 142, líns. 356-357: «...nunc ab adventu Domini computamus mille ducentos nonaginta septem annos...». Aquestes són les dates segures; i essent la *Introductio...* citada dues vegades en l'*Allocutio...*, per força ha d'ésser anterior al juliol del 1292.

39. *Dos nous escrits espirituals d'Arnau de Vilanova*, dins «Analecta Sacra Tarraconensia», XXVIII (1955), 45-70; títol reproduït dins el seu aplec d'estudis sobre *Arnau de Vilanova i l'arnaldisme* (Obra completa, III), València, Tres i Quatre 1994, 179-207; cf. «Arxiu de Textos Catalans Antics», XX (2001), 243, línies 1783-1787.

arnaldianes, en especial de les primitives,⁴⁰ el problema es presenta de ben altra manera.

Entre els elements que contribueixen al nou planteig del tema hi ha l'anotació, coneguda certament, però confosa amb un altre text d'Arnau i fins ara no publicada, del ms. de Graz, Universitätsbibliothek 1226, 32^{c-d}, que ara posaré a l'abast del públic per primera vegada.⁴¹

40. El problema de l'autenticitat arnaldiana del *Tractatus quidam...* fou fortament discutit en la «I Trobada Internacional d'Estudis sobre Arnau de Vilanova. Barcelona, abril 1999», tal com hom pot veure en «Arxiu de Textos Catalans Antics», XIII (1994), 70-77 i 393-399; després, la publicació simultània d'un tractat autèntic d'Arnau en defensa de les seves posicions doctrinals (*l'Apologia de versutiis atque perversitatibus...*) i del *Tractatus...*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», XX (2001), 7-348, amb l'estudi introductori de l'editor i el de Jaume MENSA I VALLS, *Observacions sobre l'autoria i la finalitat del Tractatus quidam in quo respondetur obiectionibus que fiebant contra tractatum Arnaldi de adventu Anticristi*, d'ibid., 403-451, hauria acabat de demostrar que l'autor d'aquest no era Arnau de Vilanova (cf., per exemple, les recensions publicades dins «Analecta Sacra Tarraconensia», 75 (2002), 540-542, i «Archivum Franciscanum Historicum», 95 (2002), 455-456, de Jaume Mensa; dins «Revista Catalana de Teologia», XXVII (2002), 502-506, de Jaume de Puig i Oliver; dins «Teresianum», 54 (2003), 674-576, de S. Giordano; i del mateix Miquel Batllori, el qual, poc abans de morir, escrivia la seva recensió, publicada dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», XXI (2002), 786-787, en la qual, autocorregint-se, considerava 'prou convincents' les raons que demostren l'alteritat personal entre Arnau de Vilanova i l'autor del *Tractatus*. Per a major informació, cf. la nota 6.

Una de les raons d'aquella negativa era el coneixement limitat que l'autor del *Tractatus...* demostrava tenir de les intimitats d'Arnau de Vilanova; les pàgines actuals presentaran noves raons.

41. L'existència de la a partir d'ara intitolada *Abbreviatio praesentationis factae Burdegaliae*, era coneguda pel catàleg de manuscrits d'aquella biblioteca, *Die Handschriften der Universitätsbibliothek Graz* bearbeitet von Anton KERN, II (Handschriftenverzeichnisse Österreichischer Bibliotheken. Steiermarkt, 2), Wien, Druck und Verlag der Österreichischen Staatsdruckerei 1956, 259, que s'inspira en Geroldus FUSSENEGGER, *Littera septem sigillorum contra doctrinam Petri Ioannis Olivi edita*, dins «Archivum Franciscanum Historicum», XLVII (1954), 49/2/d; el qual acríticament, tot i tenir el manuscrit a la seva disposició (48, nota 4), va confondre aquell text amb la *Praesentatio facta Burdegaliae* d'Arnau de Vilanova, fiant-se, segurament, de la identitat d'incipit amb el text publicat per Heinrich FINKE, *Aus den Tagen Bonifaz' VIII. Funde und Forschungen* (Vorreformationsgeschichtliche Forschungen, II), Münster im W., Aschendorf 1902, Quellen, CCII-CCXI, i el féu idèntic al que Joaquim CARRERAS ARTAU, *Les obres teològiques d'Arnau de Vilanova*, dins «Analecta Sacra Tarraconensia», XII (1936), 217-231, i en concret 224, havia integrat amb el núm. 29 dins la seva llista d'obres indubtables d'Arnau de Vilanova, sense, però, fer cap referència al text de Graz.

Ultra la informació sobre les obres teològiques arnaldianes anteriors al 24 d'agost del 1305, trobem en la pàgina de Graz, f. 32^{b-c}, immediatament abans del text que ens interessa, les següents anotacions escrites pel mateix copista que acabava de transcriure la *Introductio in Librum de Semine Scripturarum*; diuen així:

«Quod beato Methodio fuit reuelatum de persecutione maximi antechristi in .vij^o. millenario durationis mundi, quam reuelationem approbat beatus Jeronimus».

«Item, fuit reuelatum beato Cirillo per numerum annorum Christi tempus natiuitatis et certaminis (?) antechristi, et istam approbat romana ecclesia».

«Item, fuit reuelatum beate Yldegardi [f. 32^c] de origine et de persecutione Antechristi per annos Christi, et istam approbavit papa Eugenius, et ipsam canonizauit».

«Item, fuit reuelatum Horoscopo et Yohacim de tempore illius, et iste reuelationes sunt famosae in ecclesia Dei».

- [1]. «Is[*T*]E sunt editiones siue tractatus, quas presentauit magister [*uer?* *exp*] Arnaldus de Uilla noua anno Domini .M. CCC^o. V., indictione tertia, pontificatus sanctissimi domini domini Clementis, diuina prouidentia pape .V. anno primo, mense augusti, die XXIIIJ. coram dicto domino papa, ipso sedente pro tribunali in aula palatii archiepiscopali Burdegalensis ad audientiam publicam celebrandam.
 «Et primus tractatus intitulatur *De elementis catholice fidei*, et incipit: “Es tu fidelis?”».
 «Secundus, *De prudentia catholicorum scholarium*, et incipit: “Qui indiget sapientia postulet a Deo”» (*ms* postudet *exp* -d-).
 «Tertius, *De tempore aduentus antechristi*, et incipit: “Constitui super uos speculatores”».
 «Quartus, *De misterio cimbalorum ecclesie*, et incipit: “Qui interrogat interroget in Abela”».
 «Quintus, *De philosophia catholica*, et incipit: “Homines pestilentes dissipant [*de canc*] ciuitatem”».
 «Sextus, *Appologia de pseudo theologis et pseudo religiosis*, et incipit: “Ad eam (!) que per uestras litteras intimastis”».
 «Septimus, *Eulogium de notitia uerorum et pseudo apostolorum*, et incipit: “Quoniam Apostolus ad Thessalonicenses”».
 «8us, *Denunciatio Gerundensis contra Fratrem Bernardum de Podio ceroso predicatorum*, et incipit: “Coram uobis, reuerendo patre, domino Bernardo, Dei gratia Gerundensi episcopo”». [f. 32^d]
 «9us, *Confessio Yllerdensis*, et incipit: “Quoniam Scriptura Sacra Testatur”».
 «Decimus, *Gladius iugulans thomatistas*, et incipit: “Quia scripsistis mihi, karissime”».
 «Undecimus, *Carpinatio poetrie theologi* [*ms* theologi poetrie, *cum signo inuersa uerb*] *deniantis*, et incipit: “Letificauit spiritum meum, karissime”».
 «Duodecimus caret titulo, sed dirigitur per modum epistole ad totum corpus apostolice sedis, et peruenit ad manus Benedicti pape, et incipit: “Reuerendissime pater mortalium”».
 «Decimus tertius, *Anthidotum contra uenenum effusum per fratrem Martinum de Atheca, predicatorem*, et incipit: “Credo, karissime pater, quod a uestra memoria non effuxit”».
- [2]. «Cum predictis etiam tractatibus edidit et alios, quos composuerat diu est: et est primus, *De interpretatione nominis tetragramaton tam in lingua hebrayca quam latina*;
 et secundus est *De prophetis dormientibus*, et est expositio libri *De semine scripturarum*;
 et tertius est de duodecim [*apostolis exp*] epistolis, quas misit ad reges catholicos et prelatos et theologorum colegia, sicut patet per tytulos ac seriem eorumdem».

«Benedictus Deus et Pater Domini mei, Jhesu Christi, in secula seculorum. Amen».

Aquest text no és una còpia de l'arnaldiana *Praesentatio facta Burdegaliae*, sí, però, és i pot ésser intitulat *Abbreviatio praesentationis factae Burdegaliae*, perquè en realitat, d'una banda, segueix pas per pas els paràgrafs d'aquella, sobretot en la diferenciació de les dues parts, i perquè copia el text d'aquella, i perquè, de l'altra, deixa sistemàticament sense copiar tota la breu explicació que Arnau afegí a cada un dels títols que ell reconeixia com a propis; i perquè la comparació dels dos texts demostra que l'autor de l'*Abbreviatio* considerà que en la segona part podia prescindir d'un petit detall, que per al nostre objectiu és important. Sobretot, però, la importància de l'*Abbreviatio*... rau en el fet de permetre'ns completar almenys en l'essencial, aquella part de la *Praesentatio*... que manca en l'únic manuscrit que fins ara ens l'havia fet conèixer, el Vat. lat. 3824.⁴²

L'*Abbreviatio praesentationis factae Burdegaliae* permet de tenir una seguretat que fins ara mancava per culpa del desaparegut foli 256 del Vat. lat. 3824; aquest contenia la presentació de les 'editiones sive scripta', que anaven desde la *Denuntiatio Gerundensis contra fratrem Bernardum de Podio ceroso, praedicatorum*, fins a l'*Antidotum contra venenum effusum per fratrem Martinum de Atbeca*,

42. El paral·lelisme entre la *Praesentatio*... i la seva *Abbreviatio*... és absoluta, tant en el començament de la primera part com en el de la segona:

Vat. lat. 3824, 254d, íncipit:

«...anno eiusdem [Domini] .M^o. CCC^o. quinto, indiccione tercia, pontificatus sanctissimi patris et domini Clementis diuina prouidentia pape quinti, anno primo, mensis augusti die .xxiiii. in presentia predicti domini Clementis summi pontificis et ipso sedente pro tribunali ad audientiam publicam celebrandam in aula palacii episcopalis Burdegaliae...».

F. 255b: «Primus intitatur *Dyalogus de elementis catholice fidei* et incipit "Es tu fidelis".

Vat. lat. 3824, f. 257a:

«Cum predictis etiam scripturis... offero et presento tres alias scripturas, quarum duas diu est edidi. Primo, scilicet, tractatum, qui est *De interpretatione nominis tetragrammaton tam in lingua hebraica quam latina*. Secundo, tractatum qui intitatur *De prophetis dormientibus*, et est expositio enigmatum libri *De semine scripturarum*».

[1]. Graz, UB, ms. 1226, íncipit:

«[S][T]E sunt editiones siue tractatus, quas presentauit magister [uer? *exp*] Arnaldus de Uilla noua anno Domini .M. CCC^o. V., indiccione tercia, pontificatus sanctissimi domini Clementis, diuina prouidentia pape .V. anno primo, mense augusti, die xxiiii. coram dicto domino papa, ipso sedente pro tribunali in aula palacii archiepiscopali Burdegalis ad audientiam publicam celebrandam.

«Et primus tractatus intitatur *De elementis catholice fidei*, et incipit: "Es tu fidelis?"».

[2]. Graz, UB, ms. 1226:

«Cum predictis etiam tractatibus edidit et alios, quos composuerat diu est: et est primus *De interpretatione nominis tetragrammaton tam in lingua hebraica quam latina*; et secundus est *De prophetis dormientibus*, et est expositio libri *De semine scripturarum*».

Els fragments procedents del Vat. lat., 3824, també es poden veure en Heinrich FINKE, *Aus den Tagen Bonifaz VIII. Funde und Forschungen* (Vorreformationsgeschichtliche Forschungen, II), Münster i. W., Aschendorff 1902, CCII i CCVII; la nota 1 de la pàgina CCV del mateix llibre informa de la manca d'un foli esquinçat en el Vat. lat., 3824, sense dir que és (només en resta un petit fragment) o era el CCXLVI.

praedicatorum, títols que figuren en l'*Abbreviatio...* de Graz; i, suposada la part final de l'explicació de la *Denuntiatio Gerundensis...*, contenia els tractats núms. 9, 10, 11 i 12 de la llista de Graz i el començament del núm. 13.

Podent comptar amb l'aportació de les dues versions, la completa i l'abreujada, de la *Praesentatio facta Burdegaliae*, ara estem en condicions de reconstruir els passos que donà la llista de les obres d'Arnau de Vilanova fins a arribar al resultat que es manifesta en el recull del Vat. lat. 3824, tant en ell mateix com en la llista que trobem en la llinda del manuscrit acabat d'esmentar, f. IV.

Els sis primers títols són exactament les mateixes ‚editiones siue tractatus‘ del Vat., Borgh. 205, copiades seguint el mateix ordre amb què es troben en aquell volum manuscrit⁴³ (el qual, però, immediatament després del *Tractatus de mysterio cymbalorum Ecclesie*, només fa seguir, tal com li pertoca, el *Tractatus epistolarum christini*, que, en canvi, el mateix Arnau tampoc no feia constar ni en la *Protestatio... coram Camerario...*, ni en la *Praesentatio facta Burdegaliae*, que, igual com l'*Abbreviatio praesentationis*, només el col·loquen en el darrer lloc del [2]); no crec que hi pugui haver dubte que el Borgh. 205 fou configurat pel mateix Arnau de Vilanova;

de fet, la llista dels sis primers títols és idèntica a la que el mateix Arnau (i ara sí que no és possible de dubtar que ens trobem en contacte immediat amb l'autor en persona) confegí en la seva *Protestatio XV Kal. Augusti a. D. M. CCC. IV. facta Perusii coram domino Camerario Summi Pontificis*.⁴⁴ En relació a aquest document, que presenta les ‚opera‘ publicades fins aleshores i que tam-

43. Anneliese MAIER publicà dues vegades la seva descripció d'aquest volum, primer sota el títol: *Handschriftliches zu Arnaldus de Villanova und Petrus Iohannis Olivi*, dins «Analecta Sacra Tarraconensia», XXI (1948), 53-66; i després en *Codices Burghesiani Bibliothecae Vaticanae* (Studi e Testi, 170), Ciutat del Vaticà, Biblioteca Apostolica Vaticana 1952, 261-263.

44. Aquest text fou publicat dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», X (1991), 215-218; el fragment que ací interessa es troba entre les pàgines 216-217, i correspon a les línies 798-815.

Per a comoditat del possible lector repetiré el text de les línies acabades d'esmentar: «Quorum operum tituli distinguuntur secundum materiam et formam et finem cuiuslibet, tali modo, quod primum, scilicet, ordine temporis, intitulatur *Dyalogus de elementis catholice fidei*, et incipit: «Es tu fidelis...».

Secundus tractatus intitulatur *De prudentia catholicorum scholarium*, et incipit: «Qui indiget sapientia, postulet a Deo...».

Tertius intitulatur *De tempore adventus antichristi*, et incipit: «Constitui super vos...».

Quartus intitulatur *De misterio cymbalorum*, et incipit: «Qui interrogant...».

Quintus intitulatur *Philosophia catholica*, et incipit: «Homines pestilentes...».

Sextus intitulatur *Apologia de pseudoteologis et pseudoreligiosis*, et incipit: «Ad ea que per vestras literas...».

Septimus intitulatur *Enlogium de notitia verorum et pseudoapostolorum*, et incipit: «Quoniam Apostolus ad Thessalonicenses...».

Octavus intitulatur *Denuntiatio Gerundensis contra fratrem Bernardum de Podio ceroso, praedictorem*, et incipit: «Coram vobis, etc.».

poc no inclou l'*Opus epistolarum christini*, la llista de Graz coincideix al peu de la lletra en les onze primeres obres, encara que hi pugui haver variants en la formulació; a continuació, l'autor de l'*Abbreuiatio*, torna a inspirar-se en la *Praesentatio facta Burdegaliae* i recorda tres títols fins aleshores oblidats (els dos publicats en aquest volum i el *Tractatus epistolarum christini*), però no transcriu aquella precisió de la *Praesentatio*, segons la qual dos d'aquests tres texts, és a dir, els nostres (i no pas tots tres com deixa entendre l'*Abbreuiatio*): «...quarum duas [scripturas] diu est edidi», tal com hom pot llegir en el segon dels fragments transcrits en doble columna en la nota 42.

Del conjunt de dades acabades d'exposar se'n dedueixen tres resultats:

- el primer és que els anys 1302-1304, en què la controvèrsia entorn el *De adventu Antichristi*⁴⁵ ja s'havia enverinat fins al paroxisme, potser perquè l'atenció de l'autor es concentrava en la mateixa controvèrsia, els tractats en els quals s'havia manifestat en un primer moment l'atenció d'Arnau a temes teològics, o eren desestimats perquè no afectaven directament la controvèrsia, o potser perquè el fet d'esmentar-los hauria pogut complicar la batalla teològica, atès que aquell conjunt primitiu partia de bases doctrinals diverses de les que sostenien el raonament del *De adventu Antichristi*;
- el segon és que el tractat acabat d'esmentar, que Harold LEE acomuna amb els dos publicats en aquest llibre, no fou 'oblidat' com ho foren aquests, ni en el Vat., Borgh. 205, ni en la *Protestatio... coram Camera-rio...*, ni, molt menys, en la *Praesentatio facta Burdegaliae* ni en la seva *Abbreuiatio...*, sinó que formà sempre en totes les llistes d'obres arnaldianes, sense cap relació amb els dos títols, amb els quals LEE l'acomuna; amb tota la recança he de constatar que el mateix Arnau de Vilanova desautoritza el prof. LEE;
- el terç és que, en canvi, quan l'agost del 1305 (data de la *Praesentatio facta Burdegaliae*) Arnau de Vilanova vol sotmetre tots els seus escrits a

Nonus intitulatur *Confessio Ylerdensis de spurcitiis pseudoreligiosorum*, et incipit: «Quoniam Scriptura Sacra testatur...».

Decimus intitulatur *Gladius iugulans thomatistas*, et incipit: «Quia scripsistis mihi, carissime...».

Undecimus intitulatur *Carpinatio poetrie theologi deviantis*, et incipit: «Letificavit spiritum meum...».

45. Aquest tractat se situa al començament d'aquella controvèrsia, en la qual es veié plenament implicat Arnau de Vilanova des del moment que el 1299 el presentà a la facultat de teologia de París, tal com hom pot veure en el meu *Sobre la primera crisi entorn el De adventu Antichristi d'Arnau de Vilanova: París 1299-1300*, dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», XX (2001), 349-402; en aquells moments inicials portava el títol de *De adventu Antichristi*.

Conseqüència de la dita crisi, el tractat fou completat de la manera que vaig exposar en *Sobre l'estructura global del De tempore adventus Antichristi d'Arnau de Vilanova*, d'ibid., 561-574; un dels resultats d'aquella confrontació fou la de variar el títol amb la inclusió del mot 'tempore'. El tractat encara portaria altres títols, però aquest ja no és extrem que afecti el tema que ens ocupa.

l'examen de la Santa Seu, s'adona que la llista aleshores confegida no és completa, ja que no s'hi troba ni l'*Opus epistolarum christini* ni els altres dos escrits, que ell ara recorda haver escrit 'diu est', molt temps enrere; en conseqüència, decidí de compilar el nou conjunt de les, diguem-ne, *Opera omnia* arnaldianes (el Vat. lat. 3824), dins les quals els nostres dos textos ocupen els primers folis del volum (ben lluny del *De adventu anticristi*), però no són els únics a ésser introduïts, car també hi ha l'*Allocutio christini*, el *De non esu carniū in Carthusia*, la *Dancia*, cinc lletres esparses, la *Protestatio Perusii* i la *Praesentatio facta Burdegaliae*.⁴⁶ I ja cap als darrers anys de la vida del mestre hi seria copiada l'*Epistola ad gerentes zonam pelliceam*.

Clarificat quin fou en realitat el primer text escrit per Arnau de Vilanova, es presenta una altra qüestió, aquesta procedent del ja conegut *Tractatus quidam in quo respondetur obiectionibus que fiebant contra tractatum Arnaldi de adventu Anticristi*, segons el qual el nostre autor hauria escrit el *De adventu...* set anys abans de fer-lo conèixer 'quibusdam Cartusiensibus' (que amb tota seguretat devien ésser els de Scala Dei), i que quatre anys després l'hauria presentat públicament a París el 1299. Només ens cal una senzilla operació aritmètica: 1299 (París) - 4 = 1295 (Scala Dei) - 7 = 1288, any en què hauria estat escrit el *De adventu anticristi*.⁴⁷

46. La data precisa del 5 de juny del 1305 es troba en un primer èxplícit del Vat. lat. 3824, f. 237v, després de la *Dancia illustris regis Aragone cum commento*; diu així: «Scriptum, correctum ac completum fuit hoc uolumen in Montepessulano in uigilia Pentecostes, anno Domini .M.CCC.V.».

En la part inicial del mateix volum, la *Introductio in librum {Ioachim} de semine scripturarum* ocupa els ff. 1-12, i l'*Allocutio super significatione nominis tetragrammaton* els 13-28.

Afegiré, a tall de punt final, que la nostra *Introductio...*, els anys 1297 i 1300 (cf. nota 38) és citada en el *De tempore adventus anticristi* amb el títol de *Tractatus de prophetis dormientibus*: «...primevam creationem, quam Deus in momento poterat complere, distinxit ideo per sex dies, ut per hoc significaretur quod ea, que Deus creare et facere disposuerat, per totam durationem seculi presentis in sex annorum millenariis adimpleret, ut in *Tractatu de prophetis dormientibus* plenarie declaratur» (PERARNAU, «ATCA», VII-VIII (1988-1989), 161, líns. 1189-1193; cf. 147, líns. 571-572): ni que sigui superflu, afegiré que tothom, doncs, ja podia tenir accés a la *Introductio...*, en un moment en què Arnau de Vilanova estava a punt de donar per acabat el *De tempore adventus anticristi* (és superflu dir-ho perquè la *Introductio...* o *Tractatus de prophetis dormientibus* ja anys abans és esmentat dues vegades en l'*Allocutio... super tetragrammaton*, doncs, abans del 1292. I recordaré que el sintagma 'de prophetis dormientibus' forma tothora part del títol de la *Introductio in librum {Ioachim} de semine scripturarum*, tal com hom pot veure en les tres primeres línies de l'actual edició).

47. La part cèntrica d'aquella descripció diu així: «...sensi me liberatum totaliter a languore ipsius [sinistri lateris pectoris], et timens ne graviter percuterer, festinanter accessi ad tabularium et cepi cartam et atramentum et calamum, et tunc clare sine perturbatione occurrit michi quod scripsi in tractatu qui inceptit «Constitui vos» [*De adventu Anticristi*]; quam scripturam non divulgavi, nec etiam communicavi, nisi quibusdam cartusiensibus in eorum monasterio longe post, bene per .vij. annos. Deinde post, fere per quadriennium, missus per regem Arago-

Però el lector veu que aquests comptes no encaixen amb allò que, sobretot pel mateix Arnau, acabem de saber sobre la successió cronològica dels seus primers tractats ni amb les afirmacions explícites del mateix mestre que, en escriure el *De adventu...*, feia constar que era el 1297 i en redactar el complement del mateix tractat contra els teòlegs de París deia que ja era el 1300. De més a més, podem afegir la dada segura que l'*Allocutio super significatione nominis tetragrammaton* fou acabada el 22 de juliol del 1292, tal com fa constar el seu colofó (línies 958-960 del segon text publicat en el present llibre). Aquesta dada en comporta dues d'altres: primera, que la *Introductio in librum De semine Scripturarum* és pràcticament contemporània però anterior al *Tetragrammaton*, tal com els texts afirmen i l'anàlisi doctrinal confirma; i només quan ja feia molt de temps (,diu') que aquests dos escrits havien estat acabats (i fins i tot fa la impressió que havien estat o havien d'ésser oblidats) arribaria la segona tongada d',editiones sive tractatus', el tercer títol de la qual és justament el *De adventu Antichristi*. Si, de més a més, ens fixem amb major atenció en el fragment del *Tractatus quidam...* transcrit en la nota 47, no ens podem estar de veure-hi problemes.⁴⁸

num ad regem Francie, causaliter divulgavi Parisius...» (BATLLORI, «Analecta Sacra Tarraconensia», XXVIII (1955), 60-61; PERARNAU, ATCA, XX (2001), 243, líns. 1780-1787; numeració mantinguda en l'edició independent, *Tres tractats d'Arnau de Vilanova i un en defensa seva* (Studia, textus, subsidia X), Barcelona, Facultat de Teologia 2001.

Ara, tenint ben present que «Constitui vos...» és l'incipit del *De adventu antichristi*, i que l'operació aritmètica feta amb els anys assenyalats per l'autor del *Tractatus quidam...*, dóna el resultat que el dit text hauria estat escrit per Arnau de Vilanova el 1288, podem llegir la frase en la qual el mateix Arnau, en el *De adventu...* diu explícitament quin era l'any en el qual ell l'escriu: «Per novissima, vero, tempora dat intelligere ultima annorum centenaria illius etatis. Ad que nos, qui nunc ab adventu Domini computamus mille ducentos nonaginta septem annos, procul dubio venimus...» (PERARNAU, ATCA, VII-VIII (1988-1989), 142, línies 355-357; precisem, però, que la part posterior, destinada a respondre als teòlegs de París, és datada el 1300: *ibid.*, 163, lín. 1279). En l'estudi indicat en el paràgraf anterior, un servidor assenyalava que el dit *Tractatus quidam...* no havia estat escrit per Arnau de Vilanova perquè el seu autor no coneixia íntimament Arnau, i en canvi calia suposar que aquest sí; ara l'autor del *Tractatus quidam...*, desconeixent la diferència entre la *Introductio...* i el *Tractatus de adventu antichristi*, s'equivoca de deu anys a l'hora de datar el *De adventu...*, amb la qual cosa demostra que tampoc no dominava la ni les diferències de la identitat textual dels escrits ni la cronologia de les obres doctrinals arnaldianes: no sabia el ,diu est' de Bordeus.

48. El fragment, transcrit en la nota anterior, que respon a una narració atribuïda a Arnau de Vilanova, i hauria estat transmesa verbalment, té més d'un paral·lel amb l'escriptura per ell mateix en la *Protestatio, praesentatio ac supplicatio Benedicto XI postridie kl. iunii anno D. M. CCC. IV data* (PERARNAU, ATCA, X (1991), 205-206, líns. 344-364), on també el nucli de la narració (aquesta força llarga) de com s'atreu a tornar a escriure sobre el tema de l',adventus Antichristi', després que Bonifaci VIII hagués qualificat de temerari el *De adventu Antichristi*, es pot sintetitzar en les següents frases: «...sicque certificatus quod signum erat ei factum a Domino, cartam accepit et attramentum et protinus datum est ei thema et cepit scribere velocitate mirabili in immensum exultans de considerationibus que occurrebant ei, semper in corde gerens quod illam scripturam vivente papa teneret secretam... illa die et quasi eadem hora qua scriptura finita fuit vel consummata, dominus Sabinensis, tunc referendarius... interrogavit predic-

Quant a la prioritat entre la *Introductio in librum De semine Scripturarum* i l'*Allocutio de significatione nominis tetragrammaton*, diré només que les dues vegades que el primer tractat és esmentat en el segon (sense que n'hi hagi cap en sentit contrari) obliguen a pensar que llur seqüència cronològica és la que es troba en el Vat. lat. 3824 i encapçala el present paràgraf.⁴⁹

tum scribam quid ageret... Qui refendarius petiit immediate sibi ostendi. Et cum ad tabularium consedisent, legit ei totam editionem...», *loc. cit.*: aquesta fou la primera lectura del *De mysterio cymbalorum* a La Scurcola prop Anagni l'estiu del 1301.

I aquest no és l'únic paral·lel entre l'origen del *De adventu...* i el del *De mysterio...*, car amb totes les diferències, n'hi ha un altre propi d'una narració introductòria, en la qual un estat subjectiu d'angoixa i dubte és superat per un fet considerat signe celestial, en virtut del qual en ambdós casos Arnau es trobà encaminat per intervenció divina a escriure una obra seva.

El mal és que, per a justificar l'origen del *De adventu Anticristi*, no arribo a veure per quines raons Arnau s'hauria trobat en una situació tan angoixant i subjectivament tan tensa, que li calgués un signe celestial per a decidir-se a escriure'l. Ningú no sembla que li hagués prohibit d'escriure i el tema de la presència de l'anticrist no era sospitos des del moment que el *De semine scripturarum* i la trilogia de Joaquim de Flore i tota una literatura específica, també a l'abast dels il·lustrats i en llengües vulgars, circulava lliurement i no sols entre els grups marginals, encara que entre aquests circulés bastant més. Ningú, en efecte, no s'havia d'amagar d'haver llegit ni escrit literatura del gènere: ni Roger Bacon, ni Alexander von Roes, ni Pèire Joan (Oliu), ni després Angelo Clareno... ni Arnau de Vilanova, ni tants d'altres.

De fet, aquella suposada por que hipotèticament li hauria impedit d'emprendre la composició del *De adventu Anticristi*, no coincideix gens amb els dos punts que sabem amb certesa: primer, abans del 22 de juliol del 1292 Arnau de Vilanova s'havia sentit afavorit amb aquella vivència espiritual superior, consistent a saber-se fitat pel mestre Jesús, el qual no sols li havia clarificat les investigacions, ans encara li havia començat de desvelar el sentit del misteri (cf. notes 50 i 61); la seguretat subjectiva d'ésser afavorit de Déu no era pas la situació més adient per a viure esporuguit; i segon, en realitat la nit del 18 de desembre del 1299 en què fou citat a comparèixer davant l'oficial de París, Arnau de Vilanova ni tenia cap por ni es temia de res, capteniment personal que hauria estat ben altre si hagués estat conscient que aquell tractat li podia presentar problemes; ell, en canvi, vivint en la suposició que no li'n podia crear cap, tingué dificultats a admetre que n'hi podia crear, tal com hom pot veure en el primer article citat en la nota 45. Això mateix es pot dir dels afegits al text presentat als mestres de París (vegeu segon article citat en la nota 45), en els quals no traspuia ni la més mínima ombra de dubte, temor o previsió que aquell tractat li podia ésser font de malsdecap. La narració del *Tractatus quidam...* sobre els temors anteriors al *De adventu...* és estranya, justament per això, perquè aquella no era la vivència documentada pel mateix Arnau ni encaixa amb la seva posició, no diré desafiament, però sí totalment refiada que els mestres parisencs li reconeixerien la seva qualitat i categoria de teòleg.

Només per al temps posterior caldria esbrinar com es compaginaven la seguretat subjectiva absoluta de proposar un missatge garantit per Déu i les experiències cada vegada més negatives de la reacció dels teòlegs: la creixent tensió (que arribaria a la violència verbal) dels anys 1302-1305 és justament el termòmetre de la topada entre la seguretat subjectiva, mai no minvant, i la contraposició dels teòlegs, constantment radicalitzada.

49. «...quemadmodum plenus me scripsisse recordor supra librum *De semine scripturarum...*», *Allocutio...*, líns. 242-243; i «...quemadmodum supra librum *De semine scripturarum* ostensum est», *ibid.*, líns. 269-270. L'ús del pretèrit perfecte confirma que en escriure l'*Allocutio...* el *De semine...* es donava per acabat, publicat i conegut temps ha. Recordem que l'*Allocutio* és datada del 22 de juliol del 1292.

d) *Resultat parcial*

Les aportacions d'aquestes pàgines inicials permeten ja ara una constatació: en la producció literària d'Arnau de Vilanova ha resultat perfectament dibuixat un bloc primitiu, format per dues 'editiones sive tractatus', que són la *Introductio in librum De semine Scripturarum* i l'*Allocutio de significatione nominis tetragrammaton*. Més enllà, dins aquest estudi introductorïer veurem si cal afegir-hi quelcom més, però de moment deixem-ho així.

Indirectament, de més a més, permeten d'endevinar les altres dues etapes de la producció arnaldiana: la segona que, d'acord amb la llista del 1304, comença després dels dos tractats didàctics (*Alphabetum catholicorum*, *De prudentia catholicorum scolarium*) amb el *De adventu Antichristi* i dura fins a l'agost del 1305 (etapa de la controvèrsia entorn el tractat acabat d'esmentar): i la terça, que aplega els escrits de caire més 'espiritual', en general redactats per Arnau de Vilanova en llengua catalana i traduïts en d'altres llengües entre l'agost del 1305 i la seva mort.

e) *Intermezzo: biogràfic*

En el seu maldar a fi de, amb l'ajut de Déu, veure a través i més enllà dels vel·ls que cobreixen el Misteri, Arnau de Vilanova narra que intentà de conèixer el significat del nom diví en hebreu, però que, no trobant mestre ni entre els jueus ni entre els grecs ni entre els llatins, decidí d'adreçar-se a Aquell que a *Mt XXIII*, 8. 10, és anomenat el Mestre únic; i ara deixem-lo explicar ell mateix:

«Videns ergo me solum, coactus sum... ad Magistrum recurrere...et confisus sum optinere gratiam illuminationis ab eo super quesito preambulo, propter duo:

«Quorum unum est quia semper affuit mihi circa investigationem occulte ueritatis in creaturis, ita quod, postquam ipse dignatus est me uidere, nulla quesita ueritas in aliqua materia considerationum mearum mihi latuit, cum tamen antea, nec in inuentis ab aliis nec in proprio labore quiescere poterat intellectus meus. Vnde, uisus ab eo misericorditer, clare inspexi eum in mente mea, nec postmodum defuit oculis meis, quia quidquid corporaliter uideo, mihi representat eundem in oculo mentis et sic radio sue presentie queque predictorum inuestigabilium hactenus mihi patere conspexi, coactus inexpugnabili ueritate de hoc in eo tantummodo gloriari.»⁵⁰

50. *Allocutio super significatione nominis tetragrammaton*, línies 199-212.

Col·locats en tema autobiogràfic (un dels punts del qual és la llista d'obres autèntiques), aprofitaré per publicar un parell de dades, si no segures, almenys molt atenedibles. El lector potser recorda que en l'article intitulat *Sobre la primera crisi entorn el De adventu Antichristi d'Arnau de Vilanova*, publicat dins «Arxiu de Textos Catalans Antics», XX (2001), 349-402, vaig incloure l'*Instrumentum alterum appellationis magistri Arnaldi de Villanova a processu Parisiensium ad Apostolicam Sedem* (377-382), on figurava un «magister Gerardus de Noua villa, cantor de Tyarno» (378, lín. 52; recordem que en aquell document, mestre Arnau també era dit 'de Noua

No he sabut trobar cap comentari a aquest fragment ni en CARRERAS ARTAU ni en LEE,⁵¹ i, per tant, també amb l'ajut de Déu, m'he de refiar de mi mateix.

villa'), detall que em cridà l'atenció i m'obligà a preguntar si es tractava d'algú de la família, tal com hom pot veure en la nota 45, paràgraf segon del mateix article.

Ara, inesperadament, en llegir alguna de les obres de Roger Bacon, en el context de la *Summa grammaticae* (Oxford 1940, XXIV), m'he trobat amb la notícia d'un germà del mestre, transcrita per l'editor Robert STEELE del ms. de la (ara) British Library, Sloane, 2156, segons la qual en el f. 96^v del dit manuscrit comença un text que té aquest encapçalament: «Incipit prologus Mag. Arnoldus (!) de Nova villa ad Petrum, fratrem suum, quae intitulatur *De intentione medicorum*»; de més a més, també som informats que en el f. 108v un altre text comença així: «Incipit epistola Arnoldi de Vilnova (!) contra dicentes se posse cogere demones». Tant com el primer incipit és clar i net i no sembla presentar dificultats, el segon no sembla massa clar i per això no diré altra cosa, sinó que cal esperar noves informacions sobre el tema. El primer, en canvi, encaixa plenament amb l'*Instrumentum alterum...* acabat d'esmentar, no sols en la forma de grafiar tant el cognom del mestre i el d'aquell altre mestre Gerard, com en el de fer-nos saber que el nostre metge tenia un germà, el nom i cognom del qual augmenta la versemblança que aquell altre mestre Gerard fou un familiar: germà, oncle, cosí, nebot? A mesura que aquestes dades poguessin ésser completades per noves aportacions, també s'enfortiria la versemblant procedència familiar d'una terra (Occitània? Provença?) que cauria dins els actuals límits de França.

La referència al germà Pere és recollida dins l'aparat crític al *De intentione medicorum* en l'edició de Michael McVAUGH (Arnaldi de Villanova Opera Medica Omnia, V, 1, Barcelona, Fundació Noguera 2000, 48), però crec que hauria resultat més clar que el text de les pàgines 97-100, hagués anat precedit pel títol que l'identifica com a pròleg, propi del còdex Sloane, el qual, de més a més, és el col·locat en primer lloc dels testimonis de la transmissió textual, 90 i 94. El dit germà Pere de Nova villa volia practicar o potser ja practicava la medicina, tal com es pot deduir de dues frases del dit pròleg a ell dedicat: «...ut, ergo, karissime, huius precipita delusoria valeas evitare, tibi nostri laboris aream ideo preparamus, in qua tuum exercitare poteris intellectum...»; i «In hoc autem opusculo, etsi dicatorum medicinalium ad plenum intentio non pateat, via saltem intelligendi queque dicta tibi lucidius patefiet, ea namque obscura que in libris Galieni sepius expavisti...», *loc. cit.*, 98 i 99.

Aquestes dades no incideixen de cap manera en la discussió sobre la vinculació d'Arnau de Vilanova amb la família marselesa de Joan Blasi, que fou objecte d'una recerca i consegüent publicació de Miquel BATLLORI, *La patria y la familia de Arnau de Vilanova*, dins «Analecta Sacra Tarraconensia», XX (1947), 5-75; i *La documentació de Marsella sobre Arnau de Vilanova y Joan Blasi*, dins «Analecta Sacra Tarraconensia», XXI (1948), 75-119; articles publicats en traducció catalana de Josep SOLERVICENS amb els títols de *La pàtria i la família* (en col·laboració amb Joaquim CARRERAS ARTAU), i *El parentiu amb Joan Blasi a través de la documentació de Marsella*, dins Miquel BATLLORI, *Arnau de Vilanova i l'arnaldisme*. Edició a cura d'Eulàlia DURAN (dir.) i Josep SOLERVICENS (coord.). Pròleg de Giuseppe TAVANI (Obra completa vol. III; Biblioteca d'Estudis i Investigacions, 20), València, Eliseu Climent editor 1995, 3-73 i 75-126, respectivament.

La *Philosophia catholica et divina* (PERARNAU, «ATCA», X (1991), 91-93, líns. 509-553), narra, no pas una experiència personal, ans la trobada amb un espiritual güelf, que durant el mateix any, però algun temps després de les Vespres Sicilianes, li explicà de viva veu i després li envià escrita, la interpretació que donava a aquells fets una persona col·locada en la perspectiva güelfa. Era, i Arnau ho fa constar, el 1282.

51. Em refereixo als articles de Joaquim CARRERAS ARTAU, *Arnaldo de Vilanova, apologista antijudaico*, dins «Sefarad», VII (1947), 49-61, *La "Allocutio super Tetragrammaton" de Arnaldo de Vilanova*, dins «Sefarad», IX (1949), 75-105; i *Arnau de Vilanova y las culturas orientales*, dins «Homenaje a Millàs Vallicrosa», I, Barcelona, CSIC 1954, 309-321; i al de Harold LEE, *Scrutaminis Scripturas...*, 48-56.

Tenim en aquestes línies la narració d'una experiència personal, davant la qual el respecte és el primer manament, i molt més tractant-se d'una vivència religiosa, que, com a tal, afecta l'Absolut.

Perquè en el paràgraf transcrit hi ha dues afirmacions: que aquell Mestre únic no li ha fallat mai en les investigacions que tenien per objecte la cara oculta de la realitat creada (líns. 203-204); i això, «fins al punt que (així interpretaria un servidor l',ita quod' de la línia 204) després que Ell es dignà veure'm, no em resultà amagada la veritat investigada en cap matèria de les meves recerques... mentre abans ni en les descobertes dels altres ni en el propi treball la meva intel·ligència no podia recensar».

Només podem deixar sense resposta tots els interrogants que aquest paràgraf obliga a plantejar, com és ara: quan s'esdevingué aquella experiència espiritual? De quina naturalesa era? I quant als efectes en mestre Arnau, què vol dir que des d'aquell moment res no li resultà amagat? Vol dir, per exemple, que la consciència d'haver estat afavorit amb aquell esguard del Mestre únic justificava en ell la seguretat d'encertar en les seves tesis, per agosarades que fossin?

Una cosa, però, és afirmable: aquella vivència tingué repercussió constatable en la seva dèria de veure-hi més enllà dels vels que cobreixen el Misteri, ni que sigui en el fet de reafirmar-lo a insistir en l'objectiu.

f) *El nucli doctrinal de la* *Introductio...*

Desbrossat el camí de les dues afirmacions acabades d'analitzar, i conscients que en aquests textos s'hi reflecteix d'alguna manera el resultat d'una vivència espiritual, podem reemprendre la nostra recerca amb la seguretat que els dos texts publicats en aquest volum foren escrits, només ells (el ,diu est' de la *Praesentatio facta Burdegaliae* ho diu ben clar), molt temps abans que comencés la llista d'aquells escrits, que en el pas del segle XIII al XIV feren cèlebre Arnau de Vilanova.

Cal, doncs, que ens preguntem què representa doctrinalment cada un d'ells, començant pel que en el Vat. lat. 3824 ocupa el primer lloc: la *Introductio in librum De semine Scripturarum*. I coneguda, de més a més, la seva configuració esquemàtica, donada en les pàgines anteriors d'aquest estudi introductori, és arribat el moment de preguntar-nos on es troben els nuclis doctrinals que donen unitat i cohesió al conjunt.

Aquesta unitat és suggerida, ja de bell començament mitjançant la figura de la roda d'*Ezequiel* (lín. 13), que representa i engloba tot el curs del temps d'aquest món i troba una seva primera explicació quan, ja cap al final del tractat, torna el símil de la roda, però donant per descomptat que ara és plenament compresa (líns. 674-675).⁵²

52. «Ecce igitur iam pre oculis contemplationis existit maxima ista rota totius temporis seculi huius», *Introductio...*, líns. 674-675. Sobre la interpretació tradicional de la figura de la

Aquella roda, en efecte, és extensiva a tota la durada del món, però no només en sentit cronològic, ans en el de perfecció entitativa. En els sis mil·lenaris que, seguint el *De semine Scripturarum*, Arnau de Vilanova, almenys en aquell primer moment, estava convençut que duraria el món, també n'estava que, d'una banda, Déu aniria desvelant els sentits amagats de creació i revelació, de manera que dins aquell temps la humanitat arribaria al coneixement total de la veritat humana i revelada, i que, de l'altra, Déu i la humanitat conjuntament realitzarien en plenitud els objectius de divinització de l'home decidits des del moment de crear l'univers. Així és comprensible que en el missatge arnaldià no sols hi hagi una previsió de plenitud de veritat i de vida, ans també una planificació de com arribar-hi (afegint que, quan en el *De adventu Antichristi* les previsions dels temps finals s'hauran escurçat de mitjan segle XVI a la segona meitat del segle XIV, les urgències cronològiques de retorn a Déu també l'acularan a haver d'agafar el batall de la campana grossa i a tocar a sometent amb abast universal; només que a París 1299 li isqué el tret per la culata i el batall se li convertí en boomerang).

És possible que algun lector hagi llegit fins ací, sense caure en la temptació de donar una volta pel text d'Arnau i que estranyi la doctrina acabada de formular en el paràgraf anterior, qui sap si malfiant-se que aquella és il·lusió òptica de l'editor.

En tal cas aquest es permetria de suggerir-li que, partint de la paraula ,consummatio/consumatio' en tots els seus casos consignats en la taula de mots, ressegueixi en el text de la *Introductio...* les línies on la dita paraula es troba i s'adonarà que aquell concepte de realització plena (i no pas el purament cronològic de ,finis temporum') traspasa d'una banda a l'altra tot el tractat que ens ocupa.

És evident que aquesta observació no és una prova, i menys apodíctica; però si, de més a més, el lector es fixa en els contextos d'aquella dotzena i mitja de casos, anirà descobrint amb més claredat els pressupòsits del nostre autor; vegem-ne alguna mostra:

«...si litera significat numerum temporis in consummatione fructificationis Scripturarum...»;

«...cum littere alphabeti, que semen Dei sunt, ceciderint in terram bonam sacri uoluminis misteriorum Ipsius, quod id quod littera significat ad consummationem illorum misteriorum centuplicabit...»;

«...ut sciatur in quoto millenario omnia que fiunt per creatorem consummationem accipiant...»;

«...millenaria consummationis omnium fiendorum...»;

roda d'Ezequiel, hom pot veure l'article de Marco RAININI, *La visione di Ez nelle figure di Gioacchino da Fiore*, dins «Florensia. Bolletino del Centro Internazionale di Studi Gioacchimitici», XVI/XVII (2002-2003), 25-61; no sembla que la interpretació arnaldiàna es trobi en aquella línia, diguem-ne tradicional.

«...cum Dei perfecta sint opera et consummatio seculi sit absoluta operum Dei perfectio...»;

«...ad hoc ut perfectio et perfectio plena et absoluta perfectio in consummatione illa notetur...».⁵³

Però on, per ventura, aquesta doctrina es troba més completa i explícita és en el fragment que segueix:

«...ut in signum esset electis quod, sicut opera primeue creationis partium uniuersi perfecit in sex diebus, ita que creare et facere disposuit propter electos suos per totam durationem seculi, in sex annorum millenariis adimpleret, et hoc est esse apud Ipsum sex millenaria tanquam sex dies. In sex itaque millenariis complebitur omne opus creationis, in quoto etiam tempore creationis tanquam in sex diebus licitum est creature uacare laboribus operum».⁵⁴

I a fi que ningú no pugui pensar que en aquesta doctrina d'Arnau de Vilanova ell barreja o confon la previsió intel·lectual dels temps finals amb la plena realització efectiva de les virtualitats de creació primitiva i de recreació cristiana, s'ho val de reproduir unes frases de la mateixa *Introductio...*:

«...sicut in sex diebus laboris et operis, Dei ordinatione lateat tanquam in semine figura totius temporis, in quo debent omnia creationis, generationis, corruptionis et omnis motus opera consummari, in quo cernitur mirabilis diuine sapientie celsitudo, uolens electos suos de huiusmodi misterio erudire...».⁵⁵

53. Els sis fragments es poden llegir en el text de les línies 354-355, 430-433, 538-540, 548-549, 553-554, 570-572, respectivament, de la *Introductio...*; fragments i referències que es podrien multiplicar.

54. *Introductio...*, líns. 628-635.

55. *Ibid.*, líns. 652-656. El lector s'haurà adonat de la diferència que hi ha entre els sis dies, sota els quals s'amaga la figura ('latet figura'), o la voluntat de Déu d'adoctrinar ('erudire') sobre el misteri de la significació de la totalitat del temps, figurat en els sis dies de la creació, d'una banda, i de l'altra, la realització plena de la totalitat de l'obra de la creació en totes les seves manifestacions en el temps dels sis mil·lenaris ('omnia creationis... opera consummari'). I com que tot ja haurà arribat a la seva màxima realització, «...[diuine maiestatis potentia] iam non creabit tunc, sed a creatione cessans, stabit iudicans...» (líns. 636-638); afegim-hi un parell de frases: «...millenaria consummationis omnium fiendorum» (líns. 548-549); i «...consummatio seculi sit absoluta operum Dei perfectio» (líns. 553-554).

Rellegim també aquesta formulació, que trobem a les línies 167-170: «Significat ergo ueritas quod donec omnia misteria diuini secreti que in sacro Legis uolumine continentur ad electorum eruditionem secundum distributionem Spiritus ueritatis completa sint, non preteribit aliqua littera uel notula seu parua seu magna»; o aquesta, de les línies 191-194: «...habetur expresse quod in misteriis Dei, que Sacra Scriptura fidelibus et maxime electis proponit ad credendum et presciendum, quod reuelabuntur et implebuntur constanter temporibus quibus diuina stabiliuit prudentia...»: la revelació ja és feta i es troba a l'Esriptura: ara encara ha d'ésser plenament desvelada i sobretot ha d'arribar a ésser 'completa', és a dir, 'complida' o realitzada.

En conseqüència, «cum hec misteria fuerint adimpleta, cessabit omnino tempus et per consequentiam rationis cessare necesse est omnem motum», línies 183-184.

Encara és possible de donar un pas més en aquesta recerca de la base teològica de la proposta arnaldiana formulada en la *Introductio in librum De semine Scripturarum*, i aquesta no és altra que el Déu Creador i Causa de l'ésser de les coses:

«...in quibus [els elements constitutius de gramàtica, lògica, retòrica, aritmètica, música, geometria, astronomia, és a dir, del trívium i el quadríviu], et etiam aliis scientie partibus, multiformes iacent significationes misteriorum Creantis et Causantis esse in rebus».⁵⁶

Encara hi hauria una possible observació, a la qual satisfer: la que assenyales que en els fragments acabats d'esmentar, Arnau parla repetidament de creació i poc o gens de ,recreació/redempció/salvació'. Al possible observant, li indicaria que, si no m'equivoco, la perspectiva d'Arnau de Vilanova és la inversa: no és la ,recreació/redempció/salvació' cristiana la que completa la realitat de la creació, ans aquesta la que només és vista dins aquella, tal com resulta ben clar poques línies abans de les acabades de reproduir:

«In omnibus enim artibus et scientiis ueritatis et rationis, quemadmodum in triuio et quadruuio, latent non solum in principiis et elementis, sed etiam in aliis partibus significationes et prophetie misteriorum Altissimi, cuius nutu et inspiratione per homines aut bonos aut malos, et hoc similiter ad misterium sunt inuente».⁵⁷

g) *Les bases teològiques del primer arnaldisme*⁵⁸

La o les propostes d'Arnau de Vilanova en aquesta obra primerenca tenen darrere seu una teoria que intentaré d'explicitar. I el primer pas consisteix a

Encara una observació, de tipus exegetíc: la insistència d'Arnau a emparar-se en la frase de *Mt* v, 18, és simptomàtica, ni que només fos perquè la interpretació que ell en fa no és pas la correcta; n'hi ha prou de veure que la seva definició de ,lleí' en les línies 165-166 és ben altra que el sentit de ,Llei', és a dir ,Thorà', que té en *Mt* v, 17-18, on, de més a més, trobem (v. 17) el sintagma complet: ,la Llei i els Profetes', és a dir, l'Antic Testament, detall que a ell només intencionadament se li podia escapar (cf. Isidre GOMÀ CIVIT, *El Evangelio según san Mateo*. Volumen primero (1-13), Madrid-Barcelona, Ediciones Morova-Facultat de Teologia 1976, 255-262); a Arnau, en canvi, que el Nou Testament completi l'Antic almenys ací no li interessa, ans allò que li interessa de fer dir al text bíblic i al mateix Jesús és que no hi haurà ni un ,iod', ni una coma, que no ,fiat', que no sigui realitzada plenament en el curs de la història humana, abans de la segona vinguda de Jesucrist jutge universal. Recordem que Arnau tornarà a aquest text bíblic en les línies 294-328.

56. *Ibid.*, líns. 253-254.

57. *Ibid.*, líns. 243-247.

58. Segurament no seria necessari de dir-ho, però, per si calgués, recordo que la teoria (o teologia) ací exposada és la que formulà Arnau de Vilanova en el context mental i doctrinal de l'Occident cristià i catòlic del pas del segle XIII al XIV, i pot no coincidir necessàriament amb

constatar que, per dir-ho amb l'expressió de l'argot teològic, si l'*Allocutio super significatione nominis tetragrammaton* podria representar la incursió d'Arnau en l',ad intra' de Déu, la *Introductio in librum de semine Scripturarum* podria ésser la corresponent a l',ad extra'.

Tenim, ja, deixant allò que és Déu en ell mateix, delimitat el camp en el qual ens mourem: el de l'actuació divina en aquest món i en tot el seu curs temporal o històric, des del començament de la creació fins al darrer dia en què, plenament conegut i realitzat el pla de Déu, aquest donarà per tancada l'empresa i passarà comptes.

M'atreveria a assenyalar que el primer principi de la teologia arnaldiana és l'omnicausalitat totpoderosa, transcendent i sobirana de Déu i del seu pla damunt tota la realitat estàtica i dinàmica del món i de la humanitat, del primer moment a l'últim:

«...propter numerum electorum maxime, cuncta sensibilia produxit in esse, cunctaque misteria que suis reuelare disposuit diuine mentis consilium, ad cuius numeri perfectionem et ad que misteria, statutis ab ipso metis temporis, reuelanda tantum uoluit durare uel esse tempus, et per consequens reuolutionem et motum, quantum uidit esse sufficiens ad complementum illorum. Etenim, cum hec misteria fuerint adimpleta, cessabit omnino tempus et per consequentiam rationis cessare necesse est omnem motum».⁵⁹

L'omnicausalitat totpoderosa, transcendent i sobirana del pla de Déu unitri és personificada i exercida a través del Verb encarnat:

«...est siquidem ueritas ipse Deus et quicquid procedit ab ore Dei. Os autem Dei est ille qui et Verbum est Dei et etiam ipse Deus. Hic autem est Filius incarnatus...»⁶⁰

Tota actuació de l'omnicausalitat totpoderosa, transcendent i sobirana presenta certes característiques, com la d'ésser determinada pel lliure beneplàcit de Déu:

«...humana ratio, quasi prenoscendo, ualeat contemplari futura. Tantum, inquam, quantum eidem placet actori quod homini notum fiat...».⁶¹

la de la teologia catòlica de començament del segle XXI; segurament, per exemple, l'actual doctrina sobre la inspiració de la Sagrada Escriptura, comparada amb la d'Arnau, podria presentar diferències notables.

59. *Introductio...*, línies 177-184; vegeu també el text de les línies 97-100, 113, 115-117: en aquest hi ha la fórmula breu i precisa: «...nichil Deo potentius aut etiam eque potens, ymo "omnis potestas est a Deo"».

60. *Ibid.*, línies 151-154.

61. *Ibid.*, línies 108-110.

En allò que és resultat de l'actuació de Déu, no hi ha res de sobrer, res que no tingui la seva importància en el conjunt de l'obra divina:

«A Dei uero sapientia nichil frustra uel inordinate procedit»;
«Cum itaque nichil ociosum aut inane procedat ab ore Dei...».⁶²

Dins aquest bloc de la realitat total, estàticament i dinàmica pendent del beneplàcit de Déu, Arnau de Vilanova contempla algun camp particular d'aquella actuació totpoderosa, transcendent i sobirana de Déu, com és ara el de la inspiració bíblica o el de la desvelació del sentit amagat en tota l'obra de la creació:

«...omne quod per se est principium aut elementum alicuius effectus diuini procedit a Dei ordinatione et sapientia. Sed elementa cunctarum scripturarum sunt elementa Scripture, cuius actor solus est Deus, scilicet, Sacre Scripture»;⁶³

i quant a la desvelació dels sentits amagats en les coses, recordem que els misteris són omnipresents i ho omplenen tot:

«Totum enim plenum est intus et foris huiusmodi significationibus et figuris»;
«Cum autem Scriptura Sacra fere tot misteria contineat quot et verba...»;⁶⁴

assenyalem, finalment que la desvelació dels misteris, dels quals tota la realitat és curulla, i que s'amaguen darrere cada paraula de l'Esclatuta, és prerogativa particular del Lleó de la tribu de Judà, és a dir, de Jesucrist:

«Liber enim misteriorum Dei pure homini fuit ostensus in uisione clausus et sigillatus, cum nichilominus scriptus esset intus et foris, que Spiritus testatur... quoniam triumphator Leo de tribu Juda potens est libri huius aperire signacula».⁶⁵

I tot aquest conjunt (actuació totpoderosa, transcendent i sobirana de Déu i desvelació de sentit místic) té una finalitat molt precisa:

«Fructus autem Scripture Dei finaliter duplex est, scilicet notificatio uel ostensio operum iustitie in electis; alius uero est manifestatio aduentus Filii incar-

62. *Ibid.*, línies 142-143; 155.

63. *Ibid.*, línies 118-121; recordem una altra frase: «...ut ostenderet quod consummanda misteria prenuntiata sunt diuino spiramine per prophetarum dicta, que in sacro volumine continentur... », líns. 188-189.

64. *Ibid.*, línies 254-256 i 196-197; es tracta de les «multiformes significationes misteriorum Creantis et Causantis esse in rebus», línies 253-254.

65. *Ibid.*, línies 199-203; cf. també 207 i 543.

nati. Tota enim doctrina Sacre Scripture... in summa tamen ad hec duo ordinatur, scilicet ad docendum et explicandum opera quibus electi iustificantur et ad ostendendum [utrumque: lín. 360] aduentum incarnati Filii Dei...».⁶⁶

Acabem aquest apartat, recordant la norma que Déu mateix s'ha establert quant a la desvelació del sentit, la d'anar-la descobrint, no pas tot d'un cop, ans en diacronia:

«Frumenta namque misteriorum Dei, que in orreo sacri uoluminis recondita sunt, sicut nec ibidem simul reposita sunt, sic nec simul reuelatione distribuuntur, sed potius successive...».⁶⁷

b) *L'aplicació dels principis: ,rotae in rota'*

Els que acabo d'exposar són els conceptes bàsics del raonament d'Arnau de Vilanova en el text que ens ocupa. I per si calgués, repetiré que aquesta no és la teologia que presideix, almenys de forma explícita, ni els tres llibres de Joaquin de Flore citats pel nostre autor, ni el *De semine Scripturarum*, esmentats en les primeres pàgines d'aquesta introducció. Dels seus precedents, Arnau de Vilanova, només li interessa, tal com deia allí, conèixer la ,clau' amb la qual cada un d'ells ha considerat que tenia accés al ,misteri' o ,secret' de les significacions místiques i de les previsions dels temps darrers.⁶⁸

L'abast del pensament d'Arnau de Vilanova es projecta, tal com ja sabem, damunt tot el curs de la història humana, que ell, ja al començament de la *Introductio...*, presenta al possible lector servint-se del símil de les rodes d'Ezequiel, unes dintre les altres, o unes dins l'altra, més gran.⁶⁹ Recordem, doncs,

66. *Ibid.*, línies 337-342; i 357-360.

67. *Ibid.*, línies 232-234; el lector pot tenir en compte les referències bíbliques que segueixen immediatament el text d'aquestes ratlles.

68. No faig ací cap referència a Ramon Martí, perquè aquest seu mestre no serví a Arnau de precedent per a les seves previsions, car, fora de la successió entre el Vell i el Nou Testament, el dominicà hebraïsta no dedicava cap atenció a aquests temes de diacronia. N'és prova la forma com tracta del judici final en la seva *Explanatio symboli Apostolorum*, ocasió immillorable per a dir una paraula sobre les expectatives cronològiques dels temps finals, en cas de tenir-ne alguna. De fet, però, diu això: «*Septimus articulus*. Septimus articulus similiter est: Inde venturus est iudicare vivos et mortuos». El text és un enfilall de citacions bíbliques, al mig de les quals l'única frase de collita pròpia fa així: «Cum autem multa habeantur de iudicio in veteri et novo testamento, hic pauca ponimus preter dicta», i prossegueix l'enfilall de frases bíbliques, aquesta vegada d'aquelles on consta que el judici final anarà acompanyat de foc, tal com el lector pot veure en Josep M. MARCH, *En Ramon Martí y la seva "Explanatio symboli Apostolorum"*, dins «*Insititut d'Estudis Catalans. Anuari MCMVIII*», 443-496, en concret 481-482.

69. Cf. *Introductio...*, líns. 13-14.

el paràgraf, en el qual el nostre autor exposa el seu pensament, línies que segueixen immediatament després d'aquelles en què ha establert la seva convicció que el sentit amagat de la revelació bíblica va essent desvelat en dimensió diacrònica o en la successió del temps:

«Nec est hoc potius mirandum in litteris quam in aliis scientiarum principiis. In omnibus enim artibus et scientiis ueritatis et rationis, quemadmodum in triuio et in quadruuio, latent non solum in principiis et elementis, sed etiam in aliis partibus significationes et prophetie misteriorum Altissimi, cuius nutu et inspiratione, per homines aut bonos aut malos et hoc similiter ad misterium sunt inuenta. Sicut enim est elementum in grammatica littera, sic et in logica terminus et in rethoricis simplex oratio et in arismetis unitas et in musicis thonus pro simplici uoce acceptus, et in geometricis punctus et in astronomicis instans uel athomus. In quibus omnibus, non sine misterio, ab indiuisibili uel secundum rem uel secundum rationem inchoat esse diuisibilium. In quibus, et etiam aliis scientie partibus, multiformes iacent significationes misteriorum Creantis et Causantis esse in rebus. Totum enim plenum est intus et foris huiusmodi significationibus et figuris. Et ipsarum artifices absque dubio prophete fuerunt, quemadmodum Cayphas, non animaduertentes prophetie ueritatem, ac si dormirent, quoniam «clausi» erant «signatique sermones usque ad tempus prefinitum» ab Eo, cuius clausuram nemo sine eo poterit aperire uel contra».⁷⁰

El paràgraf és llarg, en part era conegut perquè ja n'havien estat transcrits alguns fragments, però només així, llegit en la seva totalitat, permet de captar l'abast de la doctrina en el seu conjunt.

En el seu precedent, que és el *De semine Scripturarum* germànic, Arnau trobava que cada una de les lletres de l'alfabet, hebreu o llatí, posseïa alguna significació misteriosa i que aquell autor havia dedicat explicacions normalment llargues a desentranyar la de cada una;⁷¹ Arnau salta per damunt les dites limitacions i afirma:

- a) que la dita càrrega de significació misteriosa no es limita a les lletres, sinó que s'estén «a totes les arts i ciències de la veritat i de la raó» (lín. 243);⁷²
- b) que aquella càrrega no és limitada als principis, elements o bases del raonament, sinó que s'estén a les altres parts de les dites ciències (lín. 245);
- c) en virtut d'indicació i inspiració de Déu, les esmentades significacions han estat trobades pel treball de persones humanes, qualsevol que fos llur qualificació moral («bones o dolentes») (lín. 246-247);

70. *Ibid.*, lín. 242-260.

71. BAV, Vat. lat. 3819, ff. 3^a-17^c.

72. Per a facilitat del lector, encara que li seria fàcil de trobar la frase, a la qual al·ludeixo en el paràgraf transcrit, també indico el número de la línia en l'actual edició de tot el text.

- d) a fi de clarificar la diferència entre els principis o elements, i les altres parts dels camps del saber, en totes les quals s'amaguen significacions místèriques, és precisat allò que són els principis o elements, de manera que el lector pugui deduir quin és el camp resant: lletra en gramàtica, terme en lògica, oració simple en retòrica, unitat en aritmètica, to vocal en música, punt en geometria, instant o àtom en astronomia (líns. 248-251);
- e) en tots els camps corresponents als principis acabats d'esmentar, l'ésser de les realitats realment o mentalment divisibles (limitades, finides) procedeix de l'Indivisible (II·limitat, Infinit) (líns. 251-253);
- f) tant en tots aquests camps com en les altres parts de la ciència es troben amagades múltiples significacions misterioses posades per Déu Creador i Causa en l'ésser de la realitat (líns. 253-254), car tota la realitat és plena de misteris per dins i per fora (254-256);
- g) en conseqüència, els qui han treballat de forma creadora o inventora en els dits camps han estat profetes, ni que, com si dormissin, no s'adonessin que en realitat profetitzaven, tal com succeí a Caifàs⁷³ (líns. 256-258);
- h) la raó és que, tal com diuen *Daniel* i l'*Apocalipsi*,⁷⁴ les realitats significatives eren closes i segellades fins que les desclogués l'Únic que les pot obrir i tancar (líns. 258-260).

Com si jo també somniés i no em refiés d'allò que em semblava de veure i comprendre en el text d'Arnau de Vilanova, he procurat en aquestes pàgines, com l'orb que va a les palpentes, d'avançar tocant a la paret de la lletra arnaldiana, sense permetre'm cap altra interpretació que la d'afegir (en un parell d'ocasions), a l'emprat per Arnau el mot corresponent en la manera de parlar actual. Però malgrat la meva malfiança crec que sobretot el text de les línies 242-260, que he procurat de desglossar, diu amb claredat meridiana que allò

73. *Io*, XI, 49-52. El text de l'*Allocutio super... tetragrammaton*, ajuda a precisar la identitat dels col·laboradors profetes amb la frase: «...sicut dicit Grammaticus, qui, prout ceteri artifices uelut in somniis tractat spiritualia et diuina...», líns. 240-242 (tot fa suposar que el Gramàtic per antonomàsia és Priscià): Arnau qualifica d',artifices', és a dir, de ,menstrals' o treballadors en l'obra de Déu, els estudiosos que fan avançar la gramàtica i els altres camps del saber i de l'activitat humana: la qualificació ajuda a veure què pensava Arnau en parlar de la gran roda i de la ,consummatio' vinculada a la fi dels temps.

Joaquim CARRERAS I ARTAU, *Arnaldo de Vilanova, apòlogista antijudaic*, dins «Sefarad», VII (1947), 53, féu un resum ben acceptable de la *Introductio...*, però es limità a veure-hi un raonament, segons el qual «la Escritura es integramente una obra divina, y en las obras de Dios nada hay ocioso. De donde infiere, con manifesto abuso, que Dios ha puesto una significación no sólo en cada palabra, sino aún en cada letra y en cada signo del texto sagrado»; la valoració dinàmica de la realitat i la qualificació de ,profetes' dels qui la descobrien no sembla que li haguessin cridat l'atenció. Però el fons del primer arnaldisme es troba ací i en les seves conseqüències amb vista a la plenitud escatològica. I diria que tots els altres elements són aprofitables en tant que es deixen instrumentalitzar per a fer acceptable la tesi de fons.

74. *Dan*, XII, 9; *Apoc*, v, 3.

que el nostre autor veu i propugna com a sentit de la història mundial conduïda per Déu no és només una idea, ans el resultat de la realització plena de les virtualitats de tota la creació i que els qui hi contribueixen, bons o dolents, tant si ho accepten com si no, són i han d'ésser considerats autèntics profetes.

Per si calgués encara confirmar-ho, recordaré que tota la secció de les línies 475-673 no és altra cosa que l'explicació d'allò que pot ésser endevinat a través de la consideració màgica dels nombres perfectes, en concret del mil i del sis, explicació que conduirà a establir que el temps dins el qual cal comptar que l'objectiu total del projecte diví ha d'ésser realitzat plenament es troba dins el sisè mil·lenari a comptar des dels sis dies de la creació.⁷⁵

L'altra gran confirmació de la doctrina acabada d'exposar arriba amb la secció final,⁷⁶ on trobem formulada amb més completesa que al principi del nostre tractat la figura de les rodes dins la roda, 'rotae in rota'; la roda per antonomàsia, no cal dir-ho, és la que abasta els sis mil·lenaris⁷⁷ i dóna sentit unitari a la rotació concomitant de les moltes rodes que, amb el seu rodar, augmenten l'impuls del conjunt.

I si ens fixem en la llista de les línies 248-251, hi trobarem la col·laboració oferta al descobriment dels misteris amagats en la realitat del món per les matèries del trívium i del quadrívium, a les quals es refereix de forma explícita el text de la línia 244. Però podem continuar establint comparacions amb l'enumeració de les línies 681-720, i àdhuc amb la de les línies 723-751. En tots tres casos, es repeteix la llista dels estudis del trívium i del quadrívium, però en els dos darrers la dita llista és completada amb la de les respectives facultats universitàries; només hi ha una petita excepció: en la darrera, manca la referència a l'estudi del dret, que en canvi, es troba en la primera llista, línies 717-720.

Però si algú objectés que es tracta només de possibilitats d'estudi, per tant, de visió intel·lectual i no pas de col·laboració efectiva, la meua resposta seria la de convidar-lo a veure més de prop el sentit de cada una de les dues meitats de la secció final: la primera, efectivament (línies 679-720), és de naturalesa conceptual, car en el seu repàs dels onze camps d'estudi, Arnau de Vilanova assenjala aquells aspectes ideals, a través dels quals cada un dels camps esmentats pot traspuar contemplativament el misteri; però el text de la segona meitat de la secció (línies 723-755), ja no assenjala idees, ans formes de col·la-

75. No cal dir que els 'sis dies de la creació' són els que descriu el primer llibre de la *Bíblia*, el *Gen*, I, 3-31 i II, 1-3, i han estat, més o menys (vull dir entesos en sentit més o menys estrictament literal o més o menys al·legòric), la base no sols per a la teologia sobre la creació, ans encara, sobretot a partir de sant Agustí, per a una teologia de tota la història, en la qual aquest pare de l'Església veia set grans etapes corresponents als sis dies de treball i al setè dia de repòs: els sis mil·lenaris respondrien als sis dies de treball creacional.

76. *Introductio...*, líns. 675-755.

77. Arnau la defineix «maxima ista rota totius temporis seculi huius» al començament de la darrera secció (líns. 674-675).

boració per a assolir aquell resultat de plenitud, després del qual, tal com diu el text de la línia 752, «nec restat finaliter iam postea, nisi iudicium expectare», perquè s'haurà acabat el temps i amb ell la possibilitat de contribuir a la seva plena realització, o, tal com diu la citació d'*ICor XIII*, 10, en les línies 754-755, perquè ja «uenerit quod perfectum est».⁷⁸

Al final d'aquesta secció introductòria dedicada a la doctrina que Arnau de Vilanova exposà en aquesta *Introductio in librum De semine Scripturarum*, podem constatar que el nostre autor té una longitud d'onda completament altra que la de Joaquim de Flore i que la de l'autor del *De semine Scripturarum*. Per a ell, l'objectiu de la seva elucubració no és trobar una clau que li obri la possibilitat de preveure els temps finals, ans la de descobrir i exposar les possibilitats amb què els ‚semina mysterii‘, llavors sembrades en cada camp de la realitat, poden i han de contribuir a la ‚plenitud definitiva dels temps‘ i d'incitar al treball en el sentit perfectiu de la història humana. D'ací la importància de poder-ne preveure el final.

78. Després d'haver constatat en l'aparat crític corresponent a les línies 752-753 que cap dels exemplars manuscrits no afegeix res al text que el lector pot trobar en l'edició nostra, no em puc estar de manifestar la meua estranyesa davant un fet que no m'explico, el del silenci, en aquesta segona part de la darrera secció, sobre els professionals del dret, sobretot després que els havia dedicat algunes línies en la primera part, les 717-720; m'adono, però, que el text d'aquestes línies parla més de la contribució fàctica del jurista al curs perfectiu de la història humana, que de possibilitats contemplatives del misteri a través de la doctrina jurídica: és que, excepcionalment, Arnau, manifestava desconfiar, no pas dels juristes, però sí de la relació teòrica entre dret i misteri escatològic? He de deixar la pregunta sense resposta.

Encara una altra observació, la que entre els camps d'estudi i, per tant, de contribució a la ‚consummatio temporis‘, Arnau de Vilanova no esmenta l'alquímia, ni en secció independent ni en parlar de la medicina. Atesa la importància que el tema, també en relació pòstuma a ell, tingué amb mestre Arnau, crec que és encertat de recordar que un contemporani seu, Roger Bacon, no l'oblidà mai en les seves propostes de progrés científic; i em limito a recordar que en el seu *Opus maius*, dedicà una pàgina al tema, com a *Exemplum III* dins el *Capitulum de secunda prae-rogorativa scientiae experimentalis*, d'on transcriu aquest fragment, que em sembla significatiu: «Ars igitur alchimiae non solum omittit hos modos [quos scientia naturalis produxit in lucem, quoniam et gradus auri invenit, et quatuor naturales, et modos horum septendecim, et artificiales], sed ad aurum viginti quatuor graduum rarissime invenitur, et cum summa difficultate, et pauci fuerunt semper, qui simul viventes sciverunt hoc secretum alchimiae, et non pervenit hec scientia ultra istud. Sed scientia experimentalis novit per secreta secretorum Aristotelis producere aurum non solum viginti quatuor graduum, sed triginta et quadraginta et quantum volumus. Propter hoc Aristoteles dixit ad Alexandrum, volo ostendere secretum maximum, et vere est secretum maximum. Nam non solum procuraret bonum reipublice et omnibus desideratum propter auri sufficientiam, sed, quod plus est, in infinitum daret prolongationem vitae. Nam illa medicina, quae tolleret omnes immunditias et corruptiones metalli vilioris, ut fieret argentum et aurum purissimum, aestimatur a sapientibus posse tollere corruptiones corporis humani in tantum, ut vitam per multa saecula prolongaret, et hoc est corpus ex elementis temperatum, de quo prius dictum est», Fratrís Rogeri BACON, ordinis minorum, *Opus maius ad Clementem quartum* (JEBB, Londini, Typis Gulielmi Bowyer MDCCXXXIII, 472).

SILENCI I PREGUNTES

El lector que hagi resseguit amb certa atenció la part central d'aquest assaig, sobretot la del text que correspon a les notes 50 a 70, i en especial els dos fragments de la *Introductio...* transcrits en les dues notes esmentades, no podrà deixar de manifestar-se estranyat davant el silenci de mestre Arnau envers el treball que uns determinats 'profetes', com eren els alquimistes, realitzaven amb el propòsit d'avançar en el descobriment dels misteris amagats per Déu Creador i Causa en la realitat del món material i, doncs, vistes les coses amb les idees d'Arnau de Vilanova, de contribuir a la plenitud dels temps.

L'estranyesa pot augmentar en veure com els contemporanis parlaven d'aquest tema; de Roger Bacon ens basta llegir el fragment transcrit en la nota 78; i si hom mira la paraula 'alchimia' en l'*Index thomisticus*, hi trobarà utilitzats els lemes 'alchimia / alchimus / alchymista', amb catorze repeticions, a través de les quals es podrà adonar que Tomàs d'Aquino evolucionà vers una comprensió més positiva dels resultats que en aquell moment hom esperava de l'alquímia.⁷⁹

En un primer moment, el del *Comentari a les Sentències de Pere Llombard*, es manifestava escèptic davant la possibilitat que els alquimistes arribessin a fabricar or: «...alchymistae faciunt aliquid simile auro quantum ad accidentia exteriora; sed tamen non faciunt verum aurum, quia forma substantialis auri non est per calorem ignis quo utuntur alchymistae, sed per calorem solis in loco determinato, ubi viget virtus mineralis; et ideo tale aurum non habet operationem consequentem speciem; et similiter in aliis quae eorum operatione fiunt».⁸⁰

79. *Index Thomisticus. Sancti Thomae Aquinatis operum omnium indices et concordantiae. Sectio secunda. Concordantiae operum thomisticorum. Concordantia prima.* Vol. 2, 03653 Agresta - 09947 Audientia, Stuttgart - Badd Cannstadt 1974, 31/II.

Durant segles ha estat publicat sota el nom de sant Albert el Gran, mestre de sant Tomàs d'Aquino, un *Libellus de alchimia*, que encara fou reproduït en l'edició de les seves obres completes a darreries del segle XIX: D. ALBERTI MAGNI, Ratisbonensis episcopi, ordinis praedicatorum, *Opera Omnia...* cura el labore Augusti et Aemilii BORGNET, vol. XXXVII, París, Vivès 1898, 545-573; però ja el 1958, en reeditar-lo sota el guiatge de Paul Kibre, la curadora de l'edició el considerava espuri: *Libellus de alchimia*, ascribed to Albertus Magnus. From the Borgnet latin ed., introduction and notes by sr. Virginia HEINES. With foreword by Paul KIBRE, Berkeley, University of California Press 1958, 79 pp. I el 1982 ja ni l'esmentava Winfried FAUSER, *Die Werke des Albertus Magnus in ihrer handschriftlichen Überlieferung. Teil I: Die echten Werke (Sancti Doctoris Ecclesiae Alberti Magni...Opera Omnia...* Tomus subsidiarius, I), Münster, Aschendorff 1982, XXVI i 483 pp. No sabem en quin temps fou escrit ni d'on procedí, no crec que el pugui introduir ací per a il·lustrar la posició d'autors significatius del segle XIII sobre el tema de l'alquímia.

80. S. THOMAE AQUINATIS, *In II Sententiarum*, dist. VII, 1, ad quintum (*Opera Omnia*, VI, Parma 1856, 451, col. I).

El comentari al *In Boetium De Trinitate* ofereix ocasió de precisar l'estatut epistemològic de l'alquímia, col·locada al costat d'ars mecàniques com l'agricultura, la pràctica de la medicina, o les aplicacions de judicis morals.⁸¹

En la *Summa theologiae* l'alquímia compareix relacionada amb un problema moral i un de doctrinal. El problema moral consistia a determinar si l'or o l'argent de fabricació alquímica servien per a transaccions comercials de la mateixa manera que els naturals, i la resposta del teòleg és interessant perquè almenys admet la possibilitat que existissin or o argent de fabricació alquímica i, si fossin autèntics, el fet d'ésser alquímics no els desvaloraria.⁸²

En canvi, en preguntar-se si seria vàlid el baptisme administrat amb aigua procedent de transformacions alquímiques, respon decidit que no, de la mateixa manera que no ho seria l'administrat amb aigua de roses.⁸³

Un enciclopedista de la primera meitat del segle XIII, Vincentius Bellovacensis (Vincent de Beauvais), autor d'un enorme recull de fragments textuais sobre tots els camps del saber i de la vida, el *Speculum naturale*, dedica a l'alquímia onze capítols dins el Llibre VII, els LXXXV-XCV, on comença afirmant en el títol del LXXXV *Quod vere fiat eorum (auri et argenti) transmutatio, vel potius disgregatio per alchymiam*, on contra el fet habitual en el *Speculum*, el de fer parlar altres autors, es defineix ell mateix: «...tam ab antiquis philosophis, quam ab artificibus nostris nostri temporis (alchymia) probata est vera, utrumque aurum et argentum secundum illam, non quidem fieri tantum, sed a caeteris materiebibus, quibus permixta sunt vel inclusa, quodammodo per ignem segregari vel excludi».⁸⁴

81. S. THOMAE DE AQUINO, *Expositio super librum Boetii de Trinitate, ad fidem codicis autographi necnon caeterorum codicum manu scriptorum* recensuit Bruno DECKER (Studien und Texte zur Geistesgeschichte des Mittelalters, IV), Leiden, E. J. Brill 1955, 162, líns. 14-16; 168, líns. 15-18; i 178, líns. 11-13.

82. «Utrum venditio reddatur iniusta et illicita propter defectum rei venditae», S. THOMAE DE AQUINO, *Summa theologiae*, II-II, q. LVII, art. 2 (Ed. Leonina, Vol. IX, Romae 1897, 151).

La resposta diu: «...si aurum vel argentum ab alchymicis factum veram speciem non habeat auri vel argenti, est fraudulenta et iniusta venditio. Praesertim cum sint aliquae utilitates auri et argenti veri, secundum naturalem operationem ipsorum, quae non conveniunt auro per alchymiam sophisticato: sicut quod habet proprietatem laetificandi, et contra quasdam infirmitates medicinaliter iuvat. Frequentius etiam potest poni in operatione, et diutius in sua puritate permanet aurum verum quam aurum sophisticatum. Si autem per alchymiam fieret aurum verum, non esset illicitum ipsum pro vero vendere; quia nihil prohibet artem uti aliquibus naturalibus causis ad producendum naturales effectus; sicut Augustinus dicit, in III *De Trinitate*, de his quae arte daemonum fiunt», *ibid.*, 152.

83. «...aqua rosacea est liquor rosae resolutus. Unde in ea non potest fieri baptismus. Et, eadem ratione, nec in aquis alchymicis: sicut in vino...», S. THOMAE AQUINATIS, *Summa theologiae*, III, q. LXVI, art. 4, ad 5 (Ed. Leonina, Romae 1906, 66).

84. Ed. Duaci (Duai) 1624 (reimp. Graz 1964), 479

Els títols dels capítols següents diuen: *Responsio Avicennae contra illos dicentes alchimiam esse falsam; De artificibus et materia huius artis; De clavibus et instrumentis; De igne multiplici ad operandum; De calcinatione corporum mineralium; De quadruplici corporum et spirituum praeparatione; Qualiter corpora dura recipiunt iacturam; Quod qualitas olei sit ibi causa permixtionis; De operatione boracis et commixtionis argenti et aeris; De operationibus alchymiae in corporibus caeteris, ibid.*, 479-485.

* * *

Les afirmacions d'autors representatius del segle XIII europeu demostren que no calia tenir prevencions davant la teoria ni la pràctica alquímiques.

Per la seva banda, Arnau de Vilanova ha formulada sobretot en la *Introductio in librum de semine Scripturarum* una doctrina que l'ha conduït a declarar 'profetes' els recercadors que en el camp teòric o en el pràctic continuessin a desvelar i a realitzar el pla de Déu abans de l'acabament del temps d'aquest món.

Però, tant com ha estat explícit a aplicar la dita qualificació 'profètica' a una llista relativament llarga tant d'estudiosos com de menestrals, ha estat mut a l'hora de considerar 'profetes' els qui en aquell moment treballaven de forma més explícita a descobrir una de les possibilitats amagades en la creació, els recercadors de l'alquímia.

Aquest contrast obliga a fer tres preguntes:

Hi ha alguna raó que expliqui el mutisme d'Arnau de Vilanova en relació a l'alquímia en la *Introductio in librum de semine Scripturarum*?

Les obres mèdiques aporten alguna dada en relació a aquest tema?

Les obres alquímiques contenen alguna referència a la *Introductio...* o a les doctrines centrals del tractat relacionades amb el progrés de descobriment d'allò que és ocult, o els seus autors s'autoqualifiquen de 'profetes'?

Roma-Barcelona-Roma, tardor 2003-maig 2004

INTRODUCTIO IN LIBRUM DE SEMINE SCRIPTURARUM

Incipit introductio in librum (Joachim) De semine scripturarum, que est de prophetis dormientibus siue de dormientium prophetiis 1

In effectibus diuini secreti adeo mirabile sapientie rete contextitur quod, si quis attento animo considerare non desinat, plus intuebitur ibi quod debeat admirari quam quod etiam semiplene possit sermonibus explicare. Hoc enim illud rete est, in quo sapientia capitur superborum, soli uero humiles et diligentes Deum docentur contemplationis oculo transire per rete. 5

In misteriis igitur numerorum et significationibus literarum alphabeti, que in huius operis serie tangit actor, hoc mirabile rete diuine sapientie nobis proponitur, ad cuius intuitum accedentes humiliter, intexturas cernemus multiformiter admirandas et stabili ratione concordas. Apparebunt etenim rote *Ezechielis*, ita, scilicet, ut intra intellectum-[f. 1b]-tum intellectum, et intra misterium misterium uideamus. In hoc etiam mari magno et spacioso, superne eruditionis auxilio subleuati, cupimus aliquantulum enatare, quatenus, etsi non ualeamus sub nube mortalitatis fructibus paradisi substantialiter refici, saltem possimus odoris suauitate foueri, celestisque claritatis delicias uelut in somniis amplectamur, quas excitatis percipere sensibus nubis caliginis prohibemur. 10 15 20

Dicimus, ergo, quia quemadmodum in preambulis scientiis ad diuinam, sicut in Naturalibus est ostensum, tempus est numerus motus in cunctis mutabilibus rebus, numerus inquam, quo motum ipsum rerum quarumlibet mutabilium numeramus, ita scilicet quod per tempus, motus solummodo numeratur et nichil aliud. Proinde, necessarie sunt hec due consequentie, scilicet: Omne quod in tempore transit, aut cuius esse tempore mensuratur, in motu est. Similiter autem, et omne quod est in motu tempore mensuratur. At uero, quoniam motus quoddam totum est rationis in partes diuisibile, necesse fuit ut mensura diuisibilis foret in partes, ad hoc ut non solum toti posset applicari, sed etiam partibus. 25 30

Fecit autem diuina Sapientia tempus continuum; proprium autem continui est quod in partes sit diuisibile: per continuum enim inquantum continuum, impossibile est aliquid numerare, omne enim quod numeratur, inquantum numeratur, est discretum: necesse est ergo quod id quo numeratur etiam sit discretum, omnis enim mensura suo mensurabili conformatur: vnde est quod continuum, inquantum est 35

40 tale, continuo mensuratur, quemadmodum linea linea, et superficie superficies. Si uero aliquid in illo continuo numeretur, necesse est ipsum quantum ad hoc in discretam quantitatem per partes resolui, siue secundum rem, siue secundum ymaginariam rationem.

45 Cum igitur cuiusque motus partes, ut diximus, temporis numerentur, necesse est ipsum tempus, cum sit continuum, ut diuidatur in partes, ad hoc ut in numerum resoluatur, quo partes motus ualeant numerari. Constat autem quoniam impossibile est ut humana creatura possit tempus realiter in partes diuidere, cum nec ipsum tempus, nec ipsius [f. 1d] principia uirtuti eius et uoluntati subiaceant, ymo forsitan e conuerso. Quod si partes temporis nullo modo potest diuidere et in discretas partes resolueret, tunc omne bonum fere deperit rationis et humane creature nobilitas in brutalis sensualitatis caliginem demergetur, nam nec gestorum erit ordinata memoria nec preteritorum distincta recordatio, nullaque scribendorum distinctio, peritque non solum editio sed cognitio et ueritas scripturarum. Itaque, pia summi patrisfamilias et omnino clara prudentia, que non uult humane nobilitatis gradum in aliquo deprimi, sed potius ad altius culmen perfectionis extolli, prouidit rationabili creature taliter ut omnino possit periculum euitare predictum, plenam conferens facultatem eidem resoluendi tempus in partes discretas secundum exigentiam rationis, ita quod, licet tempus in se permaneat indesinenter continuum, nichilominus ratio de
60 facili partes eius firma et stabili cognitione discernit.

Cum enim omnia sensibilia creauerit summa bonitas ad usum et eruditionem humane rationis, tria potissime condidit [f. 2a] que ad discretionem partium temporis seruiunt rationi, uidelicet, uniuersalium mobilium ad inuicem differentia, precipue solis et lune, testante Scriptura, que dicit quod hec fecerit «in signa et tempora»; secundum est diuersitas seu differentia spaciorum ad que mobilia comparantur: cum omne namque mobile pertranseat spacium, per partes spacii distinguuntur partes temporis mensurantis motum in spacio pre-taxato; tertium autem est qualitas in partibus temporis apprens naturaliter in corporibus, sicut obscuritas in eclipsibus et in nocte, in oppositis uero splendor et caliditas in estate, etc.

75 Secundum igitur diuersitatem omnium aut alicuius horum trium, sicut necessarium est ad numerandum partes cuiuslibet motus, ratio discernit in tempore partes maiores, ut annum, aut mediocres, ut menses, aut minores, ut dies, et sic de aliis. Omnium tamen maior est et communior annus; proinde etiam aliquotiens methaforice pes uocatur, et hoc duplici consideratione: pes enim et est nomen organi et mensure. Nam apud cosmimetras et passus et stadii [f. 2b] et miliaris et consimilium, prima et maxime communis mensura est pes. Si-
80 militer autem, et in toto stadio siue miliari durationis mundi maxime communis et integra mensura qua totum seculum mensuratur est an-

nus. Et quemadmodum in cosmimetria pollex dicitur illa pars pedis, qua pes ille comuniter notabilius mensuratur, sic et in anno mensis, ob quam etiam considerationem dicitur pollex.

Similiter autem in quantum pes organum est, pars est corporis integra, qua motus processivus ad terminum alicuius spacii discrete perficitur. Sicut igitur ad terminum spacii pedibus ambulatur, sic ad terminum seculi tanquam integra et maiori parte annis proceditur. Et quemadmodum pollex pars est notabilior pedis, similiter mensis inter partes maiores anni discretius lune reuolutionibus annotatur.

His ergo portionibus temporis sola ratione supradictorum signorum distinctis ab inuicem, scilicet, anno et partibus eius, numeratur motus et transitus mundi huius.

Constat autem quod iste motus seu transitus certe dura-^[f. 2c]-tionis est apud actorem suum, scilicet, Deum benedictum in secula. Omnis autem duratio temporalis proprio uocabulo ‚seculum‘ appellatur. Totum, ergo, seculum certo annorum et dierum numero mensurabile est. Huius uero certitudinis solus actor habet cognitionem, qui extra motum et tempus est, et causa ipsorum per intellectum et uoluntatem. Humana uero creatura, quia intra tempus est, et in parte temporis finitur et transit, a tempore seculi totius exceditur, et idcirco numerum annorum et dierum ipsius comprehendere nequit, nec ex consequenti cognoscere, nisi quantum eidem actoris beniuolentia sapienter reuelare dignatur

Cum autem eterna Sapientia plures habeat reuelandi modos, inter ceteros tamen unus est ille, quem actor insinuat in hoc opere *De semine scripturarum*, scilicet, quia posuerit Deus in elementis rerum significationes, quibus humana ratio, quasi prenoscendo, ualeat contemplari futura. Tantum, inquam, quantum eidem placet actori quod homini notum fiat, sicut in elementis scripturarum eleganter prosecutus est actor iste.

In quo tractatu per totum supponit huius-^[f. 2d]-modi rationem: Nichil in diuinis effectibus potest esse elementum nisi a Deo sit. Elementum enim aliquo modo principium est eorum, quorum est elementum. In Dei autem effectibus nichil potest esse per se principium siue causa, nisi a Deo processerit, quoniam nichil Deo potentius aut etiam eque potens, ymo «omnis potestas a Deo est».

Constat igitur ex hiis quod omne quod per se est principium aut elementum alicuius effectus diuini procedit a Dei ordinatione et sapientia. Sed elementa cunctarum Scripturarum sunt elementa Scripture, cuius actor solus est Deus, scilicet, Sacre Scripture. Relinquitur, ergo, quod elementa Scripturarum sunt in esse producta per Dei ordinationem et sapientiam.

Maxime autem in linguis, ad quas, nutv Dei Scriptura Sacra peruenit, ueritas ipsius Sacre Scripture non postposuit hoc sonare. Totum

enim uolumen Scripture diuine titulus est aut epithafium seu tabula notificationis totius misterii incarnati Dei. Hic autem titulus totius Scripture gerens ymaginem, suprapositus est capiti Saluatoris in cruce, aud dubium, non sine misterio huius rei. Testatur [f. 3a] autem
 130 Scriptura quoniam ille titulus scriptus erat hebraice, grece et latine, in quibus saltem linguis procul dubio impium est non credere quod inuentum sit alphabetum inspiratione diuina.

Sed quod hiis elementis impressa fuerit uirtus a Deo significandi aliqua miranda futura in eius misteriiis, ratio dictat et ore Dei testimoni-
 135 monium perhibetur. Ratio namque ex natura entium persuadet: Omne quidem ens, aut est res, aut est absolute signum rei. Nichil autem est absolute signum, nisi quod datum est ad significandum solummodo, illud uero sunt uoces: sed omnium significatiuarum uocum ad placitum radix et elementum est littera.

140 Constat autem quod in omni radice uel semine rei fundata est uirtus inchoatiua totius producti, aut aliter frustra esset, aut preter ordinem, semen uel radix illius rei. A Dei uero sapientia nichil frustra uel inordinate procedit. Necesse est, ergo, in alphabeto, tanquam in radice uel semine scripturarum, aut cuiuscumque uocis significatiue ad
 145 placitum, latere diuina ordinatione [f. 3b] uirtutem significandi.

At uero nemo dubitat quin elementis uocum potentialiter insit quod compositis uocibus inest actu. Sed forsitan dubitabit utrum ipsis Scripturarum elementis insit ex Dei ordinatione uis significandi ali-
 quod futurum in Dei effectibus et potius in sui secreti misteriiis.

150 Iam autem dubitandum non est in eo quod ueritas ipsa testatur, est siquidem ueritas ipse Deus et quicquid procedit ab ore Dei. Os autem Dei est ille qui et Uerbum est Dei et etiam ipse Deus. Hic autem est Filius incarnatus, qui dicit in *Euangelio*: «Iota unum aut apex unus non preteribit a lege donec omnia fiant».

155 Cum itaque nichil ociosum aut inane procedat ab ore Dei, considerandum nobis est quid significant hii sermones: ‚jota‘ enim est minima litterarum, quod nomen apud grecos in usu est, qui sic nominant litteram que latine dicitur ‚i. Et eandem litteram ebrei fere nominant sicut greci, dicentes ‚yod‘. Sed quomodocumque sit, constat quoniam
 160 apud omnes has tres linguas iota est minima litterarum. Apex autem dicitur proprie notula coniunctionis litterarum in dictione, que quandoque [f. 3c] supraponitur litteris, quandoque supponitur, quibus notulis maxime utuntur Hebrei et Arabes loco uocalium; potest etiam apex dici littera magna que quasi capitalis est.

165 Lex uero est institutio diuine doctrine que in sacro uolumine continetur.

Significat ergo ueritas quod donec omnia misteria diuini secreti que in sacro Legis uolumine continentur ad electorum eruditionem secundum distributionem Spiritus ueritatis completa sint, non preteri-

bit aliqua littera uel notula seu parua seu magna. 170

Igitur, clare insinuat quoniam omnis littera alphabeti, siue parua fuerit siue magna, uim habet significandi aliquid in his pretereuntibus que spectant ad legem Dei. Nichil uero preterit nisi id quod in certo temporis spatio consummationem attingit. Ea uero misteria, que Dei sapientia ordinauit in spacio temporis adimpleri, sunt illa que ad erudiendum in humano genere precipue collegium electorum statuit ab eterno. Etenim, propter numerum electorum maxime cuncta sensibilia produxit in esse, cunctaque misteria que suis reuelare disposuit diuine mentis consilium, ad cuius numeri perfectionem et ad que misteria statutis ab ipso metis temporis reuelanda tantum uoluit durare uel esse tempus, et per consequens reuolutionem et motum, quantum uidit esse sufficiens ad complementum illorum. Etenim, cum hec misteria fuerint adimpleta cessabit omnino tempus et per consequentiam rationis cessare necesse est omnem motum. Quod autem tunc cessabit omnino tempus testatur Spiritus ueritatis in *Apocalypsi*, cum dicit quod «tempus amplius non erit, sed in diebus uocis septimi Angeli, cum ceperit tuba canere consummabitur misterium Dei»; et ut ostenderet quod consummanda misteria prenuntiata sunt diuino spiramine per prophetarum dicta, que in sacro uolumine continentur, subiungit immediate: «Sicut euangelizauit per seruos suos prophetas». Ex predictis igitur habetur expresse quod in misteriis Dei, que Sacra Scriptura fidelibus et maxime electis proponit ad credendum et presciendum, quod reuelabuntur et implebuntur constanter temporibus quibus diuina stabilita fuerunt prudentia, significant aliquid elementa uel semina Scripturarum. 175

Cum autem Scriptura sacra fere tot misteria contineat quot et uerba, quis nucleare ualebit quod illorum elementa scripturarum distincte significant? Procul dubio nemo potest hoc facere nisi beneficio incarnate diuinitatis. Liber enim misteriorum Dei pure homini fuit ostensus in uisione clausus et sigillatus, cum nichilominus scriptus esset intus et foris, que Spiritus testatur in *Apocalypsi* Iohannis, cui et insuper est ab eodem Spiritu reuelatum quoniam triumphator Leo de tribu Juda potens est libri huius aperire signacula. Ad huius ergo Leonis hostium pulsare oportet, si forte dignabitur aperire. Pulsandum est autem duobus anulis supradictis, ardenti uidelicet caritatis affectu atque deuotione mentis humiliata. Pulsauit igitur actor iste, cui demum aperuit Leo tantum, ut ea uiderit que hic scribit de misteriis que significant elementa latine scripture. 190

In quibus uerbis intendit, ultra [f. 4b] illa que explicat, hoc quod omni iam reuelatum est rationi, propter quod etiam, quia comune erat postposuit explicare, scilicet, quod cum omne quod significat aliquid significet per ea que in se habet, oportet ut littera significet per ea que conueniunt ei. Omne enim signum est representatio quedam rei 205

210

215 significare per ipsum. Propter quod etiam figura siue ymago rei proprie dicitur esse signum, quia conuenientius representat uel gerit in se id quod est in signato quam aliud. Necesse est ergo in signo esse aliquo modo id per quod significat. Littera igitur alphabeti, cum significandi uim habeat, ut est dictum, necesse est ut significet per ea que conueniunt ei. Iam autem gramatico, tanquam dormienti prophete, 220 reuelatum est quod tria conueniunt littere, scilicet figura, potestas et ordo. Qualiter autem per hec tria significet in diuinis Sacre Scripture misteriis quantum sibi reuelatum fuit, explicuit actor iste.

Sed adhuc scire oportet de potestate et ordine litterarum, quoniam unumquodque dupliciter conuenit littere. Conuenit enim ipsi ordo in 225 alphabeto, de cuius ordinis signifi-[f. 4c]-catione locutus est actor per singulas. Aliter etiam littere conuenit ordo, scilicet, in coniunctione cum aliis in dictione uel sillaba, sicut dicimus quod hec littera .q. nunquam ponitur in fine dictionis nec sillabe, uel quod hec littera .m. nunquam in eadem sillaba sequitur immediate post .s. Et sic de similibus.

230 De eo uero quod per hunc ordinem littera potest in Dei significare misteriis, nichil tetigit actor iste, aud dubium, quod illi reuelatum non fuit. Frumenta namque misteriorum Dei, que in orreo sacri uoluminis recondita sunt, sicut nec ibidem simul reposita sunt, sic nec simul reuelatione distribuuntur, sed potius successiue, uelut in .VIJ. 235 et .VIJ. annis, sicut in .VIJ. et .VIJ. uaccis aut spicis figuratum est pharaoni. Similiter autem figuratum est *Ysaie*, cui ale medie seraphin, que ad totum seculi huius tempus ueraciter pertinent, partem troni, scilicet, misteriorum Excelsi nunc tegere, nunc uero partem detegere uidebantur; quod claro sermone illa tuba mirabilis Apostolus resonat cum testatur quod [f. 4d] ,nunc', scilicet in transitu presentis durationis «ex parte cognoscimus et ex parte prophetamus».

Nec est hoc potius mirandum in litteris quam in aliis scientiarum principiis. In omnibus enim artibus et scientiis ueritatis et rationis, quemadmodum in triuio et quadruuio, latent non solum in principiis 245 et elementis sed etiam in aliis partibus significationes et prophetie misteriorum Altissimi, cuius nutu et inspiratione per homines aut bonos aut malos et hoc similiter ad misterium sunt inuente. Sicut enim est elementum in grammatica littera, sic et in logica terminus et in rethoricis simplex oratio et in arismetis unitas et in musicis thonus pro 250 simplici uoce acceptus, et in geometricis punctus et in astronomicis instans uel athomus. In quibus omnibus, non sine misterio, ab indiuisibili uel secundum rem, uel secundum rationem inchoat esse diuisibilem. In quibus, et etiam aliis scientie partibus, multiformes iacent significationes misteriorum Creantis et Causantis esse in rebus. Totum enim plenum est intus [f. 5a] et foris huiusmodi significationibus et 255 figuris. Et ipsarum artifices absque dubio prophete fuerunt, quemadmodum Cayphas, non animaduertentes prophetie ueritatem, ac si

dormirent; quoniam «clausi» erant «signatique sermones usque ad tempus prefinitum» ab Eo, cuius clausuram nemo sine ipso poterit aperire uel contra. 260

Redeuntes autem ad litteram dicimus quoniam potestas similiter duobus modis conuenit ei: vno modo, scilicet in se, alio uero in sillaba et in metro. Quomodo autem hoc secundo modo, iam sufficienter tetigit actor iste secundum id quod exitit reuelatum eidem. Sed secundum quod est in se, id est, secundum quod est una simplex pars 265 alphabeti, conuenit iterum ei potestas dupliciter, vno enim modo in quantum est principium uocis composite, et hoc modo conuenit ei potestas illa qua dicitur quod litterarum quedam sunt que per se uocem faciunt, ut uocales, quedam uero cum aliis, ut consonantes, et de consonantibus, quedam sicut mute, quedam sicut semiuocales, et de hoc modo satis tetigit ac-[f. 5b]-tor. Sed alio modo simplex littera alphabeti habet potestatem non in quantum est elementum seu principium uocis composite; sed in quantum est signum misterii. Et iste modus potestatis non est reuelatus gramatico, quia necessarius non erat sue considerationi, sed huic actori, qui misteria Dei considerat, reuelatur. 270 Explicuit ergo de significationibus potestatis littere in quantum est principium uocis composite, qualia significant misteria. 275

Sed de potestate ipsius in quantum est signum misterii solummodo hoc intendit, scilicet, quod habet potestatem significandi misterium numeri: sicut enim ostendit quod et quale significat misterium per figuram, quod uero per ordinem eius in alphabeto, sic intendit quod ultra illam potestatem quam habet in quantum est principium uocis, habet etiam aliam potestatem, non a figura uel ordine, significandi numerum in diuinis misteriis. Et huius rei signum est quod omnibus linguis sunt figure numerorum littere proprii alphabeti. Ratio etiam 280 persuadet hoc: quoniam littere alphabe-[f. 5c]-ti, non considerate secundum quod sunt principium uocis composite, nec considerate secundum figuram et ordinem, sed considerate solummodo secundum quod constituunt alphabetum, procul dubio nichil representant nisi aggregationem unitatum. Aggregatio uero unitatum numerus est. Littere igitur alphabeti, sic considerate, cum singulariter non sint nisi solummodo note unitatum, non poterunt aliud significare quam numerum. 290

Sed quod singula significet numerum in tempore siue in partibus eius, probat ex uerbo Domini, cum dicit v^o *Matthei*: «Iota unum aut apex unus non preteribit», etc. Hiis enim uerbis non significat Dominus quod littera in sua substantia pretereat, quoniam nichil est, non enim potest litterarum aliqua cessare uel preterire sine alia, nec cessabunt esse donec cessent omnino scripture: hoc autem erit cum scribentes omnino cessabunt. Est ergo uerbi Dei sic loquentis intentio, 300 quod non preteribit id quod significatur per litteras, donec omnia com-

pleantur aut fiant.

Clare igitur dat intelligi quod id, quod significat littera sic absolute sumpta, sit preteriens [f. 5d] aut transiens tale, infra quod omnia
 305 fienda compleri debent. Semper enim, ‚donec‘, in quantum importat ordinem actus ad actum in tempore, coniungitur uni actui et significat alium aut sequi secundum tempus aut adequari. Si, ergo, omnia fieri debent antequam transeat quod significatur per litteram, cum extra omnia nichil relinquatur, oportet ut id quod significatur per litte-
 310 ram cum omnibus simul compleatur et transeat. Postquam enim omnia facta fuerint, nichil fiendum relinquatur. Idcirco necesse est ut simul cum factis omnibus impleatur. Vnde hic non erit sensus: ‚Omnia fient antequam illud fiat‘, quia falsa esset locutio et improprius sermo, quoniam impossibile est omnia fore facta si aliquid remanet ad fiendum: sed erit sensus: ‚Omnia fient antequam illud quod significatur per litteram terminetur aut compleatur‘. Et hoc uolens significare Dominus dixit: «Non preteribit», etc., id est, non terminabitur. Non enim dixit: ‚non fiet hoc donec omnia fiant‘, sed «non preteribit hoc», etc. Impossibile est enim ab ore Dei quicquam improprium aut
 320 [f. 6a] falsum procedere: vnde relinquatur necessario quod, si id quod significatur per litteram preterire uel terminari non potest, nisi cum omnia terminabuntur et complebuntur, quod illud sit tale transiens, quod ad fieri omnium sit necessarium, aliter sermo Domini improprius fuisset aut ociosus, quod procul dubio nefas est opinari. Nichil autem transiens necessarium est ad fieri omnium Dei misteriorum et operum que fieri disposuit propter numerum electorum, nisi tempus. Ergo tempus, siue numerum partium temporis, littera supradicto modo sumpta significat.

Sed quod singula litterarum alphabeti centenarium significet numerum, tripliciter probat, scilicet ratione, signo et auctoritate. Ratio uero quam intendit, hec est: Cum sit ostensum quod littera in misteriis Dei, que Sacra Scriptura continet, significat numerum temporis ad consummationem dictorum misteriorum, tunc rationabile est, cum significet sicut radix, quod significet numerum multiplicatis, qui
 335 conuenit fructibus Scripture. Numerus enim fructuum arboris secundum naturam est potentialiter in [f. 6b] radice.

Fructus autem Scripture Dei finaliter duplex est, scilicet, notificatio uel ostensio operum iustitie in electis. Alius uero est manifestatio aduentus Filii incarnati. Tota enim doctrina Sacre Scripture quibus-
 340 cumque linguis tradita sit, in summa tamen ad hec duo ordinatur, scilicet, ad docendum et explicandum opera quibus electi iustificantur et ad ostendendum aduentum incarnati Filii Dei, qui caput est et rex et eterna glorificatio electorum ipsius. Tota uero doctrina iustificantium operum dependet ex decalogo preceptorum. Sicut enim litte-
 345 ra est immediatum semen Scripture siue materialis radix immediate,

sic .x. precepta sunt immediate semen et radix materialis totius doctrine, quam de iustificantibus operibus Scriptura continet Sacra et in illis .x. seminaliter continetur, quippe si continetur in .x., cum et de duobus primis tantummodo testetur hoc ueritas dicens quod «ex ipsis pendent Lex et Prophete». 350

Intendit igitur actor iste quod si hoc semen fructificationis [f. 6c] diuine Scripture in seipsum multiplicetur, numerus centenarius inde surget, decies enim .x. faciunt centum. Erit ergo secundum hoc rationabile quod, si littera significat numerum temporis in consummatione fructificationis Scripturarum, quod significet illum qui prouenit ex multiplicatione seminis fructuum in seipsum, scilicet, centenarium. Et hoc dictum est quantum ad primum fructum diuine Scripture. 355

Sed quod adhuc significet numerum centenarium quantum ad secundum fructum ipsius, scilicet, quantum ad manifestationem utriusque aduentus Filii incarnati, tribus signis rationabiliter probat. Quorum primum est quia iudeis, quibus primus aduentus Filii Dei in carne promissus est, tot annorum centenaria et non plura data sunt a tempore quo date fuerunt eis littere alphabeti usque ad incarnationem Domini quot habent elementa in alphabeto. Post confusionem enim lingarum, Heber, primus inuentor fuit litterarum hebraycarum et ipse fuit initium hebreorum, a quo tempore usque ad in-[f. 6d]-carnationem Domini viginti duo et non plura centenaria annorum inueniuntur, et tot etiam et non plures habent litteras alphabeti. Licet enim in aliquibus habeant duplicem figuram, tamen ipsa substantia elementi non est nisi una. 360
365
370

Secundum autem signum quantum ad predictum aduentum Filii Dei accipit ex tempore Latinorum. Nam ab initio ipsorum, scilicet, ab editione urbis Romane usque ad incarnationem Domini tot sunt centenaria annorum quot sunt littere in alphabeto Latinorum a prima usque ad illam que significat propriam incarnationem ipsius, scilicet, usque ad .H. Septem enim littere precedunt eam, ille scilicet, quas Romani ad perpetuam computationem temporis in calendario posuerunt. 375

Tertium autem signum, adhuc precedentibus efficacius, est quod accipit ex uisione *Danielis*. Huic enim in summa maiori reuelatus est numerus temporis a tempore suo usque ad consummationem seculi, cum dictum est ei, sicut legitur in .viii^o. capitulo libri eiusdem, quod «usque ad uespere et mane, dies duo milia trescenti». Quo autem tempore sue etatis fuerit facta hec reuelatio Danieli, precise nescitur. Sed [f. 7a] perspectis cronografiis et hystoriis Romanorum et regum Iuda, inueniemus quod Daniel fuit quasi contemporaneus initio Romanorum seu Latinarum gentium. Et cum uixerit centvm et .x. annis, pro certo constat quod in primo centenario Romanorum seu Latinarum gentium fuit adolescens, et quod necessario fuit mortuus in secundo, et hoc ideo quia constat quod Daniel non precessit initium Latinorum, 380
385

390 sed fuit post initium, infra tamen centenarium primum ipsorum. Quapropter asseri potest ex certo quod in primo fuerit adolescens et quod obierit in secundo, cum constet quod uixerit centum et decem annis.

Volens igitur actor iste incertum relinquere et certum accipere de tempore Danielis, ad significandum hoc dixit quod Daniel adoleuit sub prima littera, .A., et obiit sub secunda, quasi diceret quod Danieli, qui pro certo contemporaneus fuit in parte primo et secundo centenario Latinorum, reuelatum est quod a temporibus illis «usque ad uespere et mane (sunt) dies duo milia et trescenti». Constat autem quod in hoc numero sunt tot et non plura centenaria quot [f. 7b] habent litteras in alphabeto Latini, scilicet .XXIIJ.

Quare uidetur quod littere alphabeti date sint Latinis non solum ad prophetandum per primas septem primum aduentum Filii Dei, sed ad prophetandum, maxime per numerum omnium, secundum aduentum. Cum, ergo, ille aduentus necessario sit futurus, completis a tempore Danielis viginti tribus centenariis, concludit rationabiliter quod centenarium significat singula litterarum in alphabeto.

Quod autem secundus aduentus Filii Dei sit futurus post transitum tot centenariorum, claret ex uerbis uisionis et ex uerbis expositionis angelice in eodem capitulo. Verba enim uisionis seu reuelationis sunt hec: «Vsque ad uespere et mane, dies», etc. Hec etiam uerba in eodem capitulo repetit angelus eodem ordine, nichil penitus immutando, et hoc ad confirmationem, cum dicit: «Et uisio uespere et mane, que dicta est, uera est». Plane ergo colligitur ex uerbis uisionis quod, consummato predicto numero, uespere erit et mane sequetur immediate. Et hoc quidem ualde proprie dictum est, abso-[f.7c]-lutum enim uespere est finis temporis siue consummatio temporalium, absolutum uero mane perfecti splendoris et lucis est initium eternorum. Vnde, quia finem temporis immediate sequetur aduentus secundus Filii Dei, qui est tam reprobis quam electis eternitatis initium, idcirco uespera consequenter immediate coniunxit mane.

Hoc etiam patet per expositionem angeli paulo post, cum dicit: «In tempore finis complebitur uisio». Si, ergo, uisio siue reuelatio numeri supradicti complenda est in fine, scilicet seculi, cum post istum finem absolutum sequatur immediate secundus aduentus Christi, tunc manifeste patet quod consummato predicto numero erit statim, die et hora quam solus Altissimus nouit, secundus aduentus ipsius.

Post hec uero subiungenda est actoritas diuine Scripture .viii^o. *Luce*, per quam adhuc probat supradictum intentum, et est hec: Semen «cecidit in terram bonam: et ortum fecit fructum centuplum». Intendit, ergo, ex hoc quod, cum littere alphabeti, que semen Dei sunt, [f. 7d] ceciderint in terram bonam sacri uoluminis misteriorum Ipsius, quod id quod littera significat ad consummationem illorum misteriorum centuplicabit. Significat autem, ut dictum est, tempus uel partem tem-

poris: ergo, significabit illud centuplicatum, ita, scilicet, quod, si diem, centenarium dierum, et si mensem, mensium, etc. Sed centenaria dierum aut mensium non sufficiunt ad complementum aut consummationem misteriorum Sacre Scripture, iam enim fuissent omnia adimpleta, quod patet esse falsum etiam ex predictis, quia secundum hoc, secundus aduentus Domini transiisset et iam tempus amplius non esset, quorum neutrum est uerum. Necesse est ergo sint centenaria annorum, maxime cum iste numerus per preterita inueniatur conformari et adequari iam consummatis misteriis et non discordet in aliquo cum hiis que restant ad consummandum, consideratis omnibus diligenter que sacra resonat Scriptura de hiis et de illis.

Si quis autem obiciat ex uerbis predictae uisionis *Danielis* quod illa centenaria sunt dierum, cum dicat: «Dies duo [f. 8a] milia trescenti», dicendum quod per dies intelligit annos, quod per expositionem angeli patet, cum dicit quod «in fine complebitur uisio». Ex quo dat intelligi claro sermone quod per dies in illa uisione anni intelliguntur, etenim, duo milia et trescenti dies non faciunt octo annos. Cum, ergo, dicat quod in fine complebitur uisio numeri illorum dierum, ridiculum esset intelligere per dies id quod uulgariter intelligitur.

Nec insolitum est in Scriptura Dei per dies intelligere annos, ymo est ualde usitatum et frequens, unde et Spiritus in *Ezechiele* testatur: «Diem pro anno computauit tibi». Nec tamen existimandum est propter hoc quod Spiritus Dei sic loquatur preter solidam rationem: nonne enim philosophi dicunt quod dies est «solis latio super terram», et quod dies naturalis est «unica reuolutio solis ab una parte orbis ad eandem»? Secundum has igitur diffinitiones bene et conuenienter poterit absolute uocari dies illa «latio solis super terram» uel per circuitum terre, in qua perfecte sol in orbe proprio reuoluitur [f. 8b] de puncto ad punctum, ymo: ex quo dies accipit rationem et nomen a reuolutione solis in orbe ab una parte ad eandem, tunc rationabiliter perfecte reuolutioni solis in orbe de parte in partem, magis proprie et etiam absolute conueniet nomen diei.

Talis autem perfecta reuolutio solis non est nisi una, scilicet, quam in anno perficit in proprio orbe. Illa enim cotidiana reuolutio solis, licet sit in eandem partem equinoctialis aut firmamenti, non tamen in eundem punctum, sicut patet ex diffinitione astronomorum, cum dicunt quod dies naturalis est reuolutio equinoctialis cum tanta parte zodiaci, quantam interim motu proprio sol pertransit in firmamento. Quod ergo sol cotidie transit motu proprio non permittit ut in cotidiana reuolutione redeat ad eundem punctum firmamenti, tamen in annua reuolutione solis non impedit. Annus, ergo, cum sit mensura temporis, in quo sol orbem reuoluit proprium de puncto ad punctum, secundum hoc absolute poterit appellari dies, id est, unica et perfecta reuolutio solis de puncto ad punctum in orbe suo. Ex qui-

bus patet qualiter in Dei philosophia ratio rerum et proprietates obser-
 480 uatur et qualiter etiam humanam philosophiam, que circa rerum na-
 turas directe procedit, non reprobatur, sed illustratur.

Ostenditur est igitur hucusque sufficienter quod semina scriptura-
 rum numerum in tempore significant, et quem etiam numerum, et
 ad cuius rei cognitionem. Tunc breuiter cernendum est qualiter in tem-
 poribus et numeris ipse Sator excelsus iecerit semina prophetie.

485 Diximus autem supra quod «tempus est numerus motus». Nichil
 autem numerat aliud nisi secundum quod ei ratio uniuersalis numeri
 adaptatur. Dicitur autem uniuersalis numerus seu comunis, numerus
 absolute acceptus et non contractus ad aliquod numerale: talis uero nu-
 490 merus ideo dicitur communis, quia instrumentum est communiter nu-
 merandi omne quod numeratur. De quo numero sic sumpto
 uniuersaliter arimeticus agit. Huius autem numeri principium est
 unitas. Numeri uero ratio est quod sit agregatio unitatum. Opor-
 8d]-tet ergo quod tempus, ex quo rationem habet numeri, numeret
 motum per unitatem tanquam principium et per agregationem uni-
 495 tatis, scilicet per diem unam, aut per agregationem multorum dierum,
 et sic de aliis partibus temporis. Cernamus, igitur, que sit prima et
 comunis diuersitas in numero absolute sumpto, in quantum est ins-
 trumentum numerandi, si forte uidebitur ipse numerus sic acceptus
 tempora seculi prophetare latenter.

500 Dicimus, igitur, quod numerus, secundum id quod est in se, pri-
 mo diuiditur in parem et imparem, sed secundum quod instrumen-
 tum est numerandi, due ipsius prime differentie sunt, digitus et
 articulus. Ex hiis enim duobus compositus numerus surgit. Omnis ita-
 que numerus aut constituitur digitis aut articulis, aut utroque. Sunt
 505 autem digitus nouem, scilicet unitas, binarius, etc., usque ad nouena-
 rium. In actu enim numerandi unitas pro numero sumitur. Articulus
 autem est omnis numerus, qui potest in .x. equales partes resolui, si-
 cut denarius, uigenarius, etc. Que igitur in digitis sit diuersitas per se
 patet. [f. 9a] In articulis autem non inuenitur nisi triplex diuersitas,
 510 scilicet denarii, centenarii et millenarii, supra millenarium enim nul-
 lus est numerus qui non surgat uel ex millenario uel ex hiis qui sunt
 infra ipsum, et proinde etiam ab aliquo illorum nominatur. Hoc est
 illud ergo quod figuratur in manu abbe, in qua quidem ab unitate us-
 que ad millenarium numeri distincte notantur per digitos et articu-
 515 los, et supra millenarium nichil habet manus distincte notatum. Nec
 propter id attamen prohibetur redeundo per scalares gradus, quos in-
 tra se continet, quotlibet millenaria numerare. In qua etiam manu ui-
 debis hiis nouem numeris, scilicet unitate, binario, et ceteris usque ad
 nouenarium uelut digitis intricantibus fila, numeri cordam quan-
 520 tumlibet longuam formari, in qua corda semper articuli uelut nodi
 coniunctionis occurrunt inter nouenarium immediate antecedens et

subsequens.

Supradicta igitur diuersitas numeralis, cum Dei misteriis et effectibus applicetur, non casualiter est inuenta [f. 9b] sed inspiratione diuina, siue illi quibus primo extitit reuelatum boni fuerint siue mali. Non enim est uis in hoc quoniam, Sacra Scriptura pluries attestante, Deus ad manifestationem sue potentie per quoscumque uult operatur bonum. Procedit ergo predicta diuersitas a sapientia mentis diuine in misterium et in signum suorum effectuum. Quid igitur significat aut prophetat hec diuersitas numeri simpliciter sumpti in eo numero temporis, quo totum seculum mensuratur, iam non latere uidebitur sed lucide potius apparere, quod significat totam diuersitatem temporis mensurantis seculum et numerantis partes illius in millenario numero comprehendi, ita quod totum illud tempus millenario aut eius partibus numeratur et numerat. Totum igitur tempus seculi manus est abbe, scilicet, Patris excelsi, qua cuncta que fiunt dinumerat. Sed hec prophetia tenebrosa nimis erit atque confusa, donec appareat saltem quot millenariis comprehendatur predicta diuersitas, ut sciatur in quo to millenario omnia que fiunt per creatorem consummationem accipiant, [f. 9c] quamuis forsitan in quota parte millenarii illius precise non patiatur consilium diuini secreti quod reueletur.

Pulemus, igitur, anulis supradictis constanti animo expectantes si ianuas sue lucis nobis aperiat ille Leo, qui celum claudit et aperit, ut uidere possimus qualiter semen huius prophetie posuerit in naturis et uirtutibus numerorum. Totum enim pulcrum, totum delectabile, totum ordinatum, totum perfectum est quicquid a Deo procedit.

Dicamus ergo quod, cum omne quod numeratur supra millenarium numeretur per id quod infra millenarium clauditur, oportet quod millenaria consummationis omnium fiendorum numerentur per aliquem eorum numerorum, qui infra millenarium continentur, ita scilicet ut illa millenaria consummationis seculi sint duo aut tria, etc., computatis millenariis per binarium aut ternarium, aut quaternarium, aut aliquem ceterorum. Iterum, autem, cum Dei perfecta sint opera et consumatio seculi sit absoluta operum Dei perfectio, conuenit ut numerus significans talem perfectionem undique sit perfectus et absolute et omnimode perfectionis ostensiuus. De millenario, igitur, iam ostendimus quod perfecte comprehendit totam diuersitatem, que potest in natura numerorum inueniri. Millenarius ergo numerus conueniens est ad significandum perfectionem in natura.

Preter hanc autem perfectionem non est perfectio nisi in partibus. Omne enim quod perfectum dicitur, aut est tale ratione suarum partium aut ratione suarum qualitatum aut habituum. Qualitates autem et habitus naturam communiter appellamus.

Igitur conuenit in proposito ut millenarius, qui primus et solus comprehendit absolutam perfectionem in natura numerorum, nume-

retur per numerum, qui comprehendat in se perfectionem, que causatur ex partibus aliquotis totum suum perfecte et precise reddentibus. Sicut enim id, quod in illo millenario consummationem accipit, perfecte uel undique est perfectum, ita etiam conuenit in signum huius, ut millenarius ille numeretur numero perfecto in partibus, ad hoc ut [f. Xa] perfectio, et perfectio plena et absoluta perfectio in consummatione illa notetur. Inter numeros autem, qui perfecti sunt partibus, solus ille conuenit huic rei siue misterio, qui reperitur intra numerum operum, quibus iustificantur electi ex seculo, propter quos etiam tota duratio seculi est statuta. Dictum est autem supra quod ille numerus est denarius, scilicet numerus decalogi siue decem preceptorum: ergo, numerus perfectus in partibus, qui reperitur ab uno usque ad decem, rationabiliter conueniet huic rei.

Iam uero, in arimeticis est ostensum quod intra denarium numerum nullus est perfectus in partibus preter senarium. Partes enim eius aliquote, si ad inuicem coniungantur, ita perfecte restituunt suum totum, quod nichil superabundat aut deficit. Igitur, conuenit ex predictis ut in numero, quo seculi consummatio mensuratur, millenarius per senarium crescat aut e conuerso, ita, scilicet, ut in sexto millenario aut in millesimo senario predicta consummatio terminetur. [f. Xb] Infra quem numerum omnes alii contenti figura similiter sunt misterii alicuius in Dei operibus. Sed eorum figuras et significationes adhuc «ex parte cognoscimus..., cum autem uenerit quod perfectum est», perfectam attingemus cognitionem. De illis autem numeris, quorum sunt iam significationes et misteria reuelata, iam ut plurimum sufficienter locutus est actor iste in *Concordia Noui et Ueteris Testamenti*. De hoc autem millenario, qui per senarium crescit ad durationem seculi mensurandam, patet etiam quod oportet ut sit annorum. Nam millenarius dierum et mensium ueritati Sacre Scripture non conuenit. Clarum, ergo, relinquitur ex iamdictis qualiter prophetia supradicte mensure lateat in rationibus numerorum.

Consequenter uero speculandum est qualiter in numeris temporum seu partium temporis totius seculi sint proiecta diuinitus semina huiusmodi prophetie. Dicamus, igitur, quod Scriptura Dei testatur mille annos ante oculos eius pro die unica reputari, secundum quam sumptionem illud [f. Xc] *Genesis* uerificatur ad litteram, «in quocumque die comederis de ligno scientie boni et mali, morte morieris», etenim morte naturali Adam mortuus est in millenario primo. Itaque, si millenarius unus in duratione seculi est apud Deum tanquam dies una, conuenit ut millenaria sex sint tanquam dies sex. Nec intelligendum est ut hec dictio ‚tanquam‘ dicat similitudinem breuitatis aut celeritatis, ita ut sit sensus: ‚Mille anni apud Deum tam breue tempus est sicut dies‘; aut ‚tam celeriter apud Deum transeunt, sicut dies‘, quoniam neutrum istorum uerum est nec proprie dictum: licet enim

Deus non subiaceat tempori, uerumptamen intuitus sue mentis quantitates temporum secundum ueritatem metitur. Sed potest esse sensus: ,Que in mille annis aguntur et transeunt eque perfecte cognoscit et in-tuetur Deus, sicut que fiunt in una die', aut ,que fiunt in mille annis facere potest Deus in una die'. Quocumque enim istorum modorum sic dicatur, ita, scilicet, ut semper sit [f. Xd] sensus quod extensio tem-
poris nullam causat diuersitatem uel immutationem in Dei cognitio-
ne uel potentia, semper uerus et proprius erit sermo.

Conuenienter, igitur, hec dictio ,tanquam' dicit similitudinem mis-
teriorum et operum, cum dicitur in *Psalmo*: «Mille anni ante oculos
tuos tanquam dies eterna, que preterit», siue tanquam dies una. Et
iterum, *Secunda Canonica Petri*, .III°. capitulo: «Vnus dies apud Domi-
num sicut mille anni, et mille anni sicut unus dies»: quod qualiter
sit, in libro *De concordia duorum testamentorum*, actor iste diuina reuela-
tione sufficienter edisserit, scilicet, de misteriis et significationibus sex
dierum. Hic autem sufficit intelligere quod sex millenaria consuma-
tionis seculi figurantur in sex diebus creationis: aud dubium, non sine
misterio uoluit conditor benedictus in sex diebus distincte producere
quod complere poterat in momento. Sed ut in signum esset electis
quod, sicut opera primeue creationis partium uniuersi perfecit in sex
diebus, ita, que creare et facere disposuit propter electos suos per to-
tam dura-[f. XIa]-tionem seculi, in sex annorum millenariis adimple-
ret, et hoc est esse apud ipsum sex millenaria tanquam sex dies. In sex
itaque millenariis complebitur omne opus creationis in quoto etiam
tempore creationis tanquam in sex diebus licitum est creature uacare
laboribus operum. Post hec autem nullatenus licebit eidem, sed uelit
nolit habebit intendere ad colendum et cognoscendum solum diuine
maiestatis potentiam, qui iam non creabit tunc, sed a creatione ces-
sans stabit iudicans de operibus creature, quod quasi fiet in die septi-
ma, que idcirco Deo solummodo reseruatur in sabbatum, quia solius
Dei est de operibus creature iudicare uniuersaliter stabili ueritate.

Post quod iam non restat electis nisi susceptio octo beatitudinum
in eternitatis gloria, quam lux et gratia Noui Testamenti promittunt
fideliter, quod quia quasi in tempore succedit octauo, quamuis tunc
tempus omnino desierit. Hinc est quod a filiis Noui Testamenti tan-
quam in signum octaue resurrectionis in gloria octaua seruatur. De
misteriis [f. XIb] autem horum numerorum et aliorum, qui infra mil-
lenarium continentur, quantum iam reuelatum est, sufficienter trac-
tauit hic actor in quatuor operibus suis, scilicet hoc presenti, et in
Psalterio decacordo et in *Expositione Apocalipsis*, et pre hiis omnibus in
Concordia duorum Testamentorum.

Patet, igitur, ex predictis id quod uolumus ostendere, scilicet, qua-
liter in partibus temporis totius seculi, sicut in sex diebus laboris et
operis, Dei ordinatione lateat tanquam in semine figura totius tem-

655 poris, in quo debent omnia creationis, generationis, corruptionis et
 omnis motus opera consummari, in quo cernitur mirabilis diuine sa-
 pientie celsitudo, uolens electos suos de huiusmodi misterio erudire.
 Nam infirma et corruptibilis natura hominis, immortalitatis gloria de-
 nudata propter preuaricationem primi parentis, finitur in tempore ualde
 660 breui, unde nec attingere potest totam extensionem, nec simul etiam
 sensibus experiri. Factum est itaque, ne sit expers huius cognitionis,
 ut ymago rei predictae quamdiu durauerit homo, feratur quasi [f. XIc]
 continue coram sensibus eius et cotidiana representatione figure in-
 trinseca cognitio rei significatae continue uigeat in eodem: indesinens
 enim replicatio predictorum dierum omnia supradicta iugiter menti-
 665 bus mortalium representat, ut, quod simul cernere nequeunt, iugi reuo-
 lutione capiant successiue.

Dies igitur supratacti stabiliti sunt a diuina prudentia tanquam
 prophete perpetui, futuram consummationem cotidiano uaticinio in-
 fallibiliter nunciantes.

670 Ostensum est ergo qualiter in summa maiori tempus consumma-
 tionis seculi propheticæ figuratur in numero litterarum alphabeti la-
 tini, qualiter uero in diuersitatibus numerorum et qualiter in
 partibus temporis. Et hoc fuit propositum principale.

675 Ecce igitur iam pre oculis contemplationis existit maxima ista
 rota totius temporis seculi huius, infra quam, si quis intueatur atten-
 te, innumerabiles quasi speculabitur rotas, ut infra rotam, rotam, et
 infra reuolutionem, reuolutionem tam generatio-[f. XIId]-nis et cor-
 ruptionis, quam numerorum et temporis uidere non cesset.

680 Hec est etiam illa rota, quam cum partibus suis omnes artes et scien-
 tie ueritatis prophetant aut in partibus aut in toto, uel in utroque.

Huic seruiunt misterialiter omnes partes et regule orationis gra-
 matice, omnesque termini logice argumentationis similiter, necnon
 et rethorice persuasionis oratorie partes.

685 Videbis etiam infra ipsam omnes arismetice numeros, tam pares
 quam impares, tam lineares quam superficiales quam solidos cum
 uniuersis ipsorum proprietatibus misterii gerentes ymaginem.

Hic musice claro misterio latitat monocordum, in quo uocum dis-
 crepantie, sonorum proportionales, certa numerorum ratione distincte
 formantur. Hic etiam multicordum clarius resonat, in quo plurium
 690 cordarum sonus armonice surgit in melodiam effectuum diuinorum.

Hic est etiam ille geometricus circulus, infra quem omnis angula-
 ris et multilatera [f. XIIa] figura describitur conuenienter ad misterii
 rationem, ubi etiam omnes figure multigone finaliter in triangulum
 resolute, ipsius passionibus innotent, aut dubium non sine misterio
 695 principii rerum omnium, quod firmiter esse scimus indiuiduam Tri-
 nitatem.

Hic astrologus metitur corporum spericorum dimensiones, hic oc-

tonarium sperarum uisibilibus signis enumerat. Cernit hic etiam septenarium planetarum, hic uarios eorundem motus calculo comprehendit et circularum pluralitatem ymaginatur, eclipses lunarium preuidet ac satagit non sine misterio coniecturare futura. 700

Naturalis autem hic principia cunctorum mobilium corporum uniuersaliter numerat, quiditates perquirat, passiones sompniat et non sine labore congregat proprietates experimento.

Hic perspectiuus linee radialis nunc uisu, nunc speculo, nunc umbris, corporum passiones ostendit. 705

Hic methaphisicus partium entis numerum et uniuersalia [f. XIIb] speculatur ad notitiam ueri entis.

Hic moralis artifex rationis enumerat et notificat habitus, uires connectit, uoluntatem regulat, mentem componit, felicitatem prophetat. 710

Hic salutis amator accedit ut conferat sanitatem, uidelicet medicus, qui rerum naturalium, non naturalium et contra naturam diuersitatem enumerans, tantum in ipsis profundat indaginem intellectus quantum acquisitioni salutis misterialiter est necesse, iuxta illud *Apostoli*: «Non plus sapere quam oportet», etc. 715

Postremo hic sequitur iuris prudens, qui stateram iudicii manu tenens in humanis actibus boni ciuilibus et equi sedem ueraciter iudicat, et iustitie medium irreprehensibili ratione discernens, lites terminat et unicuique tribuit quod est suum. 720

Quibus peractis, solum restant premium iustis ad gloriam et iniustis ad ignominiam adiudicata supplicia.

Precedit ergo in liberali eruditione hominis gramatica [f. XIIc] misterialiter tanquam alphabetum cognitionis ad recte loquendum.

Logica uero sequitur ad subtiliter discernendum. 725

Distinctis autem ab inuicem uero et falso, tunc homini restat ornatu rethorico cum electa ueritate placere.

Iam uero, ad eloquentiam eruditus misterialiter in arismetis edocetur reddere patrifamilias calculi rationem.

Et in musicis consequenter eundem dulcissonis cantibus retinere placatum. 730

Cum uero geometria succedit, emancipatum instruit filium ut construende sibi domus accipiat certitudinem mensurarum in fundamentis et spaciis et lateribus parietum et terminis angulorum.

Constructoque habitaculo, prudentis induere habitum ad bene regendum insinuat astrorum peritia, ut ardua considerare non negligat et futura metiri. 735

Ne uero in superbie tumorem exurgat animi spuma, originis sue principia monstrant ei naturalia consequenter eiusque nature miserias et defectus. 740

Quibus agnitis, immediate consulit perspectiua petere radium diui-

ne lucis ad [f. XIIId] specularandum.

745 Post quod, sine medio predicat methafisica defigere uisum in celsitudinem primi entis, in quo solummodo boni plenitudo et esse stabilitas inuenitur.

Quibus sic rationabili et solida cognitione suppositis, in hoc plenum, bonum et uerum ens ordinatis affectibus tendere moralia persuadent.

750 Iam autem in Deum tendenti non solum intellectu sed uoluntatis affectu saluator medicus aduenit, pocula ministrans curantium et conseruantium gratiarum.

Nec restat finaliter iam post ista, nisi iudicium expectare.

755 Quid amplius? Tam intricatum est rete istud ex omni parte, quod nec mente capi nec sermone ualeat explicari donec «uenerit quod perfectum est».

Interim autem hec pauca, diuina inspiratione concessa, perstrinximus ad elucidandam mentem actoris, rogantes ne quis auditor aut lector iudicet de predictis donec plene fuerit in omnibus eruditus.

Explicit *Introductio in librum Joachim*, etc.

760 Deo gratias.

TAULA DE MOTS DE LA INTRODUCTIO...

- a* 101, 113, 116, 117, 119, 133, 142, 154, 293, 363, 366, 374, 380, 395, 397, 404, 462, 528, 546, 637, 644, 667
ab 92, 151, 155, 177, 180, 202, 251, 259, 319, 372, 373, 458, 463, 512, 513, 577, 726
abbe 513, 536 (*abbas*)
absoluta 554, 571; *absolutum* 415, 416, 424; *absolutam* 565 (*absolvo*)
absolute 136, 137, 393-394, 460, 465, 476, 488, 497, 555-556
absque 256
ac 257, 701
accedit 712; *accedentes* 11 (*accedo*)
accipit 372, 379, 462, 568; *accipere* 393; *accipiat* 733; *accipiant* 539-540; *acceptus* 250, 488, 498 (*accipio*)
actor 10, 98, 106, 111, 121, 206, 222, 225, 264, 271, 351, 393, 591, 623, 648; *actoris* 103, 757; *actori* 109; *actorem* 95
actus 306; *actui* 306; *actum* 306; *actu* 147, 506; *actibus* 718
ad 11, 21, 30, 40, 44, 55, 62, 64, 66, 73, 86, 87, 124, 137, 138, 144, 168, 173, 175, 179, 180, 182, 192, 203, 237, 247, 258, 261, 306, 315, 323, 325, 332, 340, 341, 342, 357, 358, 359, 363, 366, 371, 373, 375, 376, 377, 380, 382, 394, 397, 402, 403, 410, 412, 432, 436, 443, 458, 462, 463, 473, 475, 477, 483, 488, 505, 514, 518, 527, 559, 570, 578, 581, 592, 601, 636, 692, 708, 721, 722, 724, 725, 728, 735, 742, 757
Adam 603
adaptatur 487 (*adapto*)
adeo 3
adequari 307, 442 (*adaequo*)
adhuc 223, 358, 378, 428, 587-588
adimpleret 631-632; *adimpleri* 175; *adimpleta* 183, 438 (*adimpleo*)
adiudicata 722 (*adiudico*)
admirari 5; *admirandas* 12 (*admiro*)
adoleuit 394; *adolescens* 388, 391 (*adoleo*)
adquisitioni 715 (*adquisitio*)
advenit 750 (*advenio*)
aduentus 339, 360, 361, 404, 407, 418, 424, 426, 439; *aduentum* 342, 371, 402, 403-404
affectu 205, 750; *affectibus* 747 (*affectus*)
aggregatio 290; *agregatio* 492; *agregationem* 494, 495; *aggregationem* 290
agnitis 741 (*agnosco*)
agit 491; *aguntur* 612 (*ago*)
ale 236 (*ale*)
aliqua 134, 170, 298; *aliquid* 34, 39, 172, 194, 211, 314; *alicuius* 72, 86, 119, 587; *aliquem* 549, 553; *aliquod* 148-149, 488; *aliquo* 55, 114, 217, 443, 512; *aliquibus* 369 (*aliquis*)
aliquantulum 16
aliquotiens 76
aliquote 581; *aliquotis* 567 (*aliquotus*)
aliter 141, 226, 216
alius 338; *alia* 298; *aliud* 25, 216, 292, 486; *alium* 25, 216, 292, 486; *alium* 307; *aliam* 283; *alio* 262, 271; *alii* 586; *aliorum* 646; *aliis* 75, 227, 242, 245, 253, 269, 496
alphabetum 132, 289, 724; *alphabeti* 9-10, 171, 217, 266, 271-272, 285, 286, 291, 329, 363, 368, 401, 430, 671; *alphabeto* 143, 225, 281, 364, 374, 400, 406
altius 55; *altissimus* 426; *altissimi* 246 (*altus*)
amator 712
ambulatur 87 (*ambulo*)
amplectamur 19 (*amplector*)
amplius 186, 439, 753
angelice 409 (*angelicus*)
angelus 411; *angeli* 167, 421, 447-448
angularis 691-692
angulorum 734 (*angulus*)
animadvertentes 257 (*animadverto*)
animi 738; *animo* 4, 542 (*animus*)
annotatur 90 (*annoto*)
annus 76, 81-82, 474; *anni* 90, 449, 607, 619, 622; *anno* 83, 92, 455, 467; *annum* 74; *annorum* 97, 102, 362, 367, 374, 441, 593, 631; *annis* 88, 235, 328, 329, 612, 613; *annos* 447, 450, 453, 600
annua 474 (*annuus*)
ante 600, 619
antecedens 521 (*antecedo*)
antequam 308, 313, 315
anulis 205, 542 (*anulus*)
aperit 543; *aperuit* 207; *aperire* 203, 204, 260; *aperiat* 543 (*aperio*)

- apex 153, 169, 153, 296
 apocalipsis 649; apocalipsi 201; apocalypsi 185
 apostolus 239; apostoli 715-716
 apparebunt 13; apparere 532; appareat 537; apparens 69 (appareo)
 appellamus 563; appellatur 96-97; appellari 476 (appello)
 applicari 31; applicetur 524 (applico)
 apud 78, 95, 157, 160, 604, 607, 608, 621, 632
 arabes 163 (arabs)
 arboris 335 (arboris)
 ardenti 205 (ardeo)
 ardua 736 (arduus)
 argumentationis 682 (argumentatio)
 arismetice 684 (arismetica)
 arimeticus 491; arimeticis 249, 579, 728
 armonice 690
 artes 679; artibus 243 (ars)
 articulus 503, 506; articuli 520; articulis 504, 509; articulos 514-515
 artifex 709; artifices 256
 asseri 391 (asserere)
 astrorum 736 (astrum)
 astrologus 697
 astronomis 250 (astronomicus)
 astronomorum 469 (astronomus)
 at 28, 146
 athomus 251
 atque 206, 537
 attamen 516, 675-676
 attento 4 (attendo)
 attestante 526 (attesto)
 attingit 174; attingemus 589; attingere 659 (attingo)
 auctoritate 330 (auctoritas)
 aud 129, 231, 626, 694 (haud)
 auditor 757
 aut 7, 27, 75, 116, 118, 126, 136, 141, 144, 153, 155, 235, 246, 247, 295, 302, 304, 307, 316, 320, 324, 436, 468, 494, 504, 529, 534, 551, 552, 561, 562, 582, 584, 585, 606, 608, 613, 680, 757
 autem 27, 32, 45, 69, 80, 85, 94, 95, 105, 115, 124, 127, 129-130, 136, 140, 150, 151, 152, 160, 184, 196, 205, 219, 221, 236, 261, 263, 299, 325, 337, 371, 378, 382, 398, 407, 433, 445, 466, 485, 486, 487, 491, 505, 507, 509, 553, 560, 562, 572, 575, 588, 589, 592, 625, 635, 646, 702, 726, 749, 756
 auxilio 15 (auxilium)
beatitudinum 641 (beatitudo)
 bene 459, 735
 benedictus 627; benedictum 95 (benedico)
 beneficio 198 (beneficium)
 beniuolentia 103 (benevolentia)
 binarius 505; binarium 552; binario 518
 bonitas 61
 boni 525, 602, 718, 744; bonum 49, 527-528, 747; bonam 429 431; bonos 246 (bonus)
 breue 607; breui 659 (brevis)
 breuitatis 606 (brevitas)
 breuiter 483
 brutalis 50
calculi 729; calculo 699 (calculus)
 caliditas 71
 caliginem 50; caligine 19-20 (caligo)
 canere 187 (cano)
 Canonica 621 (canonicus)
 cantibus 730 (cantus)
 capiant 666; capitur 6; capi 754 (capio)
 capitalis 164
 capiti 128 (caput)
 capitulo 381, 409, 411, 621 (capitulum)
 caput 342; capiti 128
 caritatis 205 (caritas)
 carne 362 (caro)
 casualiter 524
 causa 99, 116
 causat 616; causatur 566-567; causantis 254 (causo)
 Cayphas 257
 cecidit 428-429; ceciderint 431 (cado)
 celeritatis 606-607 (celeritas)
 celeriter 608
 celestis 18
 celsitudo 656; celsitudinem 743-744
 celum 543
 centenarius 352: centenaria 362, 367, 374, 399, 435; centenarium 329, 356, 358, 390, 406, 435; 440-441, 446; centenario 387, 396-397; centenarii 510; centenariorum 408; centenariis 405
 centum 353, 392; centvm 836
 centuplicabit 433; centuplicatum 434 (centuplico)
 centuplum 429
 ceperit 187 (capio)
 cernit 698 cernemus 12; cernere 665; cernamus 496; cernitur 655; cernendum 483 (cerno)
 certe 94
 certitudinis 98; certitudinem 733; certo 97, 174, 387, 391, 396 (certitudo)

- certa 688; certum 393 (certus)
 cessabit 183, 185; cessabunt 298-299, 300;
 cessare 184, 298; cesset 678; cessent
 299; cessans 637-638 (cesso)
 ceterorum 553; ceteros 106; ceteros 518
 (ceterus)
 Christi 424 (Christus)
 circa 479
 circuitum 460 (circuitus)
 circulus 691; circulorum 700
 ciuilis 718
 clara 54; claro 239, 449, 687; clarum 594-
 595 (clarus)
 clare 171, 303; clarius 689
 claret 408 (clareo)
 claritatis 18 (claritas)
 claudit 543; clauditur 548; clausus 200 ;
 clausi 258 (claudio)
 clausuram 259 (clausura)
 cognitio 53, 663; cognitionis 660, 724;
 cognitionem 98, 483, 589; cognitione
 60, 616-617, 746
 cognoscit 612: cognoscimus 241, 588; cog-
 noscere 103; cognoscendum 636 (cog-
 nosco)
 colendum 636 (colo)
 collegium 176
 colligitur 413 (colligo)
 comederis 601 (comedo)
 communis 79, 81, 489, 496-497: commu-
 nior 76; comunis 487; comune 210
 communiter 489, 563
 comparantur 66-67 (comparo)
 complere 628; complebitur 422, 448, 451,
 633; compleri 305; complebuntur 322;
 compleatur 310, 316; compleantur 301-
 302; completa 169; completis 404;
 complenda 423 (compleo)
 complementum 182, 436
 componit 710; compositus 503; composi-
 te 267, 273, 277, 287; compositis 147
 (compono)
 comprehendit 557, 565, 700; comprehendere
 102; comprehendat 566; comprehendi
 534; comprehendatur 538 (comprehendo)
 computationem 377 (computatio)
 computaui 455; computatis 551-552 (com-
 puto)
 comuniter 83 (communiter)
 concessa 756 (concedo)
 concludit 405 (concludo)
 concordēs 12-13 (concors)
 concordia 591, 623, 650
 conditor 627
 condidit 62 (condo)
 conferat 712; conferens 57 (confero)
 confirmationem 412 (confirmatio)
 conformatur 37; conformari 442 (conformo)
 confusa 537 (confundo)
 confusionem 364 (confusio)
 congregat 704 (congrego)
 coniecturare 700 (coniecturo)
 coniunctionis 161, 520-521; coniunctione
 226 (coniunctio)
 coniunxit 420; coniungitur 306; coniun-
 gantur 581 (coniungo)
 connectit 710 (connecto)
 consequens 181; consequenti 103
 consequenter 420, 597, 730, 739
 consequentie 26; consequentiam 183-184
 (consequentia)
 conseruantium 751 (conseruo)
 considerat 275; considerare 4, 736; conside-
 rate 286, 287, 288, 291; consideratis
 443; considerandum 155-156 (considero)
 considerationi 275; considerationem 84;
 consideratione 77 (consideratio)
 consilium 179, 541
 consimilium 79 (consimilis)
 consonantes 269; consonantibus 269-270
 (consonans)
 constanti 542 (constans)
 constanter 193
 constar 45, 94, 118, 140, 159, 387, 389, 398;
 constant 542; constanti 542 (consto)
 constituunt 289; constituitur 504 (consti-
 tuo)
 constructo 735; construende 732-733 (cons-
 truo)
 consulit 741 (consulo)
 consummabitur 187; consummari 655; con-
 summato 414, 425; consummatis 442;
 consummanda 188; consummandum
 443 (consummo)
 consummatio 416, 583; consummationis
 549, 551, 670-671; consummationem
 174, 333, 380, 432, 436-437, 539, 568,
 668; consummatione 354-355, 571;
 consummatio 553-554, 585; consummati-
 onis 625-626
 contemplari 108 (contemplo)
 contemplationis 8, 674 (contemplatio)
 contemporaneus 385, 396
 contexitur 3 (contego)
 continet 332, 347, 517; contineat 196; con-
 tinetur 165-166, 348; continentur
 168, 189-190, 550, 647; contenti 586
 (contineo)

- continue 662, 663
 continuo 38
 continuum 32, 33, 34, 37, 43, 59: continuo
 39; continui 33 (continuus)
 contra 260, 713
 contractus 488 (contraho)
 conuenienter 459, 618, 692; conuenientius
 215
 conuenit 224, 226, 262, 266, 267, 334-335,
 554, 564, 569, 573, 582, 594, 605; co-
 nueniunt 213, 220; conueniunt 219;
 conueniet 465, 578; conueniens 558-
 559 (conuenio)
 conuerso 48, 584 (converto)
 coram 662
 corda 520; cordam 519; cordarum 690
 corporis 85; corporum 697, 702, 706; cor-
 poribus 70 (corpus)
 corruptibilis 657
 corruptionis 654; corruptionis 677-678 (cor-
 ruptio)
 cosmimetras 78 (cosmimetra)
 cosmimetria 82
 cotidiana 467, 472-473, 662; cotidiano 668
 (quotidianus)
 cotidie 472 (quotidie)
 creabit 637: creare 630; creauerit 61;
 creantis 254 (creo)
 creationis 626, 629, 633, 634, 654; creatio-
 ne 637 (creatio)
 creatorem 539 (creator)
 creatura 45-46, 100; creature 50, 56, 634,
 638, 640
 credere 131; credendum 192 (credo)
 crescit 592; crescat 584 (cresco)
 cronografiis 384 (cronographia)
 cruce 129 (crux)
 cuiuscumque 144; quocumque 601, 614;
 quoscumque 527; quibuscumque 339-
 340 (quicumque)
 cuiuslibet 73; quarumlibet 24 (quilibet /
 quilsibet)
 cuiusque 42 (quique / quisque)
 culmen 55
 cum 42, 43, 46, 61, 67, 105, 155, 183, 186,
 187, 196, 200, 211, 217, 227, 240, 269,
 291, 295, 299, 308, 310, 312, 322, 331,
 333, 348, 381, 386, 392, 404, 412, 421,
 423, 430, 441, 443, 446, 448, 450, 469,
 470, 474, 523, 547, 588, 619, 679, 685,
 727, 732
 cuncta 177, 178, 536: cunctorum 702;
 cunctarum 120; cunctis 23 (cunctus)
 cupimus 16 (cupio)
- curantium 750 (curo)
- Daniel* 385, 389, 394, 405; *Danielis* 379,
 394, 445; *Danieli* 383, 395-396
 de 1, 2, 59, 75, 106, 202, 207, 223, 225, 229,
 230, 269, 270, 276, 278, 347, 348, 393,
 444, 461, 464, 475, 477, 490, 496, 556,
 589, 591, 602, 623, 624, 638, 640, 645,
 656, 757
 debent 305, 308, 654: debeat 5 (debeo)
 decacordo 649 (decachordum)
 decalogi 576; decalogo 344 (decalogus)
 decem 392, 576, 578
 decies 353
 defectus 740
 deficit 582 (deficio)
 defigere 743 (defigo)
 diffinitione 469; diffinitiones 459 (defini-
 tio)
 delectabile 545 (delectabilis)
 delicias 18 (delicie)
 demergetur 50-51 (demergo)
 demum 206-207
 denarius 508, 576: denarii 510; denarium
 579
 denudata 657-658 (denudo)
 dependet 345 (dependeo)
 deperit 49 (deperero)
 deprimi 55 (deprimo)
 describitur 692 (describo)
 desinat 4; desierit 644 (desino)
 detegere 238 (detego)
 Deus 107, 121, 151, 152, 526, 609, 613,
 614; Dei 115, 119, 122, 123, 127, 134,
 142, 148, 149, 151, 152, 155, 173, 175,
 187, 191, 199, 230, 232, 275, 300, 319,
 325, 332, 337, 342, 361, 372, 402, 407,
 419, 430, 453, 456, 478, 523, 553, 554,
 587, 599, 616, 639, 653; Deo 113,
 116, 117, 133, 546, 639, 760; Deum 7,
 95, 604, 607, 608, 749
 deuotione 206 (devotio)
 dicit 65, 153, 186, 295, 412, 421, 448, 618;
 dicimus 21, 227, 261, 500; dicunt
 457, 469-470; dixit 317, 318, 394; di-
 ximus 42, 485; dicat 446, 451, 606; di-
 camus 547, 599; diceret 395; dicitur
 82, 84, 158, 161, 215, 268, 487, 489,
 561, 619; dici 164; dicatur 615; di-
 cens 349; dicentes 159; dicendum 447;
 dictum 218, 357, 381, 415, 433, 575,
 609; dicta 189, 413; dictorum 333
 (dico)
 dictat 134 (dicto)

- dictio 606, 618; dictionis 228; dictione 161, 227
- dies 75, 382, 398, 410, 446, 447, 449, 450, 452, 453, 457, 458, 460, 462, 470, 476, 604, 605, 608, 620, 620, 621, 622, 632, 667; diei 465; diem 434, 455, 495; die 425, 600, 601, 613, 614, 638; dierum 97, 102, 435, 435-436, 446, 451, 495, 594, 624-625, 664; diebus 186, 626, 627, 630, 634, 652
- differentia 64, 66; differentie 502
- digitus 502; digiti 505; digitos 514; digitis 504, 508, 519;
- dignatur 104; dignabitur 204 (digno)
- diligenter 444
- diligentes 7 (diligio)
- dimensiones 697 (dimensio)
- dinumerat 536 (dinummero)
- directe 480
- discernit 60, 74; discernens 719; discretum 35, 36; discretam 40; discretas 49, 58; discernendum 725 (discerno)
- discordet 442 (discordo)
- discrepantie 687-688 (discrepantia)
- discrete 86; discretus 90
- discretionem 63 (discretio)
- disposuit 179, 326, 630 (dispono)
- distincte 197-198, 514, 515, 627, 688
- distinctio 52
- distinguentur 68; distincta 52; distinctis 92, 726 (distinguo)
- distributionem 169 (distributio)
- distribuuntur 234 (distribuo)
- diuersitas 66, 497, 508, 509, 523, 528, 530, 538; diuersitatem 72, 532, 557, 616, 713-714; diuersitatibus 672
- diuidere 46, 48; diuiditur 501; diuidatur 43 (divido)
- diuina 32, 132, 145, 194, 524-525, 623, 667, 756; diuini 3, 119, 167, 541; diuine 10-11, 126, 165, 179, 352, 357, 427, 528, 636, 655, 741-742; diuinam 21-22; diuino 188-189; diuinorum 690; diuinis 113, 221, 284 (diuinus)
- diuinitatis 199 (diuinitas)
- diuinitus 598
- diuisibilis 30; diuisibile 29, 33; diuisibilium 252-253
- dat 303, 448; data 362; date 363, 401; datum 137 (do)
- docentur 7; docendum 341 (doceo)
- doctrina 339, 343; doctrine 165, 346-347
- dominus 296-297, 317; domini 295, 324, 364, 367, 373, 439; Dominum 621
- domus 733
- donec 154, 167, 299, 301, 305, 318, 537, 754, 757
- dormirent 258; dormienti 219; dormientium 2; dormientibus 2 (dormio)
- dubium 129, 231, 626, 694; dubio 131, 198, 256, 289, 324
- dubitat 146; dubitabit 147; dubitandum 150 (dubito)
- dulcissonis 730 (dulcisonus)
- duo 340, 367, 382, 398, 446, 450, 551; due 26, 502; duorum 623, 650; duobus 205, 262, 349, 503
- duplex 337; duplici 77; duplicem 369
- dupliciter 224, 266
- durare 181; durauerit 661 (duro)
- duratio 96, 575; durationis 80, 94-95, 240-241; durationem 592, 631; duratione 604
- e* 48, 584
- ea 174, 207, 211, 212, 218; eius 47, 60, 92, 134, 281, 295, 534, 580, 600, 662, 739; ei 213, 219, 262, 266, 267, 381, 486, 739; eam 376; eo 150, 230, 259, 530; eorum 114, 550, 587; eis 363
- eadem 229; eiusdem 381 eidem 57, 103, 109, 264, 635; eundem 469, 473, 730; eandem 158, 458-459, 463, 468; eodem 202, 409, 411, 411, 663; eorundem 699 (idem)
- ecce 674
- eclipses 700: eclipsibus 70 (eclipsis)
- edisserit 624 (edisserit)
- editio 53; editioe 373
- edocetur 729 (edoceo)
- effectus 119; effectuum 529, 690; effectibus 3, 113, 115, 149, 524
- efficacius 378 (efficaciter)
- elegantur 110
- elementum 113, 113-114, 114-115, 119, 139, 248, 272; elementi 370; elementa 120, 122, 195, 197, 208, 364: elementis 107, 110, 133, 146, 148, 245
- electa 727; electi 341, 574; electorum 168, 176, 177, 326-327, 343; electis 192, 338, 419, 628, 641; electos 630, 656 (eligo)
- eloquentiam 728 (eloquentia)
- elucidandam 757 (elucido)
- emancipatum 732 (emancipo)
- enatare 16 (enato)
- enim 6, 33, 34, 36, 61, 77, 114, 126, 156, 199, 213, 224, 243, 247, 255, 266, 280,

- 296, 298, 305, 310, 318, 319, 335, 339, 344, 353, 365, 369, 376, 379, 409, 415, 437, 457, 467, 503, 506, 510, 526, 545, 561, 568, 580, 609, 614, 664
- ens 136, 747; entis 708, 744; entium 135
- nucleare 197 (enucleo)
- enumerat 698, 709; enumerat 714 (numero)
- epithafium 126 (epitaphium)
- equales 507 (aequalis)
- eque 117, 612 (aeque)
- equi 718 (aequus)
- equinoctialis 468, 470 (aequinoctialis)
- ergo 21, 35, 91, 97, 122, 143, 167, 203, 216, 276, 300, 307, 327, 353, 404, 413, 422, 430, 434, 440, 450, 472, 474, 493, 513, 528, 547, 559, 577, 595, 670, 723
- erudire 656; erudiendum 176; eruditus 728, 757-758 (erudio)
- eruditionis 15; eruditionem 62, 168; eruditione 723 (eruditio)
- eruditus (erudio) 758
- est 2, 6, 22, 27, 28, 29, 33, 34, 35, 37, 39, 43, 45, 66, 69, 73, 75, 77, 79, 81, 85, 89, 95, 98, 99, 100, 106, 110, 114, 117, 118, 121, 126, 128, 131, 136, 137, 139, 140, 143, 150, 152, 156, 157, 160, 164, 165, 184, 202, 203, 205, 210, 213, 216, 218, 220, 225, 235, 236, 242, 247, 255, 265, 267, 272, 273, 274, 276, 278, 282, 284, 290, 297, 300, 311, 314, 317, 319, 324, 325, 331, 333, 336, 337, 338, 342, 345, 357, 361, 362, 370, 378, 379, 381, 397, 413, 413, 415, 416, 417, 419, 423, 427, 428, 433, 440, 453, 454, 455, 457, 458, 466, 470, 476, 481, 483, 485, 489, 491, 492, 497, 500, 502, 507, 511, 512, 524, 526, 535, 546, 559, 560, 561, 569, 575, 576, 579, 580, 588, 591, 597, 603, 604, 606, 607, 609, 632, 634, 639, 644, 647, 660, 670, 679, 691, 715, 720, 753, 755; sunt 26, 120, 122, 138, 175, 188, 233, 233, 247, 268, 285, 287, 346, 362, 373, 374, 398, 399, 410, 430, 446, 502, 504, 511, 572, 586, 590, 667; erat 130, 210, 274; erant 258; fuit 29, 199, 222, 232, 365, 366, 385, 388, 390, 396, 673; fuerunt 256, 363; erit 51, 186, 299, 312, 315, 353, 414, 425, 537, 617; esse 27, 113, 115, 122, 178, 181, 182, 215, 216, 252, 254, 299, 438, 611, 632, 695, 744; fuerit 133, 172, 383, 391, 757; fuerint 183, 311, 525; sit 33, 36, 43, 113, 132, 159, 304, 323, 323, 331, 340, 404, 407, 468, 474, 492, 496, 508, 554, 555, 593, 607, 615, 622, 660; sint 169, 291, 401, 440, 551, 553, 598, 605; esset 141, 201, 313, 440, 452, 628; fuisset 324; fuissent 437; foret 30; fore 314; futurus 404, 407; futura 109, 134, 701, 737; futurum 149; futuram 668 (sum)
- estate 71 (aestas)
- esterna 620 (hesternus)
- etatis 383 (aetas)
- eternitatis 419, 641 (aeternitas)
- eterna 105, 343; eterno 177; eternorum 417 (aeternus)
- et 7, 9, 12, 14, 15, 25, 27, 38, 47, 48, 49, 53, 54, 60, 61, 64, 65, 70, 71, 75, 77, 78, 79, 80, 81, 92, 93, 97, 99, 100, 101, 102, 119, 123, 130, 134, 139, 149, 151, 152, 158, 163, 179, 181, 183, 188, 192, 193, 196, 200, 201, 220, 223, 229, 234, 235, 241, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 253, 254, 255, 256, 263, 267, 269, 270, 273, 280, 284, 288, 306, 310, 313, 316, 322, 326, 330, 341, 342, 343, 346, 347, 348, 350, 357, 362, 366, 367, 368, 382, 384, 386, 388, 389, 391, 392, 393, 395, 396, 398, 398, 399, 408, 410, 412, 414, 415, 417, 425, 428, 429, 435, 439, 442, 444, 450, 454, 457, 459, 462, 464, 477, 478, 479, 482, 484, 488, 494, 495, 496, 501, 502, 510, 512, 514, 515, 518, 521, 523, 529, 533, 535, 543, 544, 553, 555, 556, 563, 564, 567, 570, 571, 587, 590, 591, 594, 602, 612, 617, 619, 620, 622, 624, 630, 632, 636, 642, 646, 648, 649, 652, 654, 657, 662, 672, 673, 676, 677, 678, 679, 681, 683, 692, 700, 703, 707, 709, 713, 718, 719, 720, 721, 726, 730, 734, 737, 740, 744, 746, 747, 750
- etc. 71, 296, 317, 319, 410, 435, 505, 508, 551, 716, 759
- etenim 13, 177, 182, 450, 602
- etiam 5, 15, 117, 31, 36, 76, 84, 152, 163, 210, 214, 226, 245, 253, 283, 285, 368, 410, 421, 438, 464, 479, 482, 512, 517, 569, 575, 593, 633, 659, 679, 684, 689, 691, 693, 698
- etsi 16
- euangelio 153 (evangelium)
- euangelizauit 190 (evangelizo)
- euigare 57 (evito)
- ex 102, 118, 135, 148, 191, 241, 295, 344, 349, 356, 372, 379, 391, 408, 413, 430, 438, 445, 448, 462, 469, 477, 493, 503, 511, 567, 574, 582, 588, 599, 651, 753

- exceditur 101 (excedo)
 excelsus 484; excelsi 238, 536
 excitatis 19 (excito)
 exigentiam 58 (exigentia)
 existimandum 455 (existimo)
 existit 674 (existo)
 expectare 752; expectantes 542 (expecto)
 experimento 704 (experimentum)
 experiri 660 (experior)
 expers 660
 explicandum 341
 explicat 209; explicare 6, 211; explicari 754 (explico, -as)
 explicit 759; explicuit 222, 276 (explico, -is)
 expositionis 408-409; expositionem 421, 447; expositione 649 (expositio)
 expresse 191
 extensio 615; extensionem 659
 extitit 264, 525 (exsto)
 extolli 55-56 (extollo)
 extra 99, 308-309
 exurgat 738 (exsurgo)
 Ezechielis 13; Ezechiele 454 (Ezechiel)
- facili* 60 (facilis)
 faciunt 269, 353, 450; facere 198, 613-614, 630; fecit 32, 429; fecerit 65; fiunt 536, 539, 613, 613; fiet 318, 638; fient 313, 315; fieri 308, 323, 325, 326; fiat 110, 313; fiant 154, 302, 318; facta 311, 314, 383; factum 660; factis 312; fiendum 311, 315; fienda 305; fiendorum 549 (facio)
 facultatem 57 (facultas)
 falsa 313; falsum 320, 438 (falsus)
 falso 726
 felicitatem 710 (felicitas)
 feratur 661 (fero)
 fere 49, 158, 196
 (fidelis) fidelibus 192
 fideliter 643
 figura 214, 220, 283, 586, 653, 692; figuram 281, 288, 369; figure 285, 662, 693; figuris 256; figuras 587
 figuratur 513, 671; figurantur 626; figuratum 235, 236 (figuro)
 filius 153; filii 339, 342, 360, 361, 371, 402, 407, 418; filium 732; filiis 644
 fila 519 (filum)
 finaliter 337, 693, 752
 finitur 101, 658 (finio)
 finis 416, 422; finem 418, 423-424; fine 228, 423, 448, 451
 firma 60 (firmus)
- firmamenti 468, 473; firmamento 471 (firmamentum)
 firmiter 695
 foris 201, 255
 formantur 689; formari 520 (formo)
 forsitan 47-48, 147, 540
 forte 204, 498
 foueri 18 (foveo)
 frequens 454
 fructificationis 351, 355 (fructificatio)
 fructus 337; fructum 357, 359, 429; fructuum 335, 356; fructibus 17, 335
 frumenta 232 (frumentum)
 frustra 141, 142
 (fundamentum) fundamentis 733-734
 fundata 140 (fundo)
- generationis* 654, 677 (generatio)
 genere 176 (genus)
 Genesis 601
 gentium 386, 388 (gens)
 geometria 732
 geometricus 691; geometricis 250
 gerit 215; gerens 128; gerentes 686; gestorum 51 (gero)
 gloria 642, 645, 657; gloriam 721
 glorificatio 343
 gradus 516; gradum 55
 grammatica 248; gramatica 723; grammatice 681-682
 gramatico 219, 274 (grammaticus)
 gratia 642; gratiarum 751; gratias 760
 grece 130
 greci 159; grecos 157 (graecus)
- H* 376
 habet 98, 172, 212, 272, 279, 282, 283, 493, 515; habent 364, 368, 399; habebit 636; habeat 105, 218; habeant 369; habetur 191 (habeo)
 habitaculo 735 (habitaculum)
 habitus 563, 709; habitum 735; habituum 562
 haud cf. aud
 Heber 365
 ebrei 158; hebrei 163; hebreorum 366 (hebraeus)
 hebraice 130
 hebraycarum 365 (hebraicus)
 hesterna cf. esterna
 hic 127, 152, 207, 312, 625, 648, 687, 689, 691, 697, 698, 699, 702, 705, 707, 709, 712, 717; hec 26, 65, 183, 221, 227, 228, 331, 340, 383, 410, 427, 428, 530,

- 536, 606, 618, 636, 679, 756; hoc 6, 10, 15, 30, 40, 44, 77, 106, 125, 198, 209, 242, 247, 263, 267, 270, 279, 286, 299, 316, 318, 319, 349, 351, 353, 357, 389, 394, 399, 412, 415, 421, 430, 439, 456, 476, 512, 526, 570, 592, 632, 648, 673, 746; huius 10, 93, 98, 129, 203, 203, 237, 284, 491, 544, 569, 660, 675; huic 275, 379, 573, 578, 681; hunc 230; hanc 560; hii 156; horum 72, 646; has 160, 459; his 91, 172; hiis 118, 133, 296, 443, 444, 503, 511, 518, 649
- hinc* 644
- hystoriis* 384 (*historia*)
- homo* 661; *hominis* 657, 723; *homini* 109, 199, 726; *homines* 246
- hora* 426
- horreum* cf. *orreo*
- hostium* 204 (*hostis*)
- hucusque* 481
- huiusmodi* 112, 255, 598-599, 656
- Humana* 45, 100, 108; *humane* 50, 54, 62; *humano* 176; *humanam* 479; *humanis* 718
- humiliate* 206 (*humilio*)
- humiles* 7 (*humilis*)
- humiliter* 11
- I* 158
- iacent* 253 (*iaceo*)
- iam* 150, 210, 219, 263, 437, 439, 442, 531, 556, 579, 590, 590, 637, 641, 647, 674, 728, 749, 752
- iamdictis* 595 (*iamdictus*)
- ianuas* 543 (*ianua*)
- ibi* 5
- ibidem* 233
- id* 36, 173, 216, 217, 264, 265, 301, 303, 309, 317, 321, 432, 452, 476, 500, 516, 548, 568, 651
- idcirco* 101-102, 311, 419, 639
- idem* cf. *eadem*
- ideo* 389, 489
- iecerit* 484 (*iacio*)
- igitur* 9, 42, 72, 87, 118, 171, 191, 206, 217, 291, 303, 351, 393, 459, 481, 496, 500, 508, 523, 529, 535, 542, 556, 564, 582, 599, 618, 651, 667, 674
- ignominiam* 722 (*ignominia*)
- iii*^o 621
- ille* 83, 106, 130, 152, 376, 404, 543, 570, 573, 576, 691; *illa* 82, 175, 209, 239, 268, 445, 449, 460, 467, 551, 572, 679; *illud* 6, 138, 313, 315, 322, 434, 513, 534, 601, 715; *illius* 142, 533, 540; *illi* 231, 525; *illum* 355; *illam* 282, 375; *illo* 39, 568; *illorum* 182, 197, 432, 451, 512; *illis* 348, 397, 444, 589
- illustrat* 480 (*illustro*)
- imaginarius* cf. *ymaginarium*
- imagino* cf. *ymaginaturo*
- imago* cf. *ymago*
- immediate* 190, 345, 346, 414-415, 418, 420, 424, 521, 741
- immediatum* 345 (*immediatus*)
- immortalitatis* 657 (*immortalitas*)
- immutando* 411-412 (*immuto*)
- immutationem* 616 (*immutatio*)
- imparem* 501; *impares* 685 (*impar*)
- impedit* 474 (*impedio*)
- impium* 131 (*impius*)
- impleatur* 312; *implebuntur* 193 (*impleo*)
- importat* 305 (*importo*)
- impossibile* 34, 45, 314, 319 (*impossibilis*)
- impressa* 133 (*imprimo*)
- improprius* 313, 324; *improprium* 320
- in* 1, 3, 6, 9, 10, 15, 19, 21, 22, 23, 26, 27, 28, 29, 33, 39, 40, 43, 44, 46, 49, 50, 55, 58, 59, 65, 68, 69, 70, 71, 74, 80, 82, 83, 95, 100, 106, 107, 110, 112, 113, 115, 122, 124, 129, 131, 134, 140, 143, 149, 150, 153, 157, 161, 165, 168, 172, 173, 175, 176, 178, 185, 186, 189, 191, 200, 201, 209, 212, 215, 216, 221, 224, 226, 227, 228, 229, 230, 232, 234, 235, 240, 242, 243, 244, 245, 248, 249, 250, 251, 253, 254, 262, 262, 263, 265, 281, 284, 294, 297, 306, 331, 336, 338, 340, 347, 348, 352, 354, 356, 362, 364, 369, 374, 377, 379, 381, 387, 388, 391, 392, 396, 398, 399, 400, 406, 409, 410, 421, 423, 429, 431, 442, 448, 449, 451, 453, 454, 461, 463, 464, 467, 468, 471, 472, 473, 475, 477, 478, 481, 483, 497, 500, 501, 506, 507, 508, 509, 513, 517, 520, 528, 529, 530, 533, 538, 540, 544, 558, 559, 560, 564, 565, 566, 568, 569, 570, 571, 577, 579, 580, 583, 584, 585, 587, 591, 596, 597, 601, 603, 604, 612, 613, 614, 616, 619, 622, 626, 627, 628, 628, 629, 631, 632, 633, 634, 638, 639, 641, 643, 645, 648, 649, 649, 652, 653, 654, 655, 658, 663, 670, 671, 672, 680, 687, 689, 690, 693, 714, 718, 723, 728, 730, 733, 738, 743, 744, 746, 749, 757, 759
- inane* 155 (*inanis*)
- incarnationem* 363-364, 366-367, 373, 375 (*incarnatio*)

- incarnatus 153; incarnate 199; incarnati 127, 339, 342, 360 (incarno)
 incertum 393 (incertum)
 inchoat 252 (inchoo)
 inchoatiua 141 (incoativus)
 Incipit 1 (incipio)
 indaginem 714 (indago)
 inde 352
 indesinens 663
 indesinenter 59
 indiuiduam 695 (individuus)
 indiuisibili 251-252 (indiuisibilis)
 induere 735 (induo)
 inest 147; insit 146, 148 (insum)
 infallibiliter 668-669
 infirma 657 (infirmus)
 infra 304, 390, 512, 548, 550, 586, 646, 675, 676, 677, 684, 691
 initium 366, 389, 390, 417, 419; initio 372, 385
 inituntur 694 (innitor)
 iniustus 721-722 (iniustus)
 immediate 229 (immediatus)
 innumerabiles 676 (innumerabilis)
 inordinate 143
 inquam 23, 109
 inquantum 33-34, 35, 37, 85, 266-267, 272, 273, 276, 278, 282, 305, 497
 insinuat 106, 171, 736 (insinuo)
 insolitum 453 (insolitus)
 inspiratione 132, 246, 524, 756 (inspiratio)
 instans 251
 institutio 165
 instruit 732 (instruo)
 instrumentum 489, 497-498, 501-502
 insuper 202
 integra 81, 85-86, 88 (integer)
 intellectus 714; intellectum 13-14, 14, 99; intellectu 749
 intelligit 447; intelligere 452, 453, 625; intelligitur 452; intelliguntur 449; intelligi 303, 448-449; intelligendum 605 (intelligo)
 intendit 209, 279, 281, 331, 351, 429; intendere 636; intentum 428 (intendo)
 intentio 300
 inter 105, 521, 572, 89-90
 interim 471, 756
 intexturas 12 (intextura)
 intra 13, 14, 100, 516-517, 573, 579
 intricantibus 519; intricatum 753 (intrico)
 intrinseca 662-663 (intrinsicus)
- introductio 1, 759
 intuetur 612-613; intuebitur 4; intueatur 675 (intueor)
 intuitus 610; intuitum 11
 intus 201, 255
 inueniemus 385; inuenitur 509, 745; inueniuntur 367-368; inueniri 558; inueniatur 441; inuenta 524; inuentum 132; inuente 247 (inuenio)
 inuentor 365
 inuicem 64, 92, 581, 726
 Joachim 1, 759 (Ioachim)
 Iohannis 201 (Iohannes)
 iota 153, 160, 295; jota 156
 ipse 151, 152, 366, 484, 498; ipsa 150, 369; ipsius 47, 102, 125, 278, 343, 359, 375, 426, 431, 502, 694; ipsi 224; ipsum 23, 39-40, 43, 46, 214, 512, 632; ipsam 684; ipso 180, 259; ipsorum 99, 372, 390, 686; ipsarum 256; ipsis 147-148, 349-350, 714
 irreprensibili 719 (irreprensibilis)
 (is) cf. ea
 ista 94, 674, 752, 111, 206, 222, 231, 264, 273, 351, 393, 441, 591, 623; istud 753; istum 423; istorum 609, 614 (iste)
 ita 13, 24, 58, 434, 534, 550, 569, 581, 584, 607, 615, 630
 itaque 53, 155, 503-504, 603, 633, 660
 iterum 266, 553, 620
 Iuda 384; Juda 203
 iudeis 361 (iudaeus)
 iudicat 718-719; iudicare 640; iudicet 757; iudicans 638 (iudico)
 iudicium 752; iudicii 717
 iugi 665 (iugis)
 iugiter 664
 iuris 717 (ius)
 iustificantur 341-342, 574; iustificantium 343-344; iustificantibus 347 (iustifico)
 iustis 721 (iustus)
 iustitie 338, 719 (iustitia)
 iuxta 715
- kalendario* 377 (calendarium)
- laboris* 652; labore 704; laboribus 635 (labor)
 latent 244; latere 145, 531; lateat 596, 653 (lateo)
 latenter 499
 lateribus 734 (later)
 latine 130-131, 158, 208

- Latini 400, 671-672; Latinorum 372, 374, 389, 397; Latinarum 386, 387; Latinis 401 (latinus)
 latio 457, 460
 latitat 687 (latito)
 lector 757
 leo 202, 207, 543; Leonis 203-204
 lex 165, 350; legis 159; legem 173; lege 154
 liber 199; libri 203, 381; libro 622-623; librum 1, 759
 liberali 723 (liberalis)
 licet 58, 368, 467-468, 609; licebit 635; licitum 634
 ligno 602 (lignum)
 linea 38; linee 705
 lineares 685 (linearis)
 lingarum 365; linguas 160; linguis 124, 131, 284-285, 340 (lingua)
 lites 719 (litis)
 littera 139, 164, 170, 171, 212, 217, 227, 228, 230, 248, 271, 297, 303, 327-328, 331, 344-345, 354, 395, 432; litteram 158, 261, 308, 309-310, 316, 321, 601; littere 220, 224, 226, 276, 286, 290-291, 363, 374, 376, 401, 430; litterarum 157, 160, 161, 223, 268, 298, 329, 365, 406, 671; litterarum 9; litteras 301, 368, 400; litteris 162, 242
 loco 163 (locus)
 locutio 313
 logica 248, 725; logice 682
 longuam 520 (longus)
 loquatur 456; loquentis 300; locutus 225, 591; loquendvm 724 (loquor)
 Luce 427 (Lucas)
 lucide 532
 luminarium 700-791
 lune 64, 90 (luna)
 lux 642; lucis 417, 543, 742

 M 228
 magis 464
 magna 164, 170, 172; magno 15; maior 75; maiori 88, 379, 670; maiores 74, 90; maxima 674 (magnus)
 maiestatis 636 (maiestas)
 mali 525, 602; malos 247 (malus)
 mane 382, 398, 410, 412, 414, 417, 420
 manifestatio 338; manifestationem 359, 527
 manifeste 425
 manus 515, 535; manu 513, 517, 717
 mari 15 (mare)
 materialis 345, 346
 Mathei 295 (Matthaeus)
 maxime 79, 80, 124, 163, 177, 192, 403, 441
 medicus 712-713, 750
 medium 719
 medio 743; medie 236 (medius)
 mediocres 74 (mediocris)
 melodiam 690 (melodia)
 memoria 51
 mentis 179, 206, 528, 610; mentem 710, 757; mente 754; mentibus 664-665 (mens)
 mensis 83, 89; mensem 435; menses 74-75 mensium 435, 436, 594
 mensura 30, 36, 79, 81, 474; mensure 78, 596; mensurarum 733
 mensurabile 97-98; mensurabili 37 (mansurabilis)
 mensuratur 27, 28, 38, 81, 83, 531, 583; mensurantur 68, 533; mensurandam 593 (mensuro)
 methaforice 76 (metaphora)
 methafisica 743 (metaphysica)
 methaphisicus 707 (metaphysicus)
 metis 180 (meta)
 metitur 611, 697; metiri 737 (metior)
 metro 263 (metrum)
 mille 599, 607, 612, 613, 619, 622; milia 382, 398, 446, 450
 miliaris 78-79; miliari 80 (milliaris)
 millenarium 510, 514, 515, 547, 548, 550, 646-647; millenario 511, 533, 534, 539, 556, 568, 584-585, 592, 603 millenaria 517, 548-549, 551, 605, 625, 632; millenariis 538, 552, 631, 633
 millenarius 558, 564, 570, 583, 593-594, 603-604; millenarii 510, 540;
 millesimo 585 (millesimus)
 minima 156-157, 160
 ministrans 750
 minores 75 (minor)
 mirabilis 239, 655; mirabile 3, 10
 miranda 134; mirandum 242 (miror)
 miserias 739 (miseria)
 misterialiter 681, 715, 723-724, 728
 misterium 14, 187, 247, 279, 280, 529; misterii 127, 273, 278, 586-587, 686, 692; misterio 129, 251, 573, 626, 656, 687, 694, 701; misteria 167, 174, 178, 180, 183, 188, 196, 275, 277, 590; misteriorum 199, 232, 238, 245-246, 254, 326, 333, 431, 432, 437, 618-619; misteriiis 9, 134, 149, 191, 207, 222, 231, 284, 331-332, 442, 523, 624, 646 (mysterium)

- mobile 67; mobilia 66; mobilium 64, 702 (mobilis)
 modus 273; modo 48, 114, 217, 262, 263, 266, 267, 271, 328; modorum 614; modos 105; modis 262
 momento 628 (momentum)
 monocordum 687
 monstrant 739 (monstro)
 moralis 709; moralia 747
 morieris 602; mortuus 388, 603 (morior)
 morte 602, 602-603 (mors)
 mortalium 665 (mortalis)
 mortalitatis 17 (mortalitas)
 motus 22, 25, 28-29, 42, 44, 73, 86, 93, 94, 485, 655, 699; motum 23, 68, 99, 181-182, 184, 493; motu 27, 28, 471, 472
 multicordum 689
 multiformes 253 (multiformis)
 multiformiter 12
 multigone 693 (multigona)
 multilatera 692 (multilatus)
 multiplicatione 356 (multiplicatio)
 multiplicetur 352 (multiplico)
 multiplicitatís 334 (multiplicitas)
 multorum 495 (multus)
 mundi 80, 93 (mundus)
 musice 687; musicis 249, 730 (musica)
 mutabilium 24; mutabilibus 23 (mutabilis)
 mute 270 (mutus)
- Nam* 51, 78, 372, 593, 657
 namque 67, 135, 232
 natura 135, 558, 559, 565, 657; naturam 336, 563, 713; nature 739; naturas 480; naturis 544
 naturalis 458, 470, 702; naturali 603; naturalia 738; naturalium 713; naturalibus 22
 naturaliter 69-70
 ne 660, 738, 757
 nec 23, 46, 51, 102, 228, 233, 242, 287, 298, 453, 455, 515, 605, 609, 659, 752, 754
 necessarie 25
 necessarius 274; necessarium 73, 323, 325; necessario 320, 388, 404
 necesse 29, 35, 39, 43, 143, 184, 216, 218, 311, 440, 715
 necnon 682
 nefas 324
 negligat 736 (negligo)
 nemo 146, 198, 259
 nequit 102; nequeunt 665 (nequeo)
 nescitur 383 (nescio)
 neutrum 440, 609 (neuter)
- nichil 25, 113, 115, 116, 136, 142, 155, 173, 231, 289, 297, 309, 311, 325, 411, 485, 515, 582
 nichilominus 59, 200 (nihilominus)
 nimis 537
 nisi 103, 113, 116, 137, 173, 198, 289, 291, 322, 327, 370, 466, 486, 509, 560, 641, 752
 nobilitas 50; nobilitatis 54
 nodi 520 (nodus)
 nolit 636 (nolo)
 nomen 77, 157, 462, 465
 nominant 157, 158; nominatur 512 (nominio)
 non 4, 16, 30, 52, 54, 125, 129, 131, 150, 153, 169, 186, 232, 244, 251, 257, 272, 274, 283, 286, 291, 292, 296, 297, 301, 312, 317, 318, 319, 321, 362, 367, 368, 370, 389, 399, 401, 436, 440, 442, 450, 466, 468, 472, 474, 480, 488, 509, 511, 524, 525, 531, 541, 560, 594, 610, 626, 637, 641, 678, 694, 701, 704, 713, 716, 736, 749
 nonne 456-457
 nobis 11, 156, 543 (nos)
 nouit 426 (nosco)
 note 292 (nota)
 notabilior 89; notabilius 83 (notabilis)
 notificat 709 (notifico)
 notificatio 337-338; notificationis 127
 notitiam 709 (notitia)
 notetur 572; notantur 514; notum 110; notatum 515 (noto)
 notula 161, 170; notulis 162-163
 nouem 505, 518
 nouenarium 505-506, 519, 521 (novenarius)
 noui 591, 642, 644 (novus)
 nocte 70 (nox)
 nubis 19; nube 17 (nubes)
 nullatenus 635
 nullus 510-511, 580; nulla 52; nullam 616; nullo 48
 numeralis 523; numerale 488
 numerat 486, 535, 703; numeramus 24; numerare 34, 517; numeret 493; numeratur 25, 35, 36, 92, 490, 535, 547; numeretur 39, 548, 565-566, 570; numerentur 42-43, 549; numerantis 533; numerari 45; numerandi 490, 498, 502, 506; numerandum 73 (numero)
 numerus 22, 23, 290, 335, 352, 380, 441, 485, 487, 487, 488-489, 498, 500, 503, 504, 507, 511, 554-555, 558, 576, 577; numeri 179, 280, 422-423, 451, 486,

- 491, 493, 514, 519, 530; numero 97, 399, 414, 425, 490, 492, 497, 506, 530, 533-534, 570, 583, 671; numerum 44, 102, 177, 283-284, 293, 294, 326, 327, 329-330, 332, 334, 354, 358, 403, 482, 566, 573-574, 579-580, 586, 707; numerorum 9, 285, 545, 550, 558, 565, 596, 646, 672, 678, 688; numeros 572, 684; numeris 484, 518, 589, 597
- nunc 238, 240, 705
 nunquam 227-228, 228-229
 nunciantes 669 (nuntio)
 nutu 246; nutv 124 (nutus)
- ob* 84
 obiciat 445 (obicio)
 obiit 395; obierit 392 (obeo)
 obscuritas 70
 obseruatur 478-479 (obseruo)
 occurrunt 521 (occurro)
 ociosus 324; ociosum 155 (otiosus)
 octaua 645; octaue 645; octauo 643 (octavus)
 octo 450, 641
 octonarium 697-698 (octonarius)
 oculo 8; oculos 600, 619; oculis 674 (oculus)
 odoris 18 (odor)
 omnimode 556
 omnino 54, 56, 183, 185, 299, 300, 644
 omnis 36, 95, 117, 171, 503, 507, 655, 691; omne 26, 28, 34, 49, 67, 118, 135, 211, 213, 490, 547, 561, 633; omni 140, 210, 753; omnem 184; omnes 160, 586, 679, 681, 682, 684, 693; omnia 61, 154, 167, 301, 304, 307, 309, 310-311, 312-313, 314, 315, 318, 322, 437, 539, 654, 664; omnium 72, 75, 138, 323, 325, 403, 549, 695; omnibus 243, 251, 284, 310, 312, 443-444, 649, 757
- operatur 527 (operor)
 opinari 325 (opinor)
 oportet 204, 212, 223, 309, 492, 548, 593, 716
 oppositis 71 (oppono)
 opus 633; operis 10, 653; opere 106; opera 341, 553, 629, 655; operum 326, 338, 344, 554, 574, 619, 635; operibus 347, 587, 638, 640, 648;
 oratio 249; orationis 681
 oratorie 683 (oratorius)
 orbis 458; orbem 475; orbe 461, 463, 464, 467, 477;
 ordinationem 122-123; ordinatione 119, 145, 148, 653 (ordinatio)
 ordinavit 175; ordinatur 340; ordinatum 340; ordinata 51; ordinatis 747 (ordinatio)
 ordo 220, 224, 226; ordinis 225; ordinem 141-142, 230, 281, 288, 306; ordine 223, 283, 411
 organum 85; organi 77
 originis 738 (origo)
 ortum 429 (orior)
 ornatu 726-727 (ornatus)
 orreo 232 (horreum)
 os 151; ore 134, 151, 155, 319
 ostendit 280, 706; ostendimus 557; ostendere 651; ostenderet 188; ostensus 200; ostensum 22, 331, 481, 579, 670; ostendendum 342; (ostendo)
 ostensio 338
 ostensiuus 556
- paradisi* 17 (paradisus)
 parem 501; pares 684 (par)
 parentis 658 (parens)
 parietum 534 (paries)
 pars 82, 85, 89, 265; partem 237, 238, 433, 464, 468; parte 88, 100, 241, 396, 458, 463, 464, 470, 540, 588, 753; partes 29, 30, 33, 40, 42, 44, 46, 48, 49, 58, 60, 67, 68, 73, 74, 90, 507, 533, 580, 681, 683; partium 63, 327, 561-562, 598, 629, 707; partibus 31, 69, 92, 245, 253, 294, 496, 534-535, 560, 567, 570, 573, 577, 580, 652, 673, 679, 680;
 parua 170, 171 (parvus)
 passiones 703, 706; passionibus 694 (passio)
 passus 78
 patet 421, 425, 438, 448, 469, 478, 509, 593, 651 (pateo)
 patiatu 541 (patior)
 patris 536 (pater)
 patrisfamilias 53-54; patrifamilias 729 (paterfamilias)
 pauca 756 (paucus)
 paulo 421
 pendent 350 (pendeo)
 penitus 411
 per 8, 24, 33, 40, 67, 99, 112, 115, 118, 122, 181, 183, 189, 190, 211, 212, 214, 217, 218, 221, 225, 230, 246, 268, 280, 281, 301, 308, 309, 316, 321, 402, 403, 421, 428, 441, 447, 449, 452, 453, 460, 494, 495, 508, 514, 516, 527, 539, 548, 549, 552, 566, 584, 592, 630

- peractis 721 (perago)
 percipere 19 (percipio)
 perit 52 (pereo)
 perfectio 554, 560, 570, 570, 571; perfectionis 55, 556; perfectionem 179, 555, 559, 560, 565, 566
 perficit 467; perfecit 629; perficitur 86-87; perfectus 555, 577, 580; perfecta 466, 477, 553; perfecti 417, 572; perfectio 570; perfecte 461, 463-464, 557, 567, 568-569, 581, 612; perfectum 546, 561, 569, 588, 754-755; perfectam 589 (perficio)
 perhibetur 135 (perhibeo)
 periculum 56
 peritia 736
 permaneat 59 (permaneo)
 permittit 472 (permitto)
 perpetui 668: perpetuam 377 (perpetuus)
 perquirat 703 (perquiro)
 perspectis 384 (perspicio)
 perspectiua 741
 perspectius 705
 perstringimus 756-757 (perstringo)
 persuadet 135, 286; persuadent 747-748 (persuadeo)
 persuasionis 683 (persuasio)
 pertinent 237 (pertineo)
 pertransit 471; pertranseat 67 (pertranseo)
 peruenit 124-125 (peruenio)
 pes 76, 77, 79, 83, 85; pedis 82, 89: pedibus 87
 petere 741 (peto)
 (Petrus) Petri 621
 pharaoni 235-236 (pharao)
 philosophi 457 (philosophus)
 philosophia 478; philosophiam 479
 pia 53 (pius)
 placatum 731 (placo)
 placet 109; placere 727; placitum 138-139, 145 (placeo)
 plane 413
 planetarum 699 (planeta)
 plena 570; plenum 255, 746-747; plenam 57 (plenus)
 plene 757
 plenitudo 744
 pluralitatem 700 (pluralitas)
 pluries 526
 plus 4, 716; plura 362, 367, 399; plures 105, 368; plurium 689; plurimum 590
 pocula 750 (poculum)
 pollex 82, 84, 89; posuerunt 377; posuerit 107, 544
 ponitur 228 (pono)
 portionibus 91 (portio)
 post 229, 364, 390, 407, 421, 423, 427, 635, 641, 743, 752
 postposuit 125, 211 (postpono)
 postquam 310
 postremo 717
 potens 117, 203; potentius 116
 potentia 617; potentie 527; potentiam 636
 potentialiter 146, 336
 potest 48, 113, 115, 163, 198, 230, 298, 322, 391, 507, 557-558, 611, 614, 659; poterat 628; poterit 259, 459-460, 476; poterunt 292; possit 5, 46, 56; possimus 18, 544; posset 31 (possum)
 potestas 117, 220, 261, 266, 267-268; potestatis 274, 276; potestatem 272, 279, 282, 283; potestate 223, 278
 potius 55, 149, 234, 242, 532; potissime 62
 pre 649, 674 (prae)
 preambulis 21 (praeambulis)
 precedit 723; precedunt 376; precessit 389; precedentibus 378 (praecedo)
 precepta 346; preceptorum 344, 576-577 (praeeptum)
 precipue 64, 176 (praecipue)
 precise 383, 540, 567 (praecise)
 predicat 743; predictum 57, 371; predicta 528, 538, 585; predicto 414, 425; predicte 445, 661; predictis 191, 438, 582-583, 651, 757; predictorum 663 (praedico)
 prefinium 259 (praefinio)
 premium 721 (praemium)
 prenoscendo 108 (praenoscendo)
 prenuntiata 188 (praenuntio)
 presciendum 193 (praescio)
 presentis 240; presenti 648 (praesens)
 pretaxato 68-69 (praetaxo)
 preter 141, 456, 560, 580 (praeter)
 preterit 173; preterit 620; preterire 298, 321; pretereat 297; preteribit 154, 169-170, 296, 301, 317, 319; preteriens 304; pretereuntibus 172-173; preterita 441; preteritorum 52 (praetereo)
 preuaricationem 658 (praearvaricatio)
 preuidet 701 (praevideo)
 primeue 629 (primaevus)
 primus 361, 365, 564; prima 79, 374, 395, 496; primi 658, 744; prime 502; primo 387, 391, 396, 500-501, 525, 603; primum 357, 361, 390, 402; primas 402; primis 349
 principale 673 (principalis)

- principium 114, 115, 118, 267, 272, 276, 282, 287, 491, 494; principii 695; principia 47, 702, 739; principiis 243, 244
 pro 249, 386, 396, 455, 506, 600
 probat 295, 330, 360, 428 (probo)
 procedit 119, 143, 151, 480, 528, 546; procedere 320; procedat 155; processerit 116; proceditur 88; processuius 86 (procedo)
 procul 130, 198, 289, 324
 producere 627; produxit 178; producti 141; producta 122 (produco)
 profundat 714 (profundo)
 prohibemur 20; prohibetur 516 (prohibeo)
 proiecta 598 (proicio)
 proinde 25, 76, 512
 promittunt 642; promissus 362 (promitto)
 prophete 219, 256, 350, 668; prophetarum 189; prophetas 191; prophetis 2 (propheta)
 prophetat 530, 710-711; prophetamus 241; prophetant 680; prophetare 499; prophetandum 402, 403 (propheto)
 propheta 537, 595; prophetie 245, 257, 484, 544, 599; prophetiis 2
 prophetice 671
 proponit 192; proponitur 11; propositum 673; proposito 564 (propono)
 proportiones 688 (proportio)
 proprietates 478; proprietates 704; proprietatibus 686
 proprius 617; proprium 32, 475; proprii 285; propriam 375, 161, 214-215, 415, 464, 609; proprio 96, 461, 467, 471, 472;
 propter 177, 210, 214, 326, 455-456, 516, 574, 630, 658
 prosecutus 110 (prosequor)
 prouenit 355 (provenio)
 prouidit 56 (provideo)
 prudens 717; prudentis 735
 prudentia 54, 194, 667
 psalmo 619 (psalmus)
 psalterio 649 (psalterium)
 pulcrum 545 (pulcher)
 pulsauit 206; pulsare 204; pulsemus 542; pulsandum 204 (pulso)
 punctum 462, 469, 473, 475, 477, 250; puncto 461, 475, 477;
 pure 199

 Q 227
 quadruuio 244 (quadruvium)
 quale 280; qualia 277 (qualis)
- qualitas 69; qualitates 562; qualitatum 562
 qualiter 221, 478, 479, 483, 544, 595, 597, 622, 651-652, 670, 672
 quamdiu 661
 quamuis 540, 643
 quandoque 161-162, 162
 quantitatem 40; quantitates 610 (quantitas)
 quantum 40, 103, 109, 182, 222, 357, 358, 359, 371, 647, 715; quantam 471 (quantus)
 quantumlibet 519-520 (quantuslibet)
 quapropter 390-391
 quare 401
 (quilibet / quislibet) cf. cuiuslibet
 quasi 108, 164, 385, 395, 639, 643, 661, 676
 quatenus 16
 quaternarium 552 (quaternarius)
 quatuor 648
 -que 18, 52, 178, 258, 682, 735, 739
 quemadmodum 21, 38, 82, 89
 qui 98, 152, 153, 157, 275, 334, 342, 355, 396, 419, 507, 511, 511, 543, 550, 564, 566, 572, 573, 577, 592, 636, 646, 713, 717; quis 4, 197, 445, 675, 757; que 2, 10, 54, 62, 65, 66, 158, 161, 164, 165, 167, 173, 174, 175, 178, 180, 189, 192, 201, 207, 207, 209, 212, 213, 218, 232, 236, 268, 326, 332, 375, 413, 430, 443, 444, 479, 496, 508, 536, 539, 557, 566, 611, 613, 613, 620, 639; quod 4, 5, 24, 26, 28, 33, 35, 36, 37, 48, 58, 65, 94, 109, 118, 118, 1193, 122, 132, 133, 137, 140, 147, 150, 157, 167, 173, 184, 186, 188, 191, 197, 209, 210, 211, 214, 216, 217, 220, 227, 228, 230, 231, 239, 240, 264, 265, 268, 279, 280, 281, 284, 287, 289, 294, 297, 301, 303, 304, 308, 309, 315, 321, 322, 323, 324, 329, 331, 334, 349, 351, 354, 355, 358, 361, 378, 381, 385, 387, 388, 389, 391, 392, 394, 395, 397, 399, 401, 405, 407, 413, 425, 430, 431, 432, 434, 438, 440, 445, 447, 448, 449, 451, 452, 456, 457, 458, 470, 472, 481, 485, 486, 490, 492, 493, 500, 501, 513, 532, 534, 541, 547, 547, 548, 548, 557, 561, 568, 575, 579, 582, 588, 593, 599, 615, 622, 625, 628, 629, 630, 638, 641, 643, 644, 651, 665, 695, 720, 743, 753, 754; quid 156, 529, 753; cuius 11, 27, 121, 179, 225, 246, 259, 483; cui 201, 206, 236; quem 106, 482, 586, 691; quam 5, 84, 216, 242, 282, 292, 331, 347, 419, 426, 428, 666, 600, 642,

- 675, 678, 679, 685, 716; quo 6, 23, 36, 44, 112, 363, 366, 382, 448, 462, 475, 490, 493, 531, 583, 654, 655, 687, 689, 744; qua 81, 83, 86, 268, 461, 513, 517, 520, 536; quorum 114, 361, 440, 589; quos 516, 574; quas 19, 124, 376; quibus 721
- quia 21, 100, 107, 210, 215, 274, 313, 361, 389, 418, 438, 489, 639, 643, 108, 131, 162, 194, 209, 251, 253, 341, 361, 477-478, 525, 574, 630, 721, 741, 746
- (quicumque) cf. cuiuscumque
- quedam 213, 268, 269, 270, 270; quoddam 29 (quidam)
- quidem 136, 415, 513;
- quiditates 703 (quidditas)
- quicquam 319 (quidquam)
- quicquid 151, 546 (quidquid)
- quin 146
- quippe 348
- (quique/quisque) cf. cuiusque
- quomodo 263
- quomodocumque 159
- quoniam 28, 45, 116, 130, 159, 171, 202, 223, 258, 261, 286, 297, 314, 526, 608-609
- quot 196, 364, 374, 399, 538
- quota 540; quoto 538-539, 633 (quotus) (quotidianus) cf. cotidiana
- (quotidie) cf. cotidie
- quotlibet 517
- radialis* 705
- radium 741
- radix 139, 142, 334, 345, 346; radice 140, 143-144, 336
- ratio 59, 73, 108, 134, 135, 285, 330, 478, 486, 492; rationis 29, 49, 58, 62, 184, 243, 709; rationi 63, 210; rationem 41, 112, 252, 456, 462, 493, 693, 729; ratione 12, 91, 330, 561, 562, 688, 719; rationibus 596
- rationabile 333, 353-354; rationabili 56, 746 (rationabilis)
- rationabiliter 360, 405, 463, 578
- realiter 46
- recondita 233 (recondo)
- recordatio 52
- recte 724
- reddere 729; reddentibus 567 (reddo)
- redeat 473; redeundo 516; redeutes 261 (redeo)
- refici 17 (reficio)
- regendum 735-736 (rego)
- regule 681 (regula)
- regular 710 (regulo)
- relinquere 393; relinquitur 121, 320, 595; relinquetur 311; relinquatur 309 (relinquere)
- remanet 314 (remaneo)
- reperitur 573, 577 (reperio)
- repetit 411 (repeto)
- replicatio 663
- reposita 233 (repono)
- representatio 213; representatione 662 (repraesentatio)
- representat 215, 665; representant 289 (repraesentatio)
- reprobat 480 (reprobo)
- reprobis 419 (reprobus)
- reputari 600 (reputo)
- res 136; rei 129, 136, 140, 142, 213, 214, 284, 483, 573, 578, 661, 663; rem 41, 252; rerum 23-24, 107, 478, 479, 695, 713; rebus 23, 254;
- reservatur 639 (reservo)
- resoluere 49; resoluti 40, 507; resoluatur 44: resoluendi 57; resolute 694 (resolvo)
- resonat 239, 444, 689 (resono)
- restat 641, 726, 752; restant 443, 721 (restat)
- restituunt 581 (restituo)
- resurrectionis 645 (resurrectio)
- rete 3, 6, 8, 10, 753
- rethorice 683
- rethorico 727; rethoricis 248-249 (rethoricus)
- retinere 730 (retineo)
- reuelare 104, 178; reuelatur 275; reuelabuntur 193; reueletur 541; reuelatus 274, 379; reuelata 590; reuelatum 202, 210, 220, 231, 264, 397, 525, 647; reuelatvm 222; reuelandi 105; reuelanda 180 (revelo)
- reuelatio 383, 422; reuelationis 409; reuelatione 234, 623
- reuoluit 475; reuoluitur 461 (revolvo)
- reuolutio 458, 466, 467, 470, 477; reuolutioni 464; reuolutionem 181, 677, 677; reuolutione 462-463, 473, 474, 665-666; reuolutionibus 90
- rex 343; regum 384
- ridiculum 451-452 (ridiculus)
- rogantes 757 (rogo)
- romane 373; romani 376-377; romanorum 384, 385-386, 387 (romanus)
- rota 675, 679; rotam 676; rote 13; rotas 676

S 229

- sabbatum 639
 sacra 124, 192, 196, 332, 347, 444, 526;
 sacri 232, 431; sacre 121, 125, 221,
 339, 437, 594; sacro 165, 168, 189 (sa-
 cer)
 seculum 81, 96, 97, 531, 533; seculi 88,
 101, 237, 380, 423, 499, 535, 551, 554,
 575, 583, 592, 598, 604, 626, 631, 652,
 671, 675; seculo 574; secula 95 (sae-
 culum)
 saltem 17, 131, 537
 saluator 750; Saluatoris 128
 salutis 712, 715 (salus)
 sanitatem 712 (sanitas)
 sapere 716 (sapio)
 sapienter 103-104
 Sapientia 6, 32, 105, 119-120, 142, 175,
 528; sapientie 3, 11, 655-656; sapien-
 tiam 123
 satagit 701
 satis 271
 Sator 484
 scalares 516 (scalaris)
 scimus 695; scire 223; sciatur 538 (scio)
 scientie 253, 602, 679-680; scientiarum
 242; scientiis 21, 243 (scientia)
 scilicet 13, 24, 26, 92, 95, 107, 121, 211,
 220, 226, 237-238, 240, 262, 279, 330,
 337, 341, 356, 359, 372, 375, 376, 400,
 423, 434, 466, 494-495, 505, 510, 518,
 536, 550, 576, 584, 615, 624, 648, 651
 scribit 207; scribentes 299-300; scriptus
 130, 200; scribendorum 52 (scribo)
 scriptura 65, 124, 130, 192, 195, 332, 347,
 444, 453, 526, 599; Scripture 120-121,
 121, 125, 126, 128, 208, 221, 299, 335,
 337, 339, 345, 352, 357, 427, 437, 594;
 scripturarum 1, 53, 107, 110, 120, 122,
 144, 148, 195, 197, 355, 481-482
 se 59, 115, 118, 212, 216, 262, 265, 268,
 500, 508, 517, 566; sibi 222, 733
 secreti 3, 149, 167, 541 (secretum)
 secundus 407, 418, 424, 426, 439; secunda
 395, 621; secundum 41, 58, 66, 72, 168-
 169, 252, 264, 264-265, 265, 286-287,
 287-288, 288, 307, 335, 353, 358-359,
 371, 403, 438, 459, 476, 486, 500, 501,
 600, 611; secundo 263, 388, 392, 396
 sed 31, 53, 55, 120, 133, 138, 147, 159, 186,
 223, 234, 245, 264, 271, 273, 275, 278,
 288, 294, 315, 318, 329, 335-336, 358,
 383, 390, 402, 435, 480, 501, 524, 531,
 536, 587, 611, 628, 635, 637, 749
 sedem 718 (sedes)
 seipsum 352, 356 (seipse)
 semen 142, 345, 346, 351, 428, 430, 544;
 seminis 356; semine 1, 106-107, 140,
 144, 653; semina 195, 481, 484, 598
 seminaliter 348
 semiplene 5
 semiuocales 270 (semivocalis)
 semper 305, 520, 615, 617
 senarium 580, 584, 592; senario 585
 sensibilia 61, 177-178 (sensibilis)
 sensualitatis 50 (sensualitas)
 sensus 312, 315, 607, 611, 615; sensibus 19,
 660, 662
 septem 376, 402
 septenarium 698-699
 septima 638-639; septimi 186-187 (septi-
 mus)
 sequitur 229, 717, 725; sequetur 414, 418;
 sequi 307; sequatur 424 (sequor)
 seraphin 236 (seraphim)
 serie 10 (series)
 sermo 314, 323, 617; sermone 239, 449,
 754; sermones 156, 258; sermonibus 5-
 6
 seruatur 645 (servo)
 seruiunt 63, 681 (servio)
 seruos 190 (servus)
 seu 66, 94, 126, 170, 272, 386, 387, 409,
 487, 598
 sex 605, 605, 624, 625, 626, 627, 629, 631,
 632, 632, 632, 634, 652
 sexto 584 (sextus)
 si 4, 39, 48, 204, 257, 307, 314, 321, 348,
 351, 354, 422, 434, 435, 445, 498, 542,
 581, 603, 675
 sic 75, 83, 87, 157, 229, 233, 248, 281, 291,
 300, 303, 346, 456, 490, 495, 498, 614,
 746
 sicut 22, 70, 73, 87, 110, 147, 159, 190,
 227, 233, 235, 270, 280, 334, 344, 381,
 469, 507-508, 568, 608, 613, 621-622,
 622, 629, 652
 sigillatus 200 (sigillo)
 signacula 203 (signaculum)
 significatione 225; significationes 107-
 108, 245, 254, 587, 590; significationi-
 bus 9, 255, 276, 624 (significatio)
 significatiue 144; significatiuarum 138
 (significativus)
 significat 167, 211, 217, 280, 296, 303, 306-
 307, 328, 332, 354, 375, 406, 432, 433,
 529, 532; significant 194, 208, 277,
 482; significabit 434; significare 230-

- 231, 292, 316; significate 214, 663; significet 211, 212, 218, 221, 294, 334, 355, 358; significant 156, 198; significatur 301, 308, 309, 315-316, 321; significans 555; significandi 133, 145, 148, 172, 217-218, 279, 283; significandum 137, 394, 559 (significo)
- signati 258; signato 216 (signo)
- signum 136, 137, 213, 215, 273, 278, 284, 371, 378, 529, 569, 628, 645; signo 216, 330; signa 65; signorum 91-92; signis 360, 698
- sillaba 227, 229, 262-263; sillabe 228
- similibus 229 (similis)
- similiter 27, 79-80, 85, 89, 236, 247, 261, 586, 682
- similitudinem 606, 618 (similitudo)
- simplex 249, 265, 271; simplici 250
- simpliciter 530
- simul 233, 234, 310, 312, 659, 665
- sine 129, 251, 259, 298, 626, 694, 701, 704, 743
- singulariter 291
- singula 294, 329, 406; singulas 226 (singuli)
- siquidem 151
- sive 2, 41, 80, 116, 171, 172, 214, 294, 327, 345, 416, 422, 525, 525, 573, 576, 620
- sol 461, 471, 472, 475; solis 64, 457, 458, 460, 463, 464, 466, 467, 474, 477
- solida 746; solidam 456; solidos 685 (solidus)
- solum 30, 52, 244, 401, 636, 721, 749
- solummodo 25, 137, 278-279, 288, 291-292, 639, 744
- solus 98, 121, 426, 564, 573; sola 91; solius 639; soli 7
- somniis 19 (somnia)
- sompniat 703 (somnia)
- sonare 125 (sono)
- sonus 690; sonorum 688
- spacioso 15 (spatiosus)
- spacium 67; spacii 68, 86, 87; spatio 174; spacio 68, 175; spaciorum 66; spaciiis 734 (spatium)
- spectant 173 (specto)
- speculatur 708; speculabitur 676: specularandum 597, 742 (speculor)
- speculo 705 (speculum)
- sperarum 698 (sphaera)
- spericorum 697 (sphericus)
- spicis 235 (spica)
- spiramine 189 (spiramen)
- spiritus 169, 185, 201, 454, 456; spiritu 202
- splendor 71; splendoris 417
- spuma 738
- stabili 12, 60, 640 (stabilis)
- stabilitas 744-745
- stabiliuit 194; stabiliti 667 (stabilio)
- stabit 638 (sto)
- stadii 78; stadio 80 (stadium)
- stateram 717 (statera)
- statim 425
- statuit 176; statuta 575; statutis 180 (statuo)
- suauitate 18 (suauitas)
- sub 17, 395, 395
- subiaceat 610; subiaceant 47 (subiaceo)
- subiungit 190; subiungenda 427 (subiungo)
- subleuati 15-16 (sublevo)
- subsequens 522 (subsequor)
- substantia 297, 369
- substantialiter 17
- subtiliter 725
- succedit 643, 732 (succedo)
- successiue 234, 666
- sufficenter 263, 481, 590-591, 624, 647
- sufficit 625; sufficiunt 436; sufficiens 182 (sufficiio)
- (sum) cf. est
- summa 61, 340, 379, 670; summi 53 (summus)
- sumitur 506; sumpta 304, 328; sumpto 490, 497; sumpti 530 (sumo)
- sumptionem 600-601 (sumptio)
- super 457, 560
- superabundat 582 (superabundo)
- superbie 738 (superbia)
- superborum 6-7 (superbus)
- superficiales 685 (superficialis)
- superficies 38-39; superficie 38
- superne 15 (supernus)
- supplicia 722 (supplicium)
- supponit 112; supponitur 162; suppositis 746 (suppono)
- supra 485, 510, 515, 547, 575;
- supradicta 328, 523, 664; supradictum 428; supradicte 595; supradicti 423; supradictorum 91; supradictis 205, 542 (supradictus)
- supraponitur 162; suprapositus 128 (suprapono)
- supratracti 667 (supratango)
- surgit 503, 690; surget 353; surgat 511 (surgo)
- susceptio 641
- suum 95, 567, 581, 720; sua 297; sui 149; sue 274, 383, 527, 543, 610, 738;

- suo 36, 380, 477; suorum 561, 562; suorum 529; suos 190, 630, 656; suis 178, 648, 679 (suus)
- tabula* 127
- talis 466, 488; tale 38, 304, 323, 561; talem 555
- taliter 56
- tam 419, 607, 608, 677, 684, 685, 753
- tamen 75, 106, 340, 369, 390, 455, 468, 473
- tangit 10; tetigit 231, 264, 271 (tango)
- tanquam 88, 143, 219, 494, 604, 605, 606, 618, 620, 632, 634, 644-645, 653, 667, 724
- tanta 470 (tantus)
- tantum 109, 180, 207, 714
- tantummodo 349
- tegere 238 (tego)
- temporalis 96; temporalium 416
- tempus 22, 24-25, 32, 43, 46, 57-58, 59, 99, 100, 181, 183, 185, 186, 237, 259, 307, 327, 327, 433, 439, 485, 493, 534, 535, 607, 644, 670; temporis 48, 63, 68, 69, 91, 101, 174, 175, 180, 327, 332, 354, 377, 380, 416, 418, 433-434, 475, 496, 530-531, 532, 598, 615-616, 652, 653-654, 673, 675, 678; tempori 42, 610; tempore 26, 27, 28, 74, 101, 294, 306, 363, 366, 372, 380, 382-383, 394, 404-405, 422, 482, 634, 643, 658; tempora 65, 499; temporum 597, 611; temporibus 193-194, 397, 483-484
- tendere 747; tendenti 749 (tendo)
- tenebrosa 537 (tenebrosus)
- tenes 718 (teneo)
- terminat 719-720; terminetur 316, 585; terminabitur 318; terminabuntur 322; terminari 321 (termino)
- terminus 248; termini 682; terminum 86, 87, 88; terminis 734
- ternarium 552 (ternarius)
- terre 461; terram 429, 431, 457, 460 (terra)
- tertium 378; tercius 69 (tertius)
- testamenti 591, 642, 644; testamentorum 622, 650 (testamentum)
- testatur 129, 150, 185, 201, 240, 454, 599; testetur 349; testante 64-65 (testor)
- testimonium 134-135
- thonus 249
- tibi 455 (tu)
- titulus 126, 127, 130
- tot 196, 362, 368, 373, 399, 408
- tota 339, 343, 575; totum 29, 81, 97, 112, 125-126, 237, 254, 531, 534, 535, 545, 545, 545-546, 546, 567, 581-582; totius 101, 127, 128, 141, 346, 598, 652, 653, 675; toti 30; totam 532, 557, 630-631, 659; toto 80, 680 (totus)
- tractatu 112 (tractatus)
- tractauit 647-648 (tracto)
- tradita 340 (trado)
- transit 26, 101, 472; transeunt 608, 612; transire 8; transeat 308, 310; transiisset 439 transiens 304, 323, 325 (transeo)
- transitus 93, 94; transitum 407-408; transitu 240
- tres 160; tria 62, 220, 221, 551; trium 72; tribus 360, 405
- trescenti 382, 398, 446, 450
- triangulum 693 (triangulus)
- tribuit 720 (tribuo)
- tribu 203 (tribus)
- Trinitatem 695-696 (trinitas)
- triplex 509
- tripliciter 330
- triuio 244 (trivium)
- triumphator 202
- troni 237 (thronus)
- tuba 187, 239
- tumorem 738 (tumor)
- tunc 49, 185, 333, 424, 463, 483, 637, 643, 726, 619
- tuos 620 (tuus)
- uacare* 634 (vaco)
- uaccis 235 (vacca)
- ualde 415, 454, 658-659 (valde)
- ualebit 197; ualeamus 16; ualeat 108, 754; ualeant 44 (valeo)
- uarios 699 (varius)
- uaticinio 668 (vaticinium)
- vbi 693 (ubi)
- uel 140, 142, 144, 170, 181, 195, 215, 227, 251, 252, 260, 283, 298, 321, 338, 433, 460, 511, 511, 569, 616, 617, 680; vel 228
- uelut 18, 234, 519, 520 (velut)
- uenerit 588, 754 (venio)
- ueraciter 237, 718 (veraciter)
- uerbum 152; uerbi 300; uerbo 295; uerba 196-197, 410; uerbis 209, 296, 408, 408, 413, 445; uerba 409 (verbum)
- uerificatur 601 (verifico)
- ueritas 53, 125, 150, 151, 167, 349; ueritatis 169, 185, 243, 680, 708; ueritati 594; ueritatem 257, 611; ueritate 640, 727 (veritas)

- uero 7, 28, 39, 71, 98, 100, 138, 142, 146, 165, 173, 174, 230, 238, 262, 269, 281, 290, 331, 338, 343, 417, 427, 488, 492, 579, 597, 672, 725, 726, 728, 732, 738
 uerus 617; uera 413; uerum 440, 609, 747; ueri 608
 uerumptamen 610 (verumtamen)
 uespere 382, 397-398, 410, 412, 414, 416; uesperis 420 (vespere)
 ueteris 591 (vetus)
 uidelicet 63; uidelicet 205, 712
 uidit 182; uidebis 517-518; videbis 684; uidere 544, 678; uideamus 14: uiderit 207; uidetur 401; uidebantur 238-239; uidebitur 498, 531 (video)
 uigenarius 508 (vigenarius)
 uigeat 663 (vigeo)
 viginti 367, 405
 viii^o 381, 427
 vij 125, 234, 235, 235
 uirtus 133, 140-141; uirtuti 47: uirtutem 145; uirtutibus 545 (virtus)
 uis 148, 526; uim 172, 218, 709 (vis)
 uisibilibus 698 (visibilis)
 uisio 412, 422, 448, 451; uisionis 408, 409, 413, 445; uisione 200, 379, 449 (visio)
 uisum 743; uisu 705 (visus)
 uixerit 386, 392 (vivo)
 ultra 209, 282
 umbris 705-706 (umbra)
 vnde 38, 312, 320, 417, 454, 659 (unde)
 undique 555, 569
 unica 458, 477, 600 (unicus)
 unitas 249, 491, 505, 506; unitatis 494; unitatem 494; unitate 513, 518; unitatum 290, 292, 492
 uniuersalis 486, 487; uniuersalia 707: uniuersalium 63-64; uniuersaliter 490-491, 640, 703
 uniuersi 629; uniuersis 686 (universus)
 unumquodque 224; unicuique 720 (unusquisque)
 unus 106, 153, 296, 604, 622; vnus 621; una 265, 370, 458, 463, 466, 604, 613, 614, 620; unum 153, 295; uni 306; unam 495; uno 577; vno 262, 266
 uocabulo 96 (vocabulary)
 uocales 269; uocalium 163 (vocalis)
 uocatur 76-77; uocari 460 (voco)
 uocis 144, 186, 267, 273, 277, 282, 287; uocem 268; uoce 250; uoces 138; uocum 138, 146, 687; uocibus 147 (uox)
 uult 54, 527; uolumus 651; uoluit 180-181, 627; uelut 635; uolens 316, 656; volens 393 (volo)
 uolumen 126; uoluminis 232-233, 431; uolumine 165, 168, 189 (volumen)
 uoluntatis 749; uoluntati 47; uoluntatem 99-100, 710 (voluntas)
 urbis 373 (urbs)
 usitatum 454 (usitatus)
 usque 258, 363, 366, 373, 375, 376, 380, 382, 397, 505, 513-514, 518, 578; vsque 410
 usu 157; usum 61 (usus)
 ut 13, 29, 30, 42, 43, 44, 45, 56, 74, 75, 188, 207, 212, 218, 269, 309, 311, 433, 472, 538, 543, 550, 554, 564, 570, 583, 584, 590, 593, 605, 606, 607, 615, 628, 661, 712, 732, 736; ut 665, 676
 utriusque 360; utroque 504, 680 (uterque)
 utrum 147
 utuntur 163 (utor)
 uulgariter 452 (vulgariter)
 ymaginariam 41 (imaginarium)
 ymaginatur 700 (imagino)
 ymago 214, 661 ymaginem 128, 686 (imago)
 ymo 47, 117, 453, 462 (immo)
 yod 159 (iod)
 Ysaie 236 (Isaias)
 zodiaci 471 (zodiacus)

ANNEX

L'amic Antoine Calvet, en lletra enviada el 13 d'octubre 2004, es referia a la pregunta formulada per un servidor en el resum del meu estudi, llegit i distribuït el matí del primer d'octubre 2004 (cf. Crònica, 36). Diu així:

«J'amereis dans la présente répondre à votre interrogation concernant les textes alchimiques attribués à Arnaud de Villeneuve; et ce à tête reposée, ayant digéré le Colloque de la II Trobada.

»Vous expliquez dans votre *Resum* que, selon Arnau, la prophétie obéit à un double mouvement de “descobriment teòric de les possibilitats de la creació-redempció, i el de la realització pràctica dels successius perfeccionaments de la dita realitat intramundana”. Et c'est à ce titre que les savants et les poètes peuvent être appelés des prophètes ‘dormants’. Et vous vous demandez, et vous nous demandez, si cette thèse se retrouve, peu ou prou, dans les oeuvres alchimiques du corpus de textes attribués au grand médecin.

»J'ai travaillé à l'édition de deux traités alchimiques que, dans mon étude, j'ai qualifiés de prophétiques. Il s'agit du *Tractatus parabolicus (TP)*, paru dans “Chrysopoeia”, 5; et du *De secretis naturae (DSN)*, paru dans «Chrysopoeia», 6. Il me reste, je crois, quelques “extrets”.

»Commençons par le *TP*: ce texte se présente comme une exégèse biblique appliquée à la pierre philosophale, de manière à faire entendre le processus alchimique apparenté à la Vie, à la Passion, à la Mort et à la Résurrection de Jésus-Christ. Le *TP* commence par une citation de *Jérémie*, xxxi, 22: «Dieu crée du nouveau sur terre», amorçant une métaphore qui permet d'associer l'Homme vivant (le Christ) au Mercure. On retiendra alors cette phrase, qui pourrait rappeler la thèse arnaldienne des “prophètes dormants”, à savoir: “De là vient premièrement que par sa Puissance ou Grâce il nous à été généreusement donné de pouvoir rendre visible l'invisible et d'administrer la nature”. Plus loin on lit: “C'est un effet de sa volonté d'ordonner qu'il soit largement accordé bénignité et bonté afin de libérer le genre humain de toute forme de pauvreté et de misère par la passion et la mort du Mercure”. Une phrase peut-être liée aux théories d'Arnau de Vilanova sur les Fins Dernières (la Plenitudo temporis). Mais, jamais, dans le *TP*, nous ne trouvons de trace textuelle de ces théories, pas plus que d'allusion aux ‘prophètes dormants’, à la prophétie savante, comme nous en trouvons par exemple dans le *De aqua vitae et composita simplici*. Toutefois, le Christ, exemple de toute chose, apparaît bien comme le ‘medium’ qui, selon la Tradition, non seulement éclaire l'Écriture mais aussi une activité scientifique comme l'alchimie. C'est d'ailleurs ce point que retiendra et qu'exploitera un Jean de Roquetaillade en 1350, le rapportant à Arnaud de Villeneuve, ce qui, avouons-le, ne laisse d'être troublant.

»Le *DSN* est un traité beaucoup moins intéressant que le *TP*, du moins du point de vue qui est le notre aujourd'hui. D'abord, il est d'esprit plus 'philosophique', et ce n'est qu'incidemment qu'est notée l'analogie entre la Passion et l'oeuvre alchimique. En revanche, dans le *DSN*, affleure la trace de croyance populaire liée au millénarisme, savoir cette formule: "... d'esclave le [Mercure] redeviendra l'Empereur pacifique qui convertit les 6 nations des Gentils...". Je vous livre ce que j'en disais dans une note de mon édition:

"De telles allusions renvoient sûrement à certaine littérature d'esprit joachimite et millénariste qui nous échappe pour l'instant. On peut cependant rattacher la citation de l'empereur pacifique à la figure salvatrice du dernier empereur du Monde qui apparaît, pour la première fois, dans le *Pseudo-Methodius*, un petit traité du VIIe siècle. Au XIII siècle, des textes pseudo-joachimites (le *De semine scripturarum*, par exemple) remettent au goût du jour le concept du dernier roi ou empereur, lié à celui de la 'renovatio mundi'. Arnaud de Villeneuve compte parmi les partisans les plus exaltés de ces spéculations sur la fin du monde. Cf. M. Reeves, *The Influence of Prophecy in the Later Middle Ages*, 1969, p. 300-319. Donc, il s'est peut-être produit une sorte de télescopage entre d'une part une expression d'inspiration religieuse (l'empereur pacifique) et la métaphore du roi, employée par les alchimistes pour désigner l'or transmuté. De là viendrait l'image du roi (ou empereur) des six nations (les six métaux autres que l'or). Nous renvoyons au témoignage du *Tractatus aureus* attribué à Hermès où il est expressément dit que l'or très parfait est le roi des sept métaux, cf. *Tractatus aureus*, éd. Manget, I, cap. VII, p. 440, trad. moderne (à partir de la trad. fr. de Gabriel Joly, Paris 1626) par D. Kahn, *La Table d'Émeraude* 1994, pp. 77-99, spéc. p. 92."

»Voilà tout ce que, pour l'instant, je puis dire de ces textes. J'ajoute que le troisième traité alchimique du corpus dit 'prophétique' (la *Cathena aurea philosophorum*, dans *Opera*, 1586), s'il présente peu de relations avec la matière biblique, commence néanmoins comme une paraphrase du *Livre de l'Apocalypse*, ce qui, à tout le moins, témoigne d'un rapport, d'une connivence dirons-nous, au XIV-XV siècle entre ces thèmes apocalyptiques et l'alchimie. On en retrouverait la trace dans d'autres textes, je pense ici à des livres alchimiques allemands ou neerlandais des mêmes époques. Dans mon ouvrage sur les *Alchimica* d'Arnau de Villanova, actuellement en voie d'achèvement, je consacre un assez long chapitre à ce sujet. Si vous le désirez, je pourrais vous en envoyer une copie, en attendant la parution. Inutile d'ajouter que je suis loin d'en avoir épuisé toutes les possibilités. Cependant, je ne crois pas qu'à propos du moyen âge on puisse aller au-delà d'une interprétation de type analogique. L'intention des alchimistes n'est pas encore de faire oeuvre véritablement philosophique ou même théosophique, comme cela finit par se dessiner au XVIe siècle avec un Paracelse, mais de faire comprendre aux adeptes «comment nous régissons le Mercure en nous inspirant de l'exemple du Christ», ainsi que le dit expressément le maître du *TP*.»